

ASSAM®
Adaleti Savunanlar
Stratejik Araştırmalar Merkezi
Derneđi

ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi (ASSAM - UHAD)
ASSAM International Refereed Journal
ISSN: 2148-5879

İmtiyaz Sahibi/Publisher

Adaleti Savunanlar Stratejik Araştırmalar Merkezi Derneđi
adına
Adnan TANRIVERDİ

Sorumlu Müdür/Managing Director

Mehmet Abdullah KAPLAN

Editör/Editor

Yrd. Doç. Dr. Ali Fuat GÖKÇE

Editör Yardımcıları/Sub Editors

M. Abdullah KAPLAN
Melih TANRIVERDİ

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Mehmet Zelka
Prof. Dr. Nevzat Tarhan
Prof. Dr. Mustafa Paksoy
Prof. Dr. İskender Pala
Prof. Dr. Veysel Bozkurt

Dizgi ve Baskı/Type Setting and Published By

Prestij Grafik, Reklamcılık Matbaacılık San ve Tic Ltd Şti
Mustafa KARADEMİR

Yenibosna, Merkez Mah. Atatürk Cad., Göl Sk. No: 1 Bahçelievler - Yenibosna - İstanbul

Adaleti Savunanlar Stratejik Araştırmalar Merkezi Derneđi, Uluslararası Hakemli Dergi (ASSAM - UHAD / ISSN: 2148-5879) Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki sayı olarak yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler derginin görüşleri değildir. Tüm sorumluluk yazarlarına aittir. Dergide yayınlanan yazıların her hakkı saklıdır. Derginin ismi olmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz. Yazarlara nakit olarak telif ücreti ödenmez. Telif ücreti olarak yazının yayınlandığı dergi gönderilir.

HAKEMLİ DERĐİ KURULLARINDA GÖREVLİ AKADEMİSYENLER

Prof. Dr. Nevzat Tarhan, Üsküdar Üniversitesi
Prof. Dr. Hamit Okur, Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Hanifi Aslan, Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Prof. Dr. Veysel Bozkurt, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf Özertürk, Kartal Arş. Hastanesi
Prof. Dr. Ramazan Ayvalli, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Zelka, Üsküdar Üniversitesi
Prof. Dr. İskender Pala, Kültür Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Paksoy, Kilis Üniversitesi
Prof. Dr. Rahmi Güçlü, Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ferit Uslu, Hitit Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Lider Bal, Gaziantep Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hiroki Wakamatsu, Hitit Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Edgardo Sica, Foggia Üniversitesi

BİLİM VE DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Nevzat Tarhan, Üsküdar Üniversitesi
Prof. Dr. Hamit Okur, Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Hanifi Aslan, Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Prof. Dr. Veysel Bozkurt, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf Özertürk, Kartal Arş. Hastanesi
Prof. Dr. Ramazan Ayvalli, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Zelka, Üsküdar Üniversitesi
Prof. Dr. İskender Pala, Kültür Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Paksoy, Kilis Üniversitesi
Prof. Dr. Rahmi Güçlü, Yıldız Teknik Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ali Fuat Gökçe, Kilis 7 Aralık Üniversitesi

İletişim Adresi

Adres: Yakuplu Mah Hürriyet Bulvarı Newport Sitesi No:155 1. Blok Kat:7 D:55
Beylikdüzü İstanbul / Türkiye
Tel ve Faks: +90 212 8551975 <http://www.assam.org.tr> e-posta: info@assam.org.tr

SUNUŞ

ASSAM-UHAD'ın üçüncü yılı Aralık sayımızla beraber dolmaktadır. Akademik literatüre katkı sağlamak amacıyla başlatılan bu girişim başarıyla devam etmektedir. Katkılarında dolayı başta ASSAM Yönetim Kurulu Başkanı ve üyelerine olmak üzere tüm yazar ve hakemlerimize teşekkür ederiz.

Bu sayımızda dergimizin uluslararası olma niteliğini ön plana çıkaran makaleler yayınlanmıştır. Azerbaycan üniversitelerinden gelen makaleler hakem sürecinden geçtikten sonra kabul edilmiştir.

Neriman HANAHMEDOV tarafından yazılan “AZERBAYCAN ÇALIŞMA HUKUKUNDA KADIN ÇALIŞANLARIN YERİ VE ÖNEMİ” başlıklı makalede, Azerbaycan İş Kanunu kuralları doğrultusunda kadın işçilere verilen önemden söz edilmiştir. Aynı zamanda farklı ülke mevzuatlarında yer alan kadın işçi haklarından ve günümüzde kadın işçilere verilen önem değerlendirilmiştir.

İlahe İSLAMLI ve Yusif ALİYEV tarafından yazılan “FİNANSAL OKURYAZARLILIĞIN SOSYO-EKONOMİK DURUMA ETKİSİ: BAKÜ ÖRNEĞİ” başlıklı makalede, bireylerin temel düzeyde finansal okuryazarlık durumlarının ve buna bağlı olarak finansal durumu yönetme konusunda gösterdiği davranışların belirlenmesi amaçlanmıştır.

Gulnar MİRZAYEVA, Mehmet SARIŞIK ve Şahin EKBER tarafından yazılan “OTEL İŞLETMELERİNİN DAĞITIM KANALLARI SEÇİMİNDEKİ DAVRANIŞLARI: BAKÜ'DEKİ OTEL İŞLETMELERİNDE BİR ARAŞTIRMA” başlıklı makalede, otellerin farklı özelliklerine göre dağıtım kanalları seçiminde farklı davranış sergileyip sergilemediklerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak Bakü'de faaliyet gösteren 43 otelin pazarlama konusuyla ilgili yönetici ve çalışanlarına bir anket uygulanmıştır. Yapılan test sonuçlarına göre otellerin coğrafi konumu ile dağıtım kanalları arasında ve dağıtım kanallarını seçmede dikkate alınan hususlar arasında anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Dr. Özden ÖZGEN tarafından yazılan “HAKKARİ BÖLGESİNDE YAŞAMIŞ DİNİ TOPLULUKLAR” başlıklı makalede, Hakkârî'de yaşamış olan dini toplulukların tarihi, Kürtlerle olan ilişkileri ve mücadeleleri üzerinde durulmuştur. Çalışmada Başbakanlık Osmanlı ve Cumhuriyet arşivi belgeleri ile ikinci kaynakları incelenmiştir.

Doç.Dr.Adnan SEVİM, Samet BÜLBÜL tarafından yazılan “KURUMSAL KAYNAK PLANLAMASI (ENTERPRICE RESOURCES PLANNING-ERP) SİSTEMLERİNİN MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİNİN VERİMLİLİĞİNE ETKİLERİ” başlıklı makalede, Kurumsal Kaynak Planlaması (Enterprice Resources Planning ERP) sistemlerinin, başta ilişkisel veri tabanı ve bilgi teknolojileri kapsamında muhasebe bilgi sistemi ile bütünleşmesinde, sistemin veri, bilgi, belge akışına, işleyişine, raporlamaya ve denetimine sağlayacağı katkıların kalitesi, verimliliği ve performansı irdelenmektedir.

Yrd. Doç. Dr. Ali Fuat GÖKÇE

BAŞEDİTÖR

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	3
İÇİNDEKİLER.....	4
AZERBAYCAN ÇALIŞMA HUKUKUNDA KADIN ÇALIŞANLARIN YERİ VE ÖNEMİ.....	5
FİNANSAL OKUR YAZARLILIĞIN SOSYO-EKONOMİK DURUMA ETKİSİ: BAKÜ ÖRNEĞİ11	
OTEL İŞLETMELERİNİN DAĞITIM KANALLARI SEÇİMİNDEKİ DAVRANIŞLARI: BAKÜ'DEKİ OTEL İŞLETMELERİNDE BİR ARAŞTIRMA	21
HAKKARİ BÖLGESİNDE YAŞAMIŞ DİNİ TOPLULUKLAR	33
KURUMSAL KAYNAK PLANLAMASI (ENTERPRICE RESOURCES PLANNING-ERP) SİSTEMLERİNİN MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİNİN VERİMLİLİĞİNE ETKİLERİ.....	54

AZERBAIJAN ÇALIŞMA HUKUKUNDA KADIN ÇALIŞANLARIN YERİ VE ÖNEMİ¹

Neriman HANAHMEDOV
Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi
Türk Dünyası İşletme Fakültesi
e-mail: nermanhan@gmail.com

ÖZET

Azerbaycan Cumhuriyeti 1991 yılında bağımsızlığına kavuştuktan sonra, kendine özgü kanunları düzenleme yoluna gitmiştir. Düzenlenen kanunlardan biri İş Kanunu (Emek Meccellesi)dir. Bu kanun 1999 yılında yürürlüğe girmiştir. Azerbaycan Anayasası'nda yer alan eşitlik ilkesi çerçevesinde Azerbaycan İş Kanunu'nda kadın işçilere önemli haklar tanınmıştır. Bu çalışmada, Azerbaycan İş Kanunu kuralları doğrultusunda kadın işçilere verilen önemden söz edilmiştir. Aynı zamanda farklı ülke mevzuatlarında yer alan kadın işçi haklarından ve günümüzde kadın işçilere verilen önem değerlendirilmiştir. Çalışmada Azerbaycan Anayasası, Azerbaycan İş Kanunu ve Türk İş Kanunu'ndan yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan İş Kanunu, kadın hakları, kadın işçiler.

WOMEN WORKERS IN LIEU OF BUSINESS LAW: AZERBAIJAN in EXAMPLE

ABSTRACT

In 1991, after the state independence, the Republic of Azerbaijan has begun the editing Labour Code, a specific regulation, which was assuming one of the important legal instruments. Azerbaijan Labour Code has introduced in 1999.

One of the issues given an important place in the Labour Code of Azerbaijan is women employment rights.

The article reviews Labour Code of Azerbaijan and priority which was given employed women. At the same time this article explores contemporary working right and the significance given to the women employment in other countries by discussing Labour Codes of those countries. The study addresses substantive issues affecting the civil rights of women and was carried out in comparison with Turkish Labour Code, related provisions of Azerbaijan Constitution and Azerbaijan Civil Code.

Keywords: Azerbaijan, employment law, women's rights, women workers,

موقع و أهمية عمالة النساء في قانون العمل في أذربيجان

نيرمان هامه مادوف
جامعة دولت اقتصاد أذربيجان
كلية ادارة الأعمال التركي
e-mail: nermanhan@gmail.com

ملخص

بعد استقلال جمهورية أذربيجان في عام 1991 بدأت في التطرق في تنظيم قوانينها الخاصة بها. وأحد هذه القوانين المنظمة هو قانون العمل. بدأ العمل في هذا القانون عام 1999. وفي اطار مبدأ المساواة المعمول عليه في دستور أذربيجان فإنه كان لحقوق عمل المرأة أهمية كبيرة ضمن قانون

¹ Bakü Avrasya Üniversitesi'nin ev sahipliğinde gerçekleştirilen III. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur.

العمل في أذربيجان. في هذه الدراسة تم البحث و الحديث عن الأهمية المعطاة لعمالة النساء وفقا لقواعد قانون العمل في أذربيجان. بالإضافة الى الحقوق المعطاة للنساء في قوانين العمل في تشريعات دول أخرى و تقويم الأهمية المعطاة لعمالة النساء في وقتنا الراهن. في هذه الدراسة تمت الاستفادة من دستور أذربيجان و قانون العمل في أذربيجان و قانون العمل التركي.
الكلمات المفتاحية: قانون العمل في أذربيجان, حقوق المرأة, عمالة النساء

GİRİŞ

Azerbaycan Cumhuriyeti, 1991 yılında bağımsızlığına kavuştuktan sonra, kendine özgü kanun düzenleme yoluna gitmiştir. Bu yasal düzenlemelerin önemlilerinden birisi 1999 yılında kabul edilmiş Azerbaycan İş Kanunu (Emek Mecellesi)dur. Bu Kanunuda, kadın işçilere çeşitli haklar tanınırken, Azerbaycan Aile Mecellesi ve Azerbaycan Anayasası da getirdikleri hükümlerle bir taraftan verilen hakları genişletmiş, diğer taraftan kadın-erkek eşitliğine dair hükümler getirmişlerdir.

Azerbaycan İş Kanunun önemli düzenleme konulardan birisi iş sözleşmesidir. Burada kadın erkek ayırımı yapılmadığı, kadınlar daha önleyici haklara yer verildiği açıkça öne çıkmaktadır. Örneğin, İş Kanunu'nun 117. maddesinde, çocuklu kadınlara ek izin süreleri tanınmakta, 243. maddesinde hamile ve bir buçuk yaşına kadar çocuğu bulunan kadınların, hafif işlerde çalıştırılması hükmüne yer verilmiş bulunmaktadır.

Annelik, Babalık, çocukların terbiyesi ve eğitimiyle uğraşmak ve başka meselerle uğraşmak karı ve kocanın eşitliği çerçevesinde çözülecek, beraber karar vermeleri gerektiğini savunmaktadır (Azerbaycan Aile Mecellesi (Azerbaycan Medeni Kanunu, 2005, 20-30).

Azerbaycan Anayasasında ise **çalışma hakkı** başlığı altında kadın ve erkekler için bu haklarının eşit olarak düzenlendiği görülmektedir.

Azerbaycan ve Türkiye; kadına seçme ve seçilme hakkını ilk veren ülkeler arasında bulunmaktadır. Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra kadının toplumdaki rolünün ve yönetim mekanizmalarına katılımının giderek önem kazandığı bir gerçektir. Bugün Azerbaycan Parlamentosunda kadınlar 13 milletvekili ile temsil edilmektedir. Gelişme seyri Azerbaycan'da kadın haklarının pozitif ayırımcılık ilkesi doğrultusunda genişlemekte olduğunu göstermektedir.

Bilindiği gibi Sovyet Bloğu dağıldıktan sonra beş Türk Cumhuriyeti bağımsızlığına kavuşurken, Türk toplulukları ise son zamanlara kadar Rusya Federasyonu içerisinde özerk olarak bulunmakta idiler. Sovyetler döneminde kadına "eşitlik" hakkı verilmiştir. Ancak bu eşitlik hakkı, Atatürk'ün verdiği eşitlikle aynı anlamı taşımamakta idi. Çünkü bu eşitlik uygulamasında olumlu ayırımcılık ilkesi değil, salt eşitlik ilkesi ön plandaydı. Bu durum farklı fiziki yapıya sahip olan kadın ve erkek arasında kurulan salt eşitlikten kaynaklanan bilinen sakıncaları taşıırken, diğeri olumlu ayırımcılık ilkesine dayandırılmıştı. 70 yıl işgal altında kalan Azerbaycan halkı yavaş yavaş demokrasiye geçerken, bu geçişle birlikte kadın haklarında olması gereken noktaya taşınmaya başlamış bulunmaktadır. Son istatistikî bilgilere göre Türk Dünyasında – son zamanlarda Türkiye hariç tutulursa- kadından sorumlu devlet bakanlığı haricinde kadın bakan göremiyoruz. Parlamentoda kadın milletvekili sayıları da iç açıcı görünmemektedir. Çeşitli Türk Cumhuriyetlerinde kadın milletvekili sayıları ve parlamentoda temsil oranlarına baktığımızda, Azerbaycan Parlamentosu'nda 13 (%8,5), Özbekistan Parlamentosu'nda 21 (%17), Kazakistan Parlamentosu'nda 17 (%10), Türkmenistan Parlamentosu'nda 8 (%16), Kırgızistan Parlamentosu'nda 23 (%20,7) kadın milletvekili bulunmaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kadın milletvekili sayısı 47 (% 8,5)'dir.

TBMM'de kadın milletvekili sayısı daha önceki döneme göre 24'ten 47'ye yükselerek iki kat artmıştır. Ancak kadın milletvekili oranı halen % 10'un altındadır ve dünyadaki 142 ülke arasında 108. sıradadır. Dünya parlamentolarında kadınların temsil oranı % 15 civarında bulunmaktadır. Türk Dünyası'nda nüfusun yarısı kadın, yarısı erkektir. Erkeklerin %80'i bir işe sahip iken, bu oranın kadınlarda %40 civarında olduğu görülmektedir. Köylerde kadınların %80'inin çiftçilik yapmakta olduğu bilinen gerçektir. Bu göstergelerin ortaya koyduğu sonuç ise kadın hakları ile ilgili pek çok

sorunun bulunduğu. Mevcut sorunların çözümü için yasal düzenlemeler yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Yapılan bu düzenlemeler içinde önemli olanlarını ve getirdikleri hükümleri yakından görelim.

1. Azerbaycan Anayasası ve İş Kanununda Kadınlara Verilen Haklar

Bilindiği üzere dünyada aile müessesesi dikkat merkezinde tutulmakta ve ülkeler karşılaştıkları problemleri çözmek için çeşitli tedbirler almaktadırlar. Gelişmiş ülkelerin nüfuslarını artırmak, aile kurumunu sağlıklı yaşatmak için çeşitli tedbirler alma yoluna gittikleri görülmektedir. Rusya da bu devletlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. 2009 yılında yapılan yasal değişiklikle, ikinci çocuk teşvik edilmektedir. Bu amaçla, “ikinci çocuğa sahip olacak anne ve babaya çocuğun yaşamını idame ettirecek kadar para verilmesi” yasal yükümlülük haline getirilmiş bulunmaktadır. Azerbaycan’da benzeri uygulamalar henüz söz konusu olmamakla beraber, birçok yasa ile kadın hakları ve aile birimi ciddi bir şekilde korunmaktadır. Burada mevcut yasaların hepsini inceleme konusu yapmamız mümkün değildir. Bu nedenle sadece Azerbaycan Anayasası ve İş Kanunu (Emek Mecellesi) ile getirilen kadın haklarını inceleme yoluna gideceğiz.

1.1. Azerbaycan Anayasasında Kadın Hakları

Azerbaycan Anayasasına göre, “Çalışma Hakkı” başlığı altında aşağıdaki hükümleri getirmiştir (Azerbaycan Anayasası, 1995: 25-35).

- I. Çalışma, bireysel ve toplumsal refahın temelidir
- II. Herkesin çalışma yeteneğine göre, serbest şekilde kendisine faaliyet türü, meslek, uğraş alanı ve iş yeri seçme hakkı vardır.
- III. Hiç kimse zorla çalıştırılmaz.
- IV. İş sözleşmeleri serbestçe yapılır. Hiç kimse iş sözleşmesi yapmaya zorlanamaz.
- V. Şartları ve süresi kanunla belirlenen ve bir mahkeme kararı ile zorunlu çalıştırma, askerlik hizmeti sırasında yetkililerin emirlerini yerine getirmeye bağlı çalıştırma, olağanüstü hal ve sıkıyönetim durumlarında vatandaşlara gereken işleri yaptırma halleri mümkündür.
- VI. Herkesin güvenli ve sağlıklı ortamda çalışma, hiç bir ayırım gözetmeksizin işine göre devlet tarafından belirlenmiş asgari ücret miktarından az olmayan ücret alma hakkı vardır.
- VII. İşsizlerin devletten sosyal yardım alma hakkı vardır.

Devlet, işsizliğin ortadan kaldırılması için bütün imkanları kullanır denilmektedir.

Görüleceği üzere refahın kaynağı olarak emek görülmekte, akit yapma serbestisi getirilmekte, zorla çalışma yasaklanmakta, yeteneğe göre çalışma teşvik edilmekte, herkesin tehlikesiz ve güvenilir ortamda, hiçbir ayrımcılık söz konusu edilmeden devletçe belirlenenden az olmamak kaydı ile ücret alma hakkı Anayasal teminat altına alınmış bulunmaktadır. Zorunlu çalışma özel şartlara bağlanmış bulunmakta, işsizlere sosyal yardım öngörülürken, iş bulma konusunda devlet görevli sayılmaktadır. Azerbaycan Anayasası’nın 35. Maddesinde yer alan haklar, kadınlar için de getirilmiş temel haklardır ve kadın-erkek hakları yönünden eşitlikçi bir anlayışı ifade etmektedir.

1.2. Azerbaycan İş Kanununda Kadın Hakları

Azerbaycan İş Kanunu ile getirilen hükümlerde daha ayrıntılı düzenleme yapılmaya yoluna gidildiği görülmektedir. Bu bağlamda:

İş Kanununun 117. maddesi ile ek izin süreleri düzenlenmiş ve bu düzenleme ile kadın işçilere “ek izin süreleri” yasal olarak verilmiştir. Söz konusu maddeye göre:

- “Esas ve ek izin sürelerine bakılmaksızın, 14 yaşını doldurmamış iki çocuğu bulunan kadınlara 2 gün, 14 yaşında üç ve daha fazla çocuğu olan veya 16 yaşını doldurmamış sakat çocuğu bulunan kadınlara ise 5 takvim günü ek izin süresi verilir.

- Tek başına çocukların bakımını üstlenen babalar ve evlat edinen çiftler de bu maddenin 1. fıkrasında öngörülen ek izin süresi haklarına sahipler” demektir.

İş Kanununun 125. maddesinde hamile ve doğum yapan kadın işçilere verilen izin hakları düzenlenmiştir. Bu maddeye göre:

- Hamilelik döneminde ve doğumdan sonraki dönem için çalışan bayanlara 126 takvim günü (doğum öncesi 70 takvim günü, doğumdan sonra ise 56 takvim günü) ücretli izin verilir. Riskli veya çoğul doğum söz konusu olup, iki ve daha fazla çocuk doğduğu takdirde doğum sonrası izni 70 takvim günü olarak verilir.

-Zirai alanlarda çalışan kadın işçilerin hamilelik ve doğum izinleri ise:

- a) Normal doğum yapan kadın işçilere 140 takvim günü (doğumdan önce 70, doğumdan sonra 70);
- b) Zor doğumlarda 156 takvim günü (doğumdan önce 70, doğumdan sonra 86);
- c) İki veya daha fazla çocuk doğduğu takdirde 180 takvim günü (doğumdan önce 70, doğumdan sonra 110) doğum izni verilir (Azerbaycan İş Kanunu, 1999: 91).

İş Kanununun 126. maddesi ile evlat edinen kadın işçilere verilen izin hakları düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, “İki aylığa kadar çocuğu evlat edinen veya velayetine alan kadın işçiler, doğum sonrası için belirlenen 56 günlük sosyal izinden başka İş Kanununun 117. maddesiyle belirlenmiş ek ve 127. maddesinde öngörölmüş kısmen ücretli izin hakkını kullanma hakkına sahiptir. 127. madde ile çocuğun üç yaşı tamam oluncaya kadar bakmakla yükümlü olan kişi veya aile üyelerinden birisi, çocuğa bakmak için yasa ile belirlenmiş olan ücreti alırken, daha kısa süre çalışma hakkına sahip kılınmıştır. Dilekçesinde belirtmek kaydı ile üç yıllık süreyi bütün olarak kullanabileceği gibi, parça parça da kullanabilme hakkı tanınmıştır.

Kanununun 228. maddesinde ise kadın işçilerin ve onsekiz yaşını doldurmamış işçilerin sağlıklarının korunmasına dair hüküm getirilmiştir. Söz konusu maddeye göre, “kadın ve onsekiz yaşından küçük işçilerin, çalışma ortamları zararlı ve ağır ise bunların sağlıklarının korunması bu kanunla ve ayrıca yönetmelikle düzenlenir” denmektedir. (Azerbaycan İş Kanunu, 1999: 91).

Kanununun 240. maddesi ile hamile ve 3 yaşını doldurmamış çocukları bulunan kadın işçilerle yapılacak iş sözleşmesinin esasları düzenlenmiştir. Maddeye göre; - Hamile veya 3 yaşını doldurmamış çocuğu olması nedeniyle kadın işçilere iş sözleşmesi yapılmasından imtina edilmesi yasaktır. Bu kural, işverenin uygun iş bulunmaması veya kadın işçi çalıştırılması yasak olan iş yerlerinde işe alınmaması durumlarını kapsamaz.

-İşverenin, hamile veya 3 yaşını doldurmamış çocuğu bulunan kadın işçilerle, bu nedenden dolayı iş sözleşmesi yapmaktan kaçınması durumunda kadın işçi, sözleşme yapmaktan kaçınan işverenden yazılı cevap isteme hakkına sahiptir. Yukardaki nedenlerden dolayı sözleşme yapmaktan kaçınan işvereni, kadın işçi mahkemeye verme hakkına sahiptir.

Kanununun 241. maddesinde ise kadın işçi çalıştırılması yasak olan işyerleri ve işler aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

- İş ortamı ağır ve sağlık için zararlı olan işyerlerinde, yeraltı ve sualtında yapılan işlerde,
- Kadın işçilerin görevleri gereği aşağıda belirlenen normlardan fazla ağırlığı bulunan eşyaları kaldırmaları veya taşınmaları yasaklanmıştır. El ile kaldırılıp, taşınacak ağırlıklar ise:
 - a) Diğer işlerin gerçekleşmesi yanı sıra, toplam ağırlığı 15 kg geçmeyen eşyaların el ile başka yere taşınması,
 - b) Toplam ağırlığı 10 kg geçmeyen eşyaların 1,5 m yüksekliğe kaldırılması,
 - c) Mesai içerisinde sürekli olarak toplam ağırlığı 10 kg aşmayan eşyaların el ile kaldırarak başka yere taşınması,

d-15 kg dan fazla olan eşyaların ise el arabası ve başka herhangi bir araçla taşınması zorunludur. Ayrıca hamile ve 3 yaşından küçük çocuğu bulunan kadın işçilerin bu tür işlerde çalıştırılması da yasaklanmıştır (Azerbaycan Emek Mecellesi (Azerbaycan İş Kanunu, 1999: 132).

Kanununun 242. maddesinde ise, kadın işçilerin gece vardiyalarında, mesai saatleri dışında, tatil günlerinde çalıştırılmasının ve geçici görevli olarak görevlendirmelerin sınırlandırılmasına dair düzenleme yer almaktadır. Maddeye göre, hamile ve 3 yaşını doldurmamış çocuğu bulunan kadın işçilerin gece vardiyalarında çalıştırılmaları, fazla çalışma yapmaları, tatil ve bayram günlerinde çalıştırılmaları yasaklanırken; 3- 14 yaşları arasında çocukları bulunan veya 16 yaşını doldurmamış sakat çocuğu bulunan kadın işçilerin de fazla çalışma, tatil ve bayram günleri ile mesai günü olmayan diğer günlerde çalıştırılmaları onların rızasına bağlanmıştır.

243. madde ile ise, hamile ve bir buçuk yaşına kadar çocuğu bulunan kadın işçilerin daha hafif işlerde çalıştırılması ile ilgili düzenleme yapılmıştır. Madde ile getirilen esaslara baktığımızda:

- Doktor raporuna uygun olarak hamile kadın işçilerin üretim veya hizmet normu azaltılır veya daha hafif işlere geçirilir.

- Bir buçuk yaşını doldurmamış çocuğu bulunan kadın işçiler, görevlerini gerçekleştirmeleri yanısıra, çocuğunun beslenmesinde zorluk çıkarsa, kadın işçinin dilekçesi üzerine onu daha kolay işe göndererek, çocuğun beslenmesi için daha uygun bir ortam oluşturulmalıdır.

3. Kadın işçiler bu madde de öngörülmüş durumlarda daha kolay görevlere atandıkları zaman, onların daha önceki işlerde aldığı ücretler muhafaza edilmektedir.

4. Hamile veya çocuğunun beslenmesi nedenlerine göre kadın işçilerin ücretlerin azaltılması yasaktır (Azerbaycan İş Kanunu, 1999: 132).

2. İş Kanunu (Emek Mecellesi) Bakımından Çocuklu Kadınlara Verilen Ara Tatiller

Bir buçuk yaşına kadar çocuğu bulunan kadın işçilere, mesai saatlerinde verilen tatil ve öğlen tatilleri dışında çocuğunu beslemesi için ek tatiller verilmektedir. Bu tatil süreleri otuz dakika olmakla beraber, her üç saatte bir verilmektedir. Kadın işçilerin bir buçuk yaşını doldurmamış iki ve daha fazla çocuğu varsa o zaman kadın işçiye verilen tatil süresi 1 saattan az olmamalıdır (Azerbaycan İş Kanunu, 1999: 132).

- Çocuğu ile ilgili verilen tatil süreleri mesai saatlerine dahil edilmekle beraber işçinin ücreti korunmaktadır(Azerbaycan İş Kanunu, 1999: 132)
- Kadın işçinin isteği üzerine çocuğun beslenmesi için verilen tatil süreleri birleştirilerek, öğlen tatili ve diğer tatillerle birleştirilebilir(Azerbaycan İş Kanunu, 1999: 132).
- Aynı kanununun 245. maddesinde, kadın işçiler için tam olmayan mesai saatinin belirlendiği durumlarda muayene zamanı ücretin korunması aşağıdaki şekilde özetlenmektedir.
- Hamile, 14 yaşını doldurmamış çocuğu, ve 16 yaşını doldurmamış sakat çocuğu bulunan, ayrıca doktor raporuna göre hasta aile üyesinin bakımıyla üstlenen kadın işçilerin isteği üzerine işveren, kadın işçilerin çalışmadığı mesai saatlerini tam mesai gibi hesaplayarak, tam mesai saatlerin dikkate alınması için taraflar karşılıklı mutabakata vararak anlaşabilmektedir.
- Hamile ve 3 yaşını henüz doldurmamış çocuğu bulunan kadın işçilerin hem kendilerinin, hem de çocuklarının tıp müesseselerinde tıbbi kontrollerin yapıldığı, doktor tavsiyelerinin yapıldığı günlerde ortalama işçilik ücreti muhafaza edilmektedir. Bu tür muayenelerin yapılabilmesi için işveren, uygun ortamı yaratmakla mükelleftir.

SONUÇ

Dünya ülkelerinde olduğu gibi, Azerbaycan da çalışma yaşamında kadın haklarına çok önem vermektedir.

Azerbaycan İş Kanununun başka bir önemli konusu Hamile Kadınlara verilen haklardır ki, bu haklar da iş hukukunda detaylı şekilde incelenmiştir.

İş Kanununun yüz onyedinci maddesinde, çocuklu kadınlara ek izin süreleri tanınmakta, bu da kadın işçilerin ne kadar önemsendiğini göstermektedir. Kadın işçilerin lehine bunlar dışında getirilen başka hükümlerde bulunmaktadır.

Bütün bu söylenenler ve yazılan konular, ister Azerbaycanın ve İsterse de Türkiyenin saygılı devletler olduğunu göstermektedir. Konun içerisinde de bahs edildiği gibi, Azerbaycan ve Türkiye bağımsızlıklarıyla beraber hem eşitlik ilkesini ve hem de seçim sistemlerinde de Kadınlara verildiği haklar göz ardı edilemez.

Kaynaklar

Tuncay A.C., Sosyal Güvenlik Hukuku, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., Yenilenmiş 4. Baskı, 1988.

Güzel A. ve Okur A.R., Sosyal Güvenlik Hukuku, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 6. Baskı, 1990.

Azerbaycan Aile Mecellesi (Azerbaycan Medeni Kanun) Bakü-2005

Azerbaycan Cinayet Mecellesi (Azerbaycan Ceza Kanunu) Bakü-2005

Azerbaycan Emek Mecellesi (Azerbaycan İş Kanunu) Bakü-1999

Azerbaycan Konstitüsyası (Azerbaycan Anayasası) Bakü-1995

Azerbaycan Mülkü Mecellesi Bakü- 2004

Şakar M., Gerekçeli ve İçtihatlı İş Kanunu Yorumu, Ankara: Yaklaşım Yayıncılık San.Tic. A.Ş., 2006.

FINANSAL OKUR YAZARLILIĞIN SOSYO-EKONOMİK DURUMA ETKİSİ: BAKÜ ÖRNEĞİ

İlahe İSLAMLİ

Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi,

Türk Dünyası İşletme Fakültesi,

Yusif ALİYEV

Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi,

Türk Dünyası İşletme Fakültesi,

İktisat ve İşletme Bölümü, Öğretim Görevlisi,

aliyev.yusif@gmail.com

ÖZET

Çalışmanın konusu, Finansal Okur Yazarlığın Sosyal Ekonomik Önemi Üzerine Bir Araştırmadır. Bu konu bireylerin tasarruflarını yönetebilmeleri için yeterli mali bilgiye sahip olmaları, kredilerini yönetebilmeleri, yatırımlarını değerlendirebilmesi ve yapılan araştırmayı bilimsel açıdan yorumlamak ve değerlemek için seçilmiştir.

Çalışmanın temel amacı, bireylerin temel düzeyde finansal okuryazarlık durumlarının ve buna bağlı olarak finansal durumu yönetme konusunda gösterdiği davranışların belirlenmesidir.

Konunun Önemi, bilimsel bir çalışmanın kavramsal, kuramsal, yöntem ve uygulama olmak üzere teze bir şekilde katkı sağlayabileceği bilinmektedir.

Çalışmanın sonuçları bireylerin finansal okuryazarlıkla ilgili bilgi düzeyinin ne durumda olmasını, finansal durumu yönetme başarısını, eğitim konusunda bir programa ihtiyaç duyup duymayacaklarının belirlenmesi ile önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Okuryazarlık, Finansal Eğitim, Finansal Davranışlar

SOCIO-ECONOMIC IMPACT OF FINANCIAL LITERACY: THE OF CASE BAKU

ABSTRACT

The subject of study a Social survey on the economic importance of financial literacy. Have sufficient financial knowledge to enable individuals to manage their savings in this issue, enable them to manage their loans, to assess the investment and research to interpret scientific terms and was elected to value.

The main purpose of study of the state of financial literacy of individuals at the basic level, and accordingly, in managing the behaviour demonstrated is the determination of the financial situation.

The importance of the subject, a scientific study of the conceptual, theoretical, method, and application, including the thesis can provide a contribution to is known.

The results of the study the level of knowledge about the financial literacy of individuals, , the financial position of managing success, it is important to determine that they will not just need a program in education.

Key words: Financial Literacy, Financial Education, Financial Behavior

تأثير محو الأمية المالية على الحالة الاجتماعية و الاقتصادية مثال مدينة باكو

الإلهاسلامي

جامعة دولت اقتصاد اذربيجان
كلية ادارة الأعمال التركي

يوسف عليف

جامعة دولت اقتصاد اذربيجان
كلية ادارة الأعمال التركي
عضة تدريس, قسم الاقتصاد و ادارة الأعمال

aliyev.yusif@gmail.com

ملخص

ان موضوع الدراسة هو عبارة عن بحث يبين أهمية محو الامية المالية على الحالة الاجتماعية و الاقتصادية و من أجل امكانية ادارة الأفراد لمدخراتهم ينبغي أن تكون لديهم معلومات مالية كافية, وتم اختيارهم من أجل تقييم ادارة انتماناتهم واستثماراتهم و التعليق علمياً على هذا البحث من الجانب العلمي.

الغرض الرئيسي من الدراسة هو تحديد سلوك و اظهار كيفية ادارة الوضع المالي للأفراد في وضع محو الأمية المالية في المستوى الأساسي. أهمية هذا الموضوع هو تبيان امكانية المساهمة بشكل أو بآخر في المفاهيم و النظريات و الادارة و التنفيذ لدراسة علمية. نتيجة هذه الدراسة تحمل أهمية في أن يكون للأفراد معرفة تتعلق بكيفية محو الأمية المالية و النجاح في ادارة الأوضاع المالية و هل هناك أية حاجة لبرنامج في مجال التعليم أولاً.

الكلمات المفتاحية: محو الأمية المالية, التعليم المالي, السلوكيات المالية.

1. Giriş

Dünyada yaşanan küresel finansal kriz, giderek değişen piyasa koşulları, toplumun demografik yapısındaki değişimler, finansal okuryazarlık konusunu gündeme getirmektedir.

Önemi artmakta olan finansal okuryazarlık kavramının toplumdaki etkinliğini artırabilmek için bu konudaki ihtiyaçlara uygun eğitim programlarının geliştirilmesi gereği ortaya konulmaktadır. Eğitim programlarının geliştirilebilmesinin ön koşulu da eğitim ihtiyaçlarının boyutu ve içeriğinin belirlenmesidir. Belirlenen ihtiyaçlar toplumun farklı kesimlerinde değişik biçimlerde ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle hedef kitlenin sınırlarının titizlikle belirlenmesi ve bu topluluğun gereksinimlerinin ortaya konulması, üzerinde durulması gereken bir nokta olarak değerlendirilmektedir.

Finansal okuryazarlık, finansal kavram, bilgi, ürün ve uygulamaları içeren ve bunlara ilişkin temel düzeyde bilgi sahibi olarak kararlar almayı ifade eden bir alandır. Finansal okuryazarlık, genel olarak bireylerin finansal hizmet ve ürünlere ilişkin bilgi sahibi olmasını, bu bilgilerini kullanarak etkin kararlar alabilmesini ifade etmektedir. Kavramsal olarak ise finansal okuryazarlık içinde bilme, öğrenme, anlama, seçim yapma, yorum yapma, karşılaştırma yapma, sonuç alma gibi alt başlıkları içermektedir.

Finansal okuryazarlık, aynı zamanda uzun vadeli birikim ve yatırıma dönük kararlarda finansal farkındalığı temel alır. Gündelik yaşamda alışverişten kredi kullanıma kadar birçok farklı alanda finansal araç ve uygulamaların artması ve karmaşıklaşması, bireylerin sağlıklı finansal kararlar verebilmesi için finansal okuryazarlığı gerekli kılmıştır. Bireylerin temel bankacılık hizmetlerinden yararlanması, kredi ve türevlerini kullanması, geleceğe dönük birikim ve yatırımlar yapması, yeni teknolojiye dayalı olarak finansal hizmetlerden yararlanması, finansal okuryazarlık düzeyinin yükselmesine bağlı olarak gelişebilir. Bireyler finansal karar ve davranışlarında bilgi sahibi olurlarsa, bu bilgi kararlara ve davranışlara olumlu bir biçimde katkı yapabilir. Bilgi sahibi olmadan verilen kararlar hem bireylere hem de finansal sisteme zarar verebilir. Farklı kurumların, şirketlerin ve araştırmacıların çeşitli tanımlamalarına rastlamak mümkündür. Noctor, Stoney, Stradling (1992) yaptıkları tanım finansal okuryazarlık hakkında bilinen en eski tanımlardan biridir. Yazarlara göre finansal okuryazarlık bireylerin paralarını yönetirken bilinçli değerlendirmeler yapabilmesi ve efektif kararlar alabilmesidir.

Schagen ve Lines bu kavramın finansal planlama, problem çözme, karar verme olmak üzere üç ana yetenek üzerine kurulu olduğunu belirtmişti. Yazarlar finansal okuryazar birinin para yönetiminin ana kavramlarını anlayabileceğini, finansal kurumların, sistemlerin ve servislerin çalışma şekilleri hakkında bilgi sahibi olacağı ve finansal konuların yönetiminde etkinliğe ve sağlamlığa ortam hazırlayabilecek tutuma sahip olacağını ileri sürmüşlerdir (Schagen, Lines 1996:18).

Marcolin ve Abraham'a göre finansal okuryazar; bir banka hesabını dengede tutma, bütçe hazırlama, gelecek için tasarruf yapma, borcu yönetmek veya borçtan sakınmak için strateji öğrenme yeteneğine sahip olan kişidir (Marcolin, & Abraham, 2006: 8).

Morgan'a göre ise finansal okuryazarlık insanlara, tüm yönleriyle onların bütçeleme, harcama, tasarruf, finansal ürün ve hizmetlerin kullanımı, bankacılık yoluyla günlük borçlanma, gelecek için yatırım ve planlama hakkında bilinçli ve güvenli kararlar sağlama ile ilgilidir (Morgan 2003a : 1).

Amerika'da yürütülen finansal okuryazarlık programı olan JumpStart ise finansal okuryazarlığı "Bireyin yaşamı boyunca finansal güvenliği için, finansal kaynaklarını etkin bir biçimde kullanabilmesi ve bunu sağlayabilecek bilgiyi elde edebilme yeteneği" şeklinde tanımlamaktadır (PACFL, 2008: 35). Bu tanımın ayrıntıları değerlendirildiğinde, finansal okuryazar olabilmek için bilgi birikiminin gerekli olduğu ve finansal kararlar almada etkin davranabilme yeteneği öne çıkmaktadır. Mason ve Wilson, finansal okuryazarlığı şöyle tanımlamaktadır: "Bir bireyin, finansal kavramların farkında olarak, karar vermede gerekli olan bilgileri elde etme, anlama ve değerlendirmesidir" (Mason ve Wilson, 2000: 31). Finansal kararları biçimlendirebilmek için bilgi kaynakları ve bu bilgiyi sağlayabilecek teknoloji ve olanakları kullanmak gerekmektedir.

Toplumda yaşamını devam ettiren bireyler, temel düzeyde finansal kavramlara aşina olmak, basit ekonomik hesaplamaları yapabilmek, bütçeden harcamalarına kadar parasını yönetebilmek zorundadır. Bu zorunluluk özellikle düşük eğitim grupları ve kadınlar açısından hayati önemdedir. Finansal okuryazarlık bireylerin sermaye piyasalarına katılımından bireysel emeklilik planlarına kadar, finansal kararlarını vermede etkili olabilmektedir (Lusardi, 2008: 1) .

Lusardi, ABD'de farklı demografik özellikteki bireylerin finansal okuryazarlığını ölçmeye yönelik yaptığı çalışmada, Afro-amerikan, İspanyollar ve kadınların finansal okuryazarlığının düşük seviyelerde olduğunu tespit etmiştir. Finansal okuryazarlık yaş gruplarıyla orantılı olarak düşük göstermektedir. Bunun yanında, emeklilik, borsaya katılım eksikliği ve uygun olmayan koşullarda borçlanma davranışı, planlamada başarısızlık gibi tüm temel finansal kavramların eksik olmasında düşük eğitim seviyesinin etkili olabileceği ileri sürmüştür. Kadınların erkeklerden, özellikle risk çeşitlendirmesi konusunda daha az bilgili olduğu finansal okuryazarlıkta, keskin cinsiyet ayrılıkları gözlenmektedir (Lusardi, 2008 : 8).

Lusardi, finansal okuryazarlığı, temel finansal okuryazarlık ve gelişmiş finansal okuryazarlık olarak ayırmaktadır. Faiz oranları hakkında yorum yapabilme, enflasyonun etkilerini algılayabilme, risk kavramını ve çeşitliliğini algılayabilmeyi temel finansal okuryazarlık içinde değerlendirirken; hisse senedi piyasası, fonlar, bono fiyatları ve faiz oranları ile ilgili hesaplamaları gelişmiş finansal okuryazarlık kapsamında değerlendirmektedir (Lusardi , 2008: 2-7).

Hogarth bu tutarlılıkları davranışsal terimlerle hangi bireylerin finansal okuryazar olduklarını belirterek açıklamıştır. Yazara göre göre para ve varlık yönetimi, bankacılık, yatırım, kredi, sigorta ve vergiler konularında bilgili, eğitilmiş, haberdar, para ve varlık yönetiminin belli başlı temel kavramlarını kavrayan, finansal kararları planlamak ve yerine getirmek için tecrübe ve kavrayışı kullanan kişiler finansal okuryazardır (Hogarth 2002: 15) .

2. Araştırmanın Önemi

Finansın bireylerin yaşamı içinde neredeyse attıkları her adımda olması, bireylerin kendi finansal durumlarını yönetebilmelerini bir gereklilik haline getirmektedir. Bireylerin temel düzeyde finansal kavramlara, araçlara ve konulara ilişkin bilgi sahibi olması, etkin çalışan bir piyasanın varlığı için önem taşımaktadır.

Finansal okuryazarlık düzeyini belirlemeye yönelik olan böyle bir çalışmanın daha önce Bakü'de akademik düzeyde yapılmamış olması bu çalışmanın önemini ifade etmektedir. Diğer taraftan ise böyle bir çalışmanın sonuçları bireylerin finansal okuryazarlıkla ilgili bilgi düzeyinin ne durumda olmasını, finansal durumu yönetme başarısını, eğitim konusunda bir programa ihtiyaç duyup duymayacaklarını ortaya koyacaktır. Finansal okuryazarlık düzeyinin yükseltilmesi, finansal eğitim programlarının hangi alanlara, kavramlara, davranışlara ilişkin olarak yapılandırılacağı ve hangi araçlar kullanılarak toplumda yaygınlaştırılacağı belirlenmiş olacaktır. Finansal okuryazarlık konusunda bir pilot çalışma olarak değerlendirilebilecek bu çalışmayla, bundan sonra yapılacak araştırmalara bir perspektif sağlanabilecektir.

Bireylerin bilgilendirilmiş olarak finansal piyasalara katılması ve olanaklardan yararlanması, finansal sistemin iyi işlemesi yanında bireylerin de finansal riskleri görerek doğru ve zamanında kararlar verebilmesini sağlayacaktır.

1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı, bireylerin temel düzeyde finansal okuryazarlık durumlarının ve buna bağlı olarak finansal durumu yönetme konusunda gösterdiği davranışların belirlenmesidir. Bu amaca bağlı olarak, bireylerin finansal okuryazarlık konusunda ne kadar bilgiye sahip olduğu, finansal kararları vermede hangi kaynaklardan yararlandığı, kendilerini finansal okuryazarlık konusunda ne kadar yeterli gördükleri, bazı finansal kavramlara ilişkin ne düzeyde bilgi sahibi olduğu, kredi kartı kullanma durumu, finansal haberleri takip etme sıklığı belirlenmektedir.

2. Araştırmanın Kısıtları

Anket çalışma konusunun tamamen finansa yönelik olması ve bireylerin de konuyla ilgili çok fazla bilgiye sahip olmamaları nedeniyle anket sorularının derinliği sınırlı tutulmuştur. Son zamanlarda insanların bankalara olan güveninin azalması ve çekingenliği, mali açıdan sıkıntı çekmeleri, araştırmaya verilmesi gereken destekleri önemsememeleri nedeniyle araştırmanın en önemli kısıtlarından birisi olmuştur. Anket uygulamasında e-anket vasıtasıyla daha çok insanlara ulaşılmaya çalışılsa da, bireylerin yeterli ölçekte destek sağlamamaları sonucunda ankete cevap alma oranı beklenenden çok düşük olmuştur.

3. Araştırmanın Kapsamı

Anket çalışmasının ana kütesini Bakü'de yaşayan 18 yaştan yukarı her kesimden oluşan kişiler kapsamaktadır. Tesadüfi örnekleme yolu ile 200 kişiye ulaşılarak anket uygulaması yapılmıştır. Bu

çalışma ile insanların finansal okuryazarlık düzeyinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. 104 anket e-anket vasıtasıyla, 96 anket ise elden doldurulmuştur.

4. Araştırma Yöntemi

Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde SPSS 16.0 for Windows paket programı kullanılmıştır. Öncelikle araştırmada frekans (sıklık veya yüzde dağılımı) tespit edilmiştir. Araştırmanın hipotezleri test edilirken bağımsız örneklem için t-testi (Independent Samples T-test) uygulanmıştır. Ayrıca, ilgili değişkenlerin aralarındaki ilişkinin derecesini ve yönünü belirlemek amacıyla da Ki-Kare (crosstabs) testinden yararlanılmıştır. Çok sayıdaki değişken arasındaki ilişkilerin anlaşılmasını ve yorumlanmasını kolaylaştırmak için daha az sayıdaki temel boyuta indirgemek ve ya değişkenleri gruplandırmak için faktör analizi kullanılmıştır. Sorulara verilen cevapların doğruluğunu belirlemek için güvenilirlik analizi yapılmıştır.

5. Araştırma Bulguları ve Değerlendirilmesi

Çalışma için hazırlanan ankette yer alan ilk sorular ankete katılan bireylerin tanımlayıcı nitelikte olan tek seçenekli sorularından oluşmaktadır. Çalışmanın ilk soruları katılımcıların cinsi, yaş grubu, eğitim düzeyi, sosyal durumu, aylık geliri gibi konuları belirlemeye yöneliktir. Geri kalan sorular ise bireylerin finansal durumu yönetme, finansal kayıtları saklama, tasarruf, aylık bütçe yapma ile ilgili bilgileri ele alınmıştır. Son 3 soru ise 5'li Likert Ölçeği formunda olan sorulardan oluşmaktadır. Bu sorular ile katılımcıların emeklilik hayatında daha refah yaşaya bilmesi, finansal okuryazar düzeyinin artırılması, finansal planlama ile ilgili düşünceleri incelenmiştir.

Araştırmada öncelikle anket çalışmasına katkı sağlayan katılımcıların cins, yaş ve görev dağılımı, eğitim durumu, aylık gelir tutumu ele alınmıştır.

Anketi yanıtlayan katılımcıların % 53-ü erkek, %47'si ise kadın olmuştur. Erkeklerin kadınlara oranla biraz fazla olduğu görülmektedir. Katılımcılar ağırlıklı olarak 18-25 yaş grubundandır. Araştırma kapsamına alınan bireylerin %70-i 18-25 yaş arasında, %14,5'i 26-35 yaş arasında, %6'i 36-25 yaş arasında, %9,5'i ise 46 yaş üzeri yaş aralığında olan katılımcılardır. Eğitim durumuna bakıldığında katılımcıların %2,5'i ilköğretim, %7,5-' lise, %10,5'i meslek yüksekokulu, %50,5'i lisans, %26'i yüksek lisans, %2,5'i doktora mezunudur. Meslek grubu dağılımında Araştırmaya en çok katılımın %44,5'i öğrenciler tarafından olduğu,%3'nin emekli, %7,5'nin ev kadını, %11'nin devlet görevlisi, %2'nin işçi, %17'nin özel sektörde çalışan, %7'nin serbest meslek, %7,5'nin ise diğer meslekte çalışan olduğu görülmektedir. Gelir durumu dağılımına bakıldığında, araştırmaya en çok % 44,5 oranında, aylık geliri 250 AZN-den az olan tüketicilerin katıldığı görülmektedir. Diğer katılımcıların gelirlerinin %25'nin 250-500 AZN arasında, %13,5'nin 501-750AZN arasında ve %7,5'nin 751-1500 AZN arası, %2'nin 1501 AZN-den fazla olduğu tespit edilmiştir.

5.1. İkili Karşılaştırmalı T-testi Analizi

TABLO 1. İkili karşılaştırmalı T-testi

	Cinsiyet	Sayı	Mean	Std. Deviation
Aylık gelir durumu	erkek	101	2,118812	1,160061
	kadın	84	1,619048	0,876806
Finansal kayıtları saklama şekli	erkek	106	2,235849	0,981271
	kadın	94	2,212766	1,096155
Finansal durumu yönetmede başarı seviyesi	erkek	105	2,219048	0,909152
	kadın	93	2,258065	0,907735
Aylık bütçe yapma ona uygun davranma	erkek	104	1,384615	0,48886
	kadın	92	1,271739	0,447294

Düzenli olarak para biriktirme alışkanlığı	erkek	104	1,490385	0,502328
	kadın	94	1,446809	0,499828

Bağımsız örneklem t-testinde iki ayrı grubun ortalamaları karşılaştırılmıştır. Cinsiyetle aylık gelir durumu, finansal kayıtları saklama şekli, finansal durumu yönetmede başarı seviyesi, aylık bütçe yapısı ona uygun davranma, düzenli olarak para biriktirme alışkanlığı arasında bir ilişkinin olup olmadığını test etmek için bağımsız örneklem t-testi kullanılmıştır.

Tablo 1'den görüldüğü üzere, aylık gelir durumuna bakıldığında erkeklerin kadınlardan daha fazla kazandığı görülmektedir. Finansal kayıtların tutulmasında da erkeklerin üstünlük kazandığı görülmüştür. Finansal durumu yönetmede erkeklere nazaran kadınların daha başarılı olduğu saptanmıştır. Aylık bütçe yapısı ona uygun davranma ve tasarruf gibi devamlı olarak para biriktirmede erkeklerin kadınlara oranla daha tutumlu oldukları görülmüştür.

5.2. Katılımcıların Eğitim Durumu İle Finansal Okuryazarlık Seviyesine İlişkin Analiz

Katılımcıların eğitim durumunun finansal okuryazarlık seviyesine etki edip etmediğini öğrenmek için Ki-Kare testi uygulanmıştır. Konunun hipotezleri şu şekildedir;

H_0 = Bireylerin Eğitim durumu Finansal okuryazarlık seviyesini etkiler.

H_1 = Bireylerin Eğitim durumu Finansal okuryazarlık seviyesini etkilemez.

Tablo 2. Katılımcıların eğitim durumu ile finansal okuryazarlık seviyesi arasındaki ilişki

Ki-Kare Testi SPSS Çıktısı (Chi-Square Tests)			
	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	45.550 ^a	24	.005
Likelihood Ratio	31.722	24	.134
Linear-by-Linear Association	5.424	1	.020
N of Valid Cases	198		

a. 27 cells (77,1%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,04.

Ki-Kare Testi SPSS çıktısı tablosuna bakıldığında, anlamlılık seviyesi Asymp. Sig. (2-sided) kolonundaki Pearson Chi-Square değerine ait olan anlamlılık seviyesinde olduğu görülmektedir. Yani, χ^2 değeri 45550 olup, sig=0,005 <0,05'ten olduğundan H_1 reddedilir. Anket sonuçlarına bakıldığında eğitim durumunun katılımcıların finansal okuryazarlık seviyesini etkilediği görülmektedir. Eğitim düzeyi arttıkça bireylerin finansal okuryazarlık düzeyinde de farklılık görülmüştür. Bu yüzden iki değişken arasında bir ilişki vardır.

5.3. Katılımcıların Finansal Okuryazarlık Düzeyi İle Finansal Durumu Yönetme Durumuna İlişkin Analiz

Katılımcıların finansal okuryazarlığının onların finansal durumu yönetmede etkili olup olmadığını belirlemek için Ki-Kare testi yapılmıştır. Konunun hipotezleri şu şekildedir ;

H_0 = Finansal okuryazarlık düzeyinin finansal durumu yönetmeye etkisi vardır.

H_1 = Finansal okuryazarlık düzeyinin finansal durumu yönetmeye etkisi yoktur.

TABLO 3. Katılımcıların Finansal okuryazarlık düzeyi ile Finansal durumu yönetme arasındaki ilişki.

Ki-Kare Testi SPSS Çıktısı (Chi-Square Tests)			
	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	41.649 ^a	8	.000
Likelihood Ratio	36.821	8	.000
Linear-by-Linear Association	9.179	1	.002
N of Valid Cases	196		

a. 6 cells (40,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,86.

Ki-Kare Testi SPSS çıktısı tablosunda görüldüğü gibi, Pearson Chi-Square (χ^2) değeri (Value) 41.649 olup, Asymp. Sig. (2-sided) kolonundaki Pearson Chi-Square değeri de $0,000 < 0,05$ 'tir. Sonuçlar değerlendirildiğinde, finansal okuryazarlığı düşük olan bireylerin %44,4'nin finansal durumu yönetmede başarısız olduğu, orta düzeyde finansal okuryazarlığı olan katılımcıların %67'nin finansal durumu yönetmede orta düzeyde başarılı olduğu, yüksek finansal okuryazarlığa sahip olanların % 52,4'nin ise oldukça başarılı olduğu tespit edilmiştir. Yani finansal okuryazarlık seviyesinin finansal durumu yönetmede etkili olduğunu görüyoruz ve H_1 hipotezi red edilmiştir.

5.4. Emeklilik Hayatında Refah Yaşayabilmek ve Finansal Okuryazarlığın Artırılmasına Yönelik Yapılan Faktör Analizi

Finansal planlama, emeklilik yaşamına kadar ve emeklilik hayatında daha refah yaşayabilmek için, finansal okuryazarlığı artırmak için gerekli olan araçların yer aldığı 15 ifadenin güvenilirliği (Cronbach Alpha) 0,677 çıkmıştır. Ankette yer alan sorular Likert ölçeği tipinde hazırlandığı için bu sorulara verilen cevapların incelenmesinde faktör analizinden yararlanılmıştır. Faktör analizi uygulaması ile deneklerin anlamlılık kazanan ifadeleri tek ve aynı başlık altında toplanması amaçlanmıştır. Faktör analizi, çok sayıda faktörü en az sayıda faktöre indirgeyen analiz tekniklerinden biridir. Ancak, faktör analizinin yapılmasından önce örneklem yeterliliğine ve faktör analizi için uygun olup olmadığına bakılması gerekmektedir. Bu nedenle örneklemin analiz için yeterliliği ve uygunluğu Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett Küresellik Testi sonuçlarına göre belirlenmiştir. KMO değerinin 0,60 ve üzeri olduğu durumlar için örneklemin analiz için yeterli olduğu sonucuna varılmaktadır.

TABLO 4. KMO ve Bartlett's Testi Sonuçları

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.637
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	290.728
	Df	105
	Sig.	.000

Bu doğrultuda Tablo 4’de görüldüğü gibi, KMO testinin sonucu 0,637’dir. Bununla birlikte Bartlett Küresellik Testi sonucu da istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır ($\chi^2=290,728$, $p=0,000<0,05$). Dolayısıyla, analiz için örneklemin yeterli ve faktör analizine uygun olduğu sonucuna varılarak faktör analizine devam edilmiştir.

TABLO 5. Faktörlerin dağılımı

Emeklilik yaşamına kadar ve emeklilik hayatında daha refah yaşayabilmek için gerekli araçlar	Faktör Yüklü	Ortalama	Standart Sapma	N
Bireysel emeklilik primi ödeme	.478	3,0769	1,0798	65
Her ay döviz alma	.758	3,1076	1,1473	65
Her ay hisse senedi alma	.690	3,3231	0,986	65
Finansal planlama bizi risklere karşı korur	.435	2,5231	1,0324	65
Finansal planlama finansal güvenliği sağlıyor	.733	2,3076	0,8646	65
Finansal planlama yaşam standardını yükseltir	.732	2,2923	1,0266	65
Finansal planlama rahat bir emeklilik hayatını garantiye alır	.571	2,2461	0,9019	65
Finansal okuryazarlık düzeyinin artırılması için gereken önlemler	.757	2,2923	0,9798	65
Bankalar tarafından desteklenen finansal okuyazarlılık seviyesinin artırılmasına yönelik programların hazırlanması	.522	2,4615	0,9367	65
Finansal okuyazarlılık konusunda eğitim ve treyninglerin geçirilmesi	.702	2,3846	0,9133	65
Televizyon ve diğer iletişim araçlarında finansal okuyazarlılıkla ilgili programların hazırlanması	.619	2,4307	1,1176	65
Ortaokullarda veya üniversitelerde finansal okuyazarlılıkla ilgili eğitimin gerçekleştirilmesi	.704	2,3076	1,1582	65
Finansal kavramlardan oluşan broşürlerin (kitapçıkların) hazırlanması	.751	2,5538	1,1863	65
Günlük olarak televizyon, radyo ve diğer bilgi kaynaklarından temel finansal kavramların öğrenilmesi	.632	2,2615	1,035	65

Her ay belirli miktar parayı kenara ayırma	.778	1,8615	0,8268	65

Emeklilik yaşamına kadar ve emeklilik hayatında daha refah yaşayabilmek için gerekli araçlar ifadeleri için, temel bileşenler analiziyle elde edilen çözümlere dikey döndürme yöntemlerinden Varimax yöntemi uygulanmıştır. Ankette yer alan gerekli araçlar için her ifadenin (sorunun) faktör yükleri, ait olduğu faktöre göre Tablo 5’de verilmiştir. Ayrıca, Tablo 5’de her faktörün güvenilirlik seviyeleri ve ortaya çıkan faktörlerin içerisinde yer alan değişkenlerin dağılımı da sunulmuştur. Belirlenen faktörde yer alan maddelerin faktör yükleri 0,435 ile 0,778 aralığında değişmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Finansal okuryazarlık özet olarak bireylerin gelirlerini, birikim ve yatırımlarını akıllıca değerlendirip, bütçelerini doğru yönetebilme yetkinliğine sahip olabilmesidir. Finansal okuryazarlık bireylerin günlük yaşamı kadar gelecek planları ile de ilişkilidir. Finansal okuryazarlık düzeyinin yükselmesi finansal piyasa ve enstrümanların da etkin ve verimli bir biçimde çalışmasını sağlayacaktır.

Finansal durumu yönetmede orta düzeyde başarılıym diyenlerin sayısı %60 olmuştur, katılımcıların yarıdan çoğunun orta düzeyde başarılı oldukları görülmüştür. Katılımcıların %80’den fazlasının paralarını harcama ve yönetme ile ilgili bilgilerini ailesinden öğrendiği belirlenmiştir.

Katılımcıların yüzde 66,8’i aylık bütçe yaptığını belirtirken düzenli para biriktirme alışkanlığına sahip olan katılımcıların oranı yüzde 53 düzeyindedir. Bu da bireylerin aylık bütçe yapmasına rağmen devamlı para biriktirmediklerini göstermektedir.

Ankette katılımcıların verdikleri yanıtlar arasında emeklilik yaşamı için düşünülen yatırım araçları içinde her ay belirli miktar parayı kenara ayırma ilk sıradadır. Bunu her ay döviz alma, finansal planlama finansal güvenliği sağlıyor ifadeleri izlemektedir.

Sonuç olarak daha yüksek eğitime sahip olan katılımcıların finansal olarak daha bilinçli olduğu, yani finansal okuryazarlık düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bireylerin yüzde 53-nün kendilerini orta düzeyde finansal okuryazar olarak gördükleri belirlenmiştir. Finansal okuryazarlık konusunda yetki sahiplerinin politika belirleyip bu çerçevede strateji ve uygulamalar gerçekleştirmesi gerekmektedir.

Bireylerin, finansal piyasalara dönük sınırlı bilgi sahibi olması, finansal hizmetlerden yararlanmada verilen karar ve yapılan seçimlerin gerçek maliyetinin ne olduğunu anlama ve değerlendirmeyi zorlaştırabilir.

Günümüzde bilgiye ulaşmak, yeni iletişim teknolojilerin sağladığı olanaklarla oldukça kolaylaşmaktadır. Bu noktada en önemli konu, bilgiyi anlama ve yorumlayabilmedir Bireylerin finansal okuryazarlık düzeyi yükseltilerek, finansal sistemden ve finansal sistemin sunduğu olanaklardan yararlanması sağlanmazsa, etkin çalışan ve sürdürülebilir piyasa anlayışından uzaklaşılabilir.

Bu çalışma yalnızca Bakü şehrinde 200 kişiyi kapsayacak biçimde desenlenmiştir. İleride yapılabilecek araştırma önerisi olarak, daha büyük kesimi içeren bir örnekleme oluşturularak finansal okuryazarlık düzeyini değerlendiren bir araştırma yapılabilir.

KAYNAKÇA

Ergün B., Şahin A., Ergin E. (2014) “ Finansal Okuryazarlık: İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma “ ,Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(34): 848 .

Goel I. and Khanna R. (2013) “Financial Education as Tool to Achieve Financial Literacy”, Eastern Economic Forum, 338.

Lusardi A. (2008) “Financial Literacy: An Essential Tool for Informed Consumer Choice” Joint Center for Housing Studies, Harvard University, 1-7.

Mason C. ve Wilson R. (2000) “Conceptualising Financial Literacy” Loughborough University Business School, 7: 31

PACFL (President’s Advisory Council on Financial Literacy), (2008) Annual Report to the President, 35.

Noctor, M., Stoney, S. & Stradling, R.,1992, Financial Literacy, a report prepared for the National Westminster Bank, London.

Schagen, S. & Lines, A., 1996, Financial Literacy in Adult Life: A Report to the NatWest Group Charitable Trust, Slough, Berkshire: National Foundation for Educational Research.

Marcolin, S. & Abraham, A., 2006, Financial Literacy Research: Current Literature and Future Opportunities. University of Wollongong, Faculty of Commerce – Papers.

Roy Morgan Research. (2003a). ANZ Survey of Adult Financial Literacy in Australia: Final Report, Melbourne: ANZ Bank.

Hogarth, J.M. (2002). Financial literacy and family and consumer sciences. Journal of Family and Consumer Sciences.

OTEL İŞLETMELERİNİN DAĞITIM KANALLARI SEÇİMİNDEKİ DAVRANIŞLARI: BAKÜ'DEKİ OTEL İŞLETMELERİNDE BİR ARAŞTIRMA²

Gulnar Mirzayeva
Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi,
TDİF, İktisat ve İşletme Bölümü
gulnarmirzayeva8@gmail.com

Mehmet Sarıışık
Sakarya Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği Fakültesi,
Turizm İşletmeciliği Bölümü
msariisik@sakarya.edu.tr

Şahin Ekber
Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi,
İşletme Bölümü
sahinekber@gmail.com

Özet

Otel işletmelerinin pazarlama faaliyetlerindeki başarısı kullanacakları dağıtım kanalları ile de yakından bağlantılıdır. Otellerin kuruluş yeri ve seçilecek dağıtım kanalındaki aranılan özellikler açısından farklılıklar gösterebileceği bilinmektedir. Bu araştırmanın temel amacı, otellerin farklı özelliklerine göre dağıtım kanalları seçiminde farklı davranış sergileyip sergilemediklerinin tespit edilmesidir. Bu amaca yönelik olarak Bakü'de faaliyet gösteren 43 otelin pazarlama konusuyla ilgili yönetici ve çalışanlarına bir anket uygulanmıştır. Araştırma sonucunda otel işletmelerinin dağıtım kanallarına büyük önem verdiği ortaya çıkmıştır. Yapılan test sonuçlarına göre otellerin coğrafi konumu ile dağıtım kanalları arasında ve dağıtım kanallarını seçmede dikkate alınan hususlar arasında anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda otellerin faaliyet süresi ile dağıtım kanallarını seçmede dikkate alınan hususlar arasında da anlamlı farklılıkların olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Pazarlama, Pazarlama Karması, Dağıtım, Dağıtım Kanalları, Otel İşletmeleri

BEHAVIOUR IN SELECTION OF DISTRIBUTION CHANNELS OF HOTELS: A RESEARCH IN HOTELS IN BAKU

Abstract

Success of marketing activities of hotels are closely linked with marketing distribution channel that they used. It is known that hotels will show variety in terms of establishment locations and characteristics in the selected distribution channels. The main goal of this research is to determine whether hotels exhibit showcasing different features or not, while the choice of distribution channels according to different characteristics. According to this goal, marketing survey with the managers and employees of 43 hotels that act in Baku has been applied. In conclusion of this research this is realized that hotel businesses give a great importance to distribution channels. According to the test results, there is a difference between geographical location of hotels with distribution channels and the main issues considered while the choice of distribution channels. At the same time, there are very important differences between the operating times of hotels and the issues considered in selecting distribution channels.

Keywords: Marketing, Marketing Mix, Distribution, Distribution Channels, Hotel

²Bu makale 1-3 Mayıs 2015 tarihinde Kuşadasında gerçekleştirilmiş ICTMR kongresinde sunulmuştur.

سلوكيات ادارة الفنادق في اختيار قنوات التوزيع دراسة في قطاع ادارة الفنادق في باكو

جلنار ميزاياوا
جامعة دولت اقتصاد اذربيجان
قسم الاقتصاد و إدارة الأعمال
gulnarmirzayeva8@gmail.com

محمد صاري اشك
جامعة سكاريا, كلية ادارة السياحة
قسم إدارة السياحة
msariisik@sakarya.edu.tr

شاهين اكبر
جامعة دولت اقتصاد اذربيجان
قسم ادارة الأعمال
sahinekber@gmail.com

ملخص

ان نجاح فعاليات تسويق ادارة الفنادق مرتبط ارتباطا وثيقا بقنوات التوزيع المستخدمة, مما يبين اظهار المزايا من جانب الخصائص التي يتم البحث عنها كموقع الفندق و قنوات التوزيع المختارة. ان الهدف الرئيسي من هذا البحث هو تجديد اظهار أو عدم اظهار سلوك مختلف في اختيار قنوات التوزيع وفق الخصائص و المزايا المختلفة للفنادق. لهذا الغرض تم تنفيذ دراسة مسحية تتعلق بالتسويق الفندقي للمدراء و العاملين في 43 فندق قائم في مدينة باكو. في نهاية هذا البحث برزت الأهمية الكبيرة المعطاة لقنوات التوزيع الفندقية. وفقا لنتائج التجارب المقامة فقد وجدت اختلافات بين الموقع الجغرافي للفندق وبين قنوات التوزيع وبين المواصفات المأخوذ بها في اختيار قنوات التوزيع. في نفس الوقت وجدت اختلافات كبيرة بين فترة نشاط الفنادق وبين ما يأخذ بعين الاعتبار في اختيار قنوات التوزيع.

الكلمات المفتاحية: التسويق, استراتيجية التسويق, التوزيع, قنوات التوزيع, ادارة الفنادق.

1. Giriş

Genel bir yaklaşımla dağıtım, üretilerek tüketilmeye hazır hale getirilmiş ürünlerin, nihaitüketicilerine ulaştırılmasını ifade eder. Pazarlama karmasının bir unsuru olan dağıtım ise, bir mal yada hizmetin üretildiği yerden tüketildiği yere götürülmesi sürecindeki gerekli tüm çaba ve çalışmalar olarak kabul edilmektedir. Dağıtımın temel amacı ürünü pazara sunan işletmelerle bu ürüne ihtiyacı olan veya bu ürünü talep edenlerin bir araya getirilmesidir. Turizm pazarlamasında dağıtımın ters işlemi yani mal veya hizmetin tüketiciye değil, tüketicinin mal veya hizmetlerin sunulduğu lokasyona gelmesi zorunluluğu vardır. Ayrıca turizmde eş zamanlı üretim ve tüketimi gerçekleştiği de unutulmamalıdır.

Dağıtım, pazarlama karmasının bir bileşeni olarak ürünü tüketiciler için kullanılabilir hale getiren arz ve talep arasındaki bir köprü olarak görülebilir. Dağıtım kanalları çekirdek ve çevreler arasında, piyasalar ve destinasyonlar arasında hayati bir bağlantı oluştururlar (Stuart ve diğerleri, 2005:237). Günümüzde işletmelerin ve pazarlama yöneticilerinin önem vermesi gereken konulardan birisi de dağıtım kanallarıdır. Bazı işletmeler dağıtım kanallarını ikinci derecede öneme sahip bir fonksiyon olarak gördükleri için bu aşamanın pazarlamadaki önemini gözardı etmektedir. Önemli pazarlama kararlarından olan dağıtım kanalı kararları işletmelerin tüm faaliyetlerini yakından etkilemektedir. Örneğin, bir turizm işletmesi izleyeceği dağıtım politikasına göre fiyat ve tutundurma yöntemlerini belirlemektedir.

İşletmeler için dağıtımla ilgili önemli kararlardan birisi de dağıtım kanalının seçimidir. Dağıtım kanalı, bir mal yada hizmetin üreticilerden tüketicilerine ulaştırılmasında kullanılan yöntem ve araçlar olarak ifade edilmektedir. Turizmde dağıtım mevcut bir turistik ürünün kullanımını sağlamak üzere turistlerin (tüketicilerin) üretim yerine kadar getirilmesi için yapılan faaliyet bütünüdür. Burada dikkat edilmesi gereken konulardan birisi tüketicinin bilgilendirilmiş ancak ürünü görmeden satın almış olmalarıdır. Turizm dağıtım kanalı ürünü üreticiden tüketiciye ulaştırmak üzere girişilen çabaları düzenleyen işletme içi ve dışı pazarlama yapılarının oluşturduğu yapıdır.

2.Kavramsal Çerçeve

Dağıtım kanalı ile ilgili ulusal ve uluslararası yazında bir çok tanım denemesinin yer aldığı görülmektedir. Tanımların bazıları benzerlik taşırken diğerleri ise farklı açıklamalar içermektedir. Amerikan Pazarlama Birliğinin yaptığı tanıma göre dağıtım kanalı, "mal ve hizmetlerin pazarlanmasında işletme içi örgütsel birimler ile işletme dışı acentalar ve dağıtıcılar ile toptancılar ve perakendeci kurumlardan oluşur" (Eroğlu, 2002:15). Oluç (2006:341) dağıtım kanallarını, ürünlerin ve hizmetlerin üreticiden nihai kullanıcıya veya tüketiciye akışında katkısı olan firmalar veya bireylerin oluşturduğu dizi, şeklinde tanımlarken Yükselen (2010:292) bir mal ya da hizmeti ve bunun mülkiyetini üretiminden tüketime ulaştırma çabaları (fonksiyonları) sağlayan kurumlar dizisi şeklinde açıklamaktadır. Gilaninia ve Mohammadi (2015:4) ise yer ve zaman unsurunu dikkate alarak arzu edilen ürünü istenilen yer ve zamanda tüketiciye sunan kurumların tümü şeklinde tanımlamışlardır. Ortak bir yaklaşımla, mal, hizmet ve fikirleri, doğru yer ve doğru zamanda üreticiden nihai tüketiciye ulaştıran ve bu süreçte rol üstlenen birbirine bağlı olan işletmelerin topluluğu dağıtım kanalı olarak açıklanabilir.

Yoğun rekabet ortamında pazarlama faaliyetlerini gerçekleştiren işletmeler istedikleri dağıtım kanalını seçebilirler. Fakat rekabet edebilmek ve tüketici sayısını artırabilmek için en uygun olan dağıtım kanalını seçmek zorundadırlar. Bu yüzden, dağıtım kanalı seçimi, işletmelerin dikkat etmesi gereken en önemli pazarlama bileşenlerinden birisidir (Kirtiş, 2013: 43). Dağıtım faaliyetlerinin kimler tarafından yürütüleceği kararı üreticiler tarafından belirlense de, genellikle ürünler aracılar (acentalar, toptancılar, dağıtıcılar ve perakendeciler) tarafından dağıtılmaktadır (Timur ve Özmen, 2009: 528).

3. Otel İşletmelerinin Pazarlanmasında Dağıtım Kanalları

Hizmet üreten işletmeler olan turizm işletmelerinde dağıtım sistemi farklı çalışmaktadır. Mal üreten işletmelerde ürün müşterilerin bulunduğu yere götürülürken turizm işletmelerinde tüketicilerin (turistlerin), turistik mal veya hizmetlerin üretildiği, sunulduğu yere getirilmesi gerekmektedir. Çünkü hizmet başka yere taşınmaz, stoklanamaz ve üretildiği yerde tüketilmesi gerekmektedir. Örneğin, satılmayan bit otel odası başka zaman satılmak üzere stoklanamaz veya sunulan yemek başka bir gün gelir yaratamaz.

Teorik olarak, turizm dağıtım sistemi de diğer sanayi ürünleri üreten işletmelerin dağıtım sistemine benzemektedir, yani ürünler toptancı, perakendeci ve diğer aracılarla, üreticiden tüketiciye ulaştırılmaktadır (Avcıkurt ve diğerleri, 2009:105). Dağıtım, temel pazarlama karması elemanlarından birisidir ve bazen dağıtım kanalı olmadan bir satış gerçekleştirilmeyebilir. Dağıtım çok az esnek boyutludur ve dağıtım kanalı kurmak ona işlerlik kazandırmak uzun zaman alabilir ve aynı zamanda pahalıdır. Değişen piyasa koşulları karşısında turizm işletmelerinin bugünden yarına dağıtım kanalını değiştirmesi çok zordur (Hacıoğlu, 2000: 58).

Hizmet işletmeleri mal üreten işletmelere göre daha kısa dağıtım kanallarına sahiptirler ve tüketiciye daha uygun perakende yerler seçme eğilimindedirler. Örneğin restoranlar genelde trafiğin daha yoğun olduğu yerleri, alış-veriş merkezlerine yakın olan yerleri ve ilgi çekici yerleri daha çok tercih ederler. Benzer şekilde, otellerin de hedef tüketiciye ulaşmak için havaalanı, şehir merkezleri, sanayi merkezleri ve turist çeken diğer destinasyonlarda kuruldukları bilinmektedir. Turizm dağıtım kanalları

sanayi dağıtım kanallarına göre kısa olma eğiliminde olduğundan dolayı çoğu servis sağlayıcıları üretici ve perakendeci olarak hareket etmektedirler.

Turizm işletmelerinin pazarlanmasında dağıtım sistemindeki faaliyetlerin tüketiciye yer, zaman, mülkiyet ve bilgi faydası yaratması gerekmektedir. Bu doğrultuda dağıtım kanallarının turist için gerekli ürünleri belli bir tarih ya da dönem için hazır hale getirmesi, o turistin ihtiyaçlarına göre farklılık yaratması, turistin hizmetin sunulacağı yere kadar ulaşımını sağlaması ve kolaylaştırması, söz konusu hizmetlerle ilgili turisti bilgilendirmesi, fiyat ayarlaması ve sigorta işlemleri gibi hizmetleri sunması gerekmektedir. Turizm işletmelerinin pazarlanmasında satış kanallarının önemli bir fonksiyonu da satılan turistik ürünün, birleşik bir ürün olup bir tatil paketi şeklinde diğer işletmelerin ürünlerini (uçak, otobüs bileti gibi) de satmalarıdır (Avcıkurt ve diğerleri, 2009: 105).

Turizm işletmeleri açısından kuruluş yeri çok önemlidir. Konaklama ihtiyacı olan bir turist daha kolay ulaşabileceği yeri tercih edecektir. Aynı zamanda iyi seçilmiş yerleşim yeri dağıtım kanalı seçimini de kolaylaştırmakta ve maliyeti de azaltmaktadır. Yer kararının verilmesinde kanal, konum, çeşitler, kapsama alanı, envanter, ve ulaşım değişkenleri önemlidir. Birçok servis sağlayıcı stratejik planlama sürecinde bu değişkenin önemine inanmaktadır. Bir otel işletmesi için iyi bir "yer" kararına iyi bir örnek Bostondaki Harborside Hyatt (Massachusetts) otelidir. Otel havaalanı civarında bulunmaktadır ve havaalanından şehir merkezine giden yol turistlerin yoğun hareketi yüzünden trafik sorunu yaşamaktadır. Ayrıca hükümet merkezi ve finans merkezlerinin de yoğun olduğu bu bölgedeki trafikle mücadele etmektedir. Otel müşterilerin otel konumu ile ilgili algılarını iyileştirmek amacıyla müşterileri şehir merkezine götürmek için tekne hizmeti sunmaya karar vermiştir. Expedia ve Travelocity gibi internet seyahat acentaları otel ve restoranlara alternatif kanal ile kendi hizmetlerini sunmak için bağımsız tur operatörleri sağlamıştır (Bojanic,2008:63-64).

Turizmde dağıtım kanalları tedarikçilerle turizm tüketicileri arasında bağlantı kurmaktadır. Etkili bir dağıtım sisteminin geliştirilmesi özellikle de artan rekabet ortamında başarı için önemlidir. Üretici ve tüketici arasındaki bağlantılar, bir veya daha fazla aracı (örneğin, toptancılar, inbound ve outbound operatörler, perakendeci seyahat acentaları, bölgesel veya yerel turizm organizasyonları) yoluyla doğrudan ya da dolaylı olarak kurulabilir ve her hangipiyasa ve destinasyonlarda farklı kanal yapıları dizisi oluşabilir. Doğrudan veya dolaylı satış seçimi ve uygun dağıtım kanalı seçimi esas pazar kapsamı ve maliyeti arasındaki ilişkiden büyük oranda etkilenmektedir. Daha büyükölçekli ticari yönlü operasyonlar aktif ve açık dağıtım stratejileri ile iyi gelişmiş pazarlama planlarına sahiptirler (Pearce ve Tan, 2004:226-229).Dağıtım sistemi, üreticiler, aracı kuruluşlar ve tüketicilerden oluşan üçlü bir yapıya sahiptir. Turizm sektöründe üreticiler, konaklama, yeme-içme, eğlence, ulaştırma ve benzeri hizmetleri sunan işletmelerden oluşmaktadır (Emir, 2010:1248).

Otel dağıtım kanallarının 2 temel fonksiyonu vardır. Bunlardan ilki,satınalma kararında yardımcı olmak amacıyla tüketicilere bilgi vermek ve diğeri isesatınalmanın kendisini kolaylaştırmaktır (Middleton ve Clarke, 2001:289). Aracılar, özellikle kolay satılan ürünlere ilgi gösterirler ve ürünleri erişilebilir ise iyi tedarikçiler kullanarak rekabet edebilirler. Otel dağıtım kanalları müşteriye doğru zamanda ve yeterli bilgi sunmakta ve doğru yerde müşteriye satınalma kararı vermesinde kolaylık sağlamakta ve tüketici için rezervasyon ve ödeme yapabileceği bir mekanizma sunmaktadır (O'Connora ve Frewb, 2004:180). Dağıtım sisteminde yer alan aracılar toptancı ve perakendeci işletmeler olmakla ikiye ayrılmaktadır. Turizm sektöründe toptancı kuruluşlar tur operatörleri, perakendeci olarak faaliyet gösteren kuruluşlar ise seyahat acentaları olarak bilinmektedir.

i) Toptancılar: Dağıtım kanalında en önemli kanal üyelerinden biride toptancı işletmelerdir. Bu işletmeler sayılarının çokluğu ve küçük ölçekli olmalarından dolayı eleştirilmektedirler. Ama özellikle küçük ölçekli üretici ve perakendecilerin hakim olduğu pazarlarda, toptancılar olmadan ekonomik hayatınsağlıklı bir biçimde yürütülmesi mümkün değildir. Toptancı, temel faaliyet olarak ürünü kendi veya bağımlısı bulunduğu kişilik adına ve hesabına üreticiden satın alıp bir başka toptancıya, perakendeciye, endüstriyel alıcıya ya da mesleki işletmeye satan işletmedir (İslamoğlu, 2009:174-

175). Diğer işletmelerde olduğu gibi turizm işletmelerinde de dağıtım genellikle toptancılar olarak isimlendirilen Tur Operatörleri yani tur düzenleyicileri tarafından yapılmaktadır. Turizm üreticilerinin en önemli ortağı olan tur operatörü, çeşitli turistik ürünleri bir araya getirip bir paket halinde belirli bir ücret karşılığında turistlere sunar. Bu faaliyeti ile tur operatörleri aynı zamanda üretici ve toptancı niteliği kazanmaktadırlar. Dünya Turizm Örgütü tarafından tur düzenleyicileri, seyahat pazarlayan dağıtım işletmesi olarak görülmektedir (Hacıoğlu, 2000:66). Tur operatörleri bir tur paketi oluşturmak için turistik mal ve hizmetleri genellikle büyük oranlı iskontolarla, değişik üreticilerden büyük miktarlarda satın alır ve tüketiciye sunulabilecek tek bir ürün haline getirirler. Tur operatörleri turistik mal ve hizmet üreticilerinin kapasite kullanımlarını geliştirirken, reklam ve tanıtım giderlerini azaltmaktadır. Hem tur operatörünün ürünü satacak seyahat acentasının hem de tüketicinin gidilecek yer hakkında bilgi alma sürecindeki maliyet ve zaman kaybını önlemektedir. Tur operatörlerinin özelliklerden birisi de işletmeler arasında potansiyel tüketici miktarını tahmin ederek piyasayı yönlendirmeleri, rekabeti geliştirmeleri ve bunu sonunda düşen tatil fiyatları sayesinde tüketicileri paket tur satın almaya teşvik etmeleridir (Avcıkurt ve diğerleri, 2009: 120).

ii) Perakendeciler: Perakendecilik, temel işlevleri perakendecilik olan kişi veya kuruluşlarca tüketicilere yönelik olarak sarfedilen pazarlama gayretleridir. Perakendecileri üretilmiş ve/veya satışa hazır hale getirilmiş ürünleri tüketicilere pazarlayan kuruluşlar şeklinde tanımlanabilir. Üretici ve toptancılar tüketiciye perakendeci aracılığı ile ulaşırlar. Bu nedenle bu kuruluşlar için doğru perakendeci bulmak, doğru perakende ağını oluşturmak, perakendecilerle uyumlu ilişkiler sürdürebilmek çok önemlidir. Klasik ve modern, küçük veya büyük tüm perakendeciler için önemli olan doğru ürünü, doğru miktarda, doğru fiyattan, doğru zamanda ve doğru yerde bulundurmaktır. Perakendeciliğin bu beş temel kuralını uygulamayan hiç kimse, ister bir sokak satıcısı, ister bir hipermarket olsun perakendecilikte başarılı olamaz (Karafakioğlu, 2006: 205).

Seyahat acentası, tüketici ile üretici veya toptancı arasındaki ilişkiyi sağlayan dağıtım sisteminde perakendeci bir aracı kuruluştur. Seyahat acentaları bağımsız birer perakendeci olduğu gibi, bir toptancının yan kuruluşu olarak dafaaliyet gösterebilir. Seyahat acentaları belirli bir komisyon-ücret karşılığında tüketicilere enformasyon verir, konaklama rezervasyonları ve taşıma ulaştırma araçlarının biletlerini satarlar. Turistik ürünleri, üreticiler adına tüketicilere satarlar. Turiste en yakın aracı-dağıtıcılarıdır (Hacıoğlu, 2000: 66-67). Seyahat acenteleri gelirlerinin büyük bir kısmını yaptıkları satışlar sonucunda turizm işletmelerinden komisyon karşılığında sağlamaktadırlar. Seyahat acentelerinin temel fonksiyonları özetle;

- Seyahat hizmetleri, konaklama, hizmet koşulları hakkında bilgi vermek,
- Ulaştırma, konaklama, tur operatörleri gibi işletmelerin hizmetlerini belirli bir ücret karşılığında satışını yapmak,
- Incoming hizmeti sunmak,
- Döviz bozma işlemi yapmak ve
- Seyahat sigortası yapmaktır.

Genel olarak turizm sektöründe aslan payını seyahat acentaları ve tur operatörleri almaktadır. Özellikle konaklama işletmeleri üzerinde baskın olmaları sonucunda isteklerini yaptırabilme gücünü elinde bulundurmaktadırlar. Kitle turizmi için gerekli olan toplu alımlar yaptıkları için konaklama işletmelerine finans açısından yarar sağlayan bu aracı işletmeler bazı durumlarda verdikleri sözleri yerine getirmemekte bu da konaklama işletmelerinin maddi açıdan kaybına yol açmaktadır (Ünüsün ve Sezgin, 2007: 364).

4. Bakü'de Faaliyet Gösteren Otel İşletmelerinde Bir Araştırma

4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın temel amacı Bakü'de (Azerbaycan) faaliyet gösteren otel işletmeleri yönetici ve sorumlularının dağıtım kanalı ve bu kanalın tercihinde önemli algıladıkları konu ve durumları tespit etmektir. Böylece hangi dağıtım kanalının hangi gerekçe ile tercih edildiği ortaya çıkarılabilecektir. Eldeki sonuçlar ilgili yazına katkı sağlayabileceği gibi sektör temsilcilerine de yol gösterici olabilecektir.

4.2. Araştırma Evreni ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Bakü'de faaliyet gösteren 140 otel işletmesi oluşturmaktadır. Bölgedeki tüm otellere ulaşmanın zorluğunu gözönünde bulundurarak araştırmanın örneklemini Bakü'deki 4 ve 5 yıldızlı oteller olarak belirlenmiştir. Bakü'de yerleşik otellerin 87'si 4 ve 5 yıldızlı otellerden oluşmaktadır. Örneklem olarak seçilmiş 87 otel işletmesinden 46'sı araştırmaya destek vereceğini belirtmekle birlikte 43'ünde bu araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu işletmelerde görevli toplam 122 pazarlama yönetici ve elemanları ile diğer bölüm yöneticisinin anket formlarını doldurması sağlanmıştır. Ankete katılanların % 23.8'i pazarlama elemanı, % 21.3'ü yönetici, % 21.3'ü ön büro müdürü, % 11.5'i resepsiyon çalışanı, % 6.6'sı HK müdürü, % 4.9'u İK müdürü, % 4.9'u satış elemanı, % 4.1'i yiyecek-içecek müdürü, % 1.6'sı ise muhasebeci olmaktadır. Çalışma 2014 yılında 25 Mayıs- 20 Haziran tarihleri arasında, Bakü'de yürütülmüştür.

4.3. Ölçüm Araçları

Araştırmaya katılan otel işletmeleri görevlilerinin daha çok hangi dağıtım kanalına önem verdikleri, dağıtım kanallarını seçerken hangi hususlara dikkat ettikleri gibi konulara cevap bulmak için ilgili literatürden yararlanılarak anket formu hazırlanmıştır. Anket soruları Harman (2007) ve Aydın (2010) tarafından yapılan çalışmalardan yararlanılarak oluşturulmuştur.

Anket iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde, katılımcıların demografik özellikleri (cinsiyet, yaş, eğitim durumu) ve otel işletmelerinin özellikleri (otel konumu, faaliyet süresi, konaklama kapasitesi) ile ilgili ifadeler yer verilmiştir. İkinci bölüm ise dağıtım kanallarına ilişkin ifadelerden oluşmaktadır. İfadeler 5'li Likert tipi ölçüm aracı ile ölçülmüştür; (1) Hiç önemli değil (2) Önemli değil (3) Ne önemli ne önemsiz (4) Önemli (5) Çok Önemli.

4.4. Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirme

4.4.1. Araştırmaya Katılan Otel Çalışanları ve Otelere İlişkin Bulgular

Çalışmada kullanılan anketin güvenilirliğini tespit etmek için Cronbach Alpha katsayısı hesaplanmıştır. Cronbach Alpha katsayısı 0.780 bulunmuştur. Cronbach Alpha katsayısı için 0.70 üzerinin güvenilir kabul edildiğini gözönünde bulundurursak, bu bulgu ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir (Altunışık ve diğerleri, 2010:124).

Anket araştırmasına 122 kişi katılmıştır. Ankete katılanların % 23.8'i pazarlama elemanı, % 21.3'ü yönetici, % 21.3'ü ön büro müdürü, % 11.5'i resepsiyon çalışanı, % 6.6'sı housekeeping (HK) müdürü, % 4.9'u insan kaynakları (İK) müdürü, % 4.9'u satış elemanı, % 4.1'i yiyecek-içecek müdürü, % 1.6'sı ise muhasebeci olmaktadır. Katılımcılar arasında en büyük payı pazarlama bölümü yönetici ve çalışanların aldığı görülmektedir.

Ankete katılanların % 40.2'si kadın, % 59.8'i ise erkektir. Katılımcıların büyük çoğunluğu 21-30 yaş aralığında olup bu grup % 53.3 oranındadır. 31-40 yaş aralığında olanlar ise, % 44.3'tür. Eğitim durumuna gelince, katılımcıların % 62.3'ü lisans mezunu, % 23'ü yüksek lisans mezunu, % 11.5'i önlisans, % 3.3'ü orta okul mezunu olmaktadır, fakat 122 katılımcı içinde hiç doktora öğrencisi bulunmamaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Demografik Özellikler

Cinsiyet	F	(%)	Yaş	f	(%)
Kadın	49	40.2	20 yaş ve altı	1	0.8
Erkek	73	59.8	21-30 yaş	65	53.3
Toplam	122	100	31-40 yaş	54	44.3
Eğitim			41-50 yaş	1	0.8
Orta okul	4	3.3	51+ üzeri	1	0.8
Önlisans	14	11.5	Toplam	122	100
Lisans	76	62.3			
Yüksek Lisans	28	23.0			
Toplam	122	100			
Görev					
HK müdürü	8	6.6			
İK müdürü	6	4.9			
Muhasebeci	2	1.6			
Ön büro müdürü	26	21.3			
Pazarlama elemanı	29	23.8			
Resepsiyon	14	11.5			
Satış elemanı	6	4.9			
Yiyecek-içecek müdürü	5	4.1			
Yönetici	26	21.3			
Toplam	122	100			

Ankete katılan otellerin% 84.4'ü şehrin merkezinde, % 10.7'si havaalanı çevresinde, % 4.9'u ise iş merkezlerine yakın konumlanmıştır. Ankete katılan otellerin % 36.1'nin faaliyet süresi 6-10 yılı arası olmaktadır. 1-5 yılı arası olan otel işletmelerinin oranı ise, % 34.4'tür, ankete katılan otellerin % 18'inin faaliyet süresinin 11 yıl ve üzerinde olduğu, %11,5'inin ise faaliyet süresinin 1 yıldan az olduğu tespit edilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Otellerin Özellikleri

Otel konumu	F	(%)	Faaliyet süresi	f	(%)
İş merkezlerine yakın	6	4.9	1 yıldan az	14	11.5
Şehrin merkezinde	103	84.4	01-05 yılı arası	42	34.4
Havaalanı çevresinde	13	10.7	06-10 yılı arası	44	36.1
Toplam	122	100	11 yıl üzeri	22	18.0
Müstakil pazarlama departmanı			Toplam	122	100
Evet	115	94.3			
Hayır	7	5.7			
Toplam	122	100			

4.4.2. Otellerin Coğrafi Konumu İle Dağıtım Kanallarına İlişkin Bulgular

Otellerin coğrafi konumu ile dağıtım kanalları arasındaki farkın olup olmadığını tespit etmek için ANOVA testi yapılmıştır. Bu testte bağımsız değişken olan coğrafi konum 3 gruptan oluşmaktadır; şehrin merkezinde yerleşen oteller, havaalanı çevresinde yerleşen oteller ve iş merkezine yakın oteller. ANOVA tüm ifadeler için uygulanmış, fakat test sonucunda büyük işletmelerin uzmanlaşmış birimleri veya rezervasyon birimleri ile internetten yararlanma konusundaki belirtilen önem düzeylerinin lokasyon gruplarına göre farklılaştığı tespit edilmiştir ($p<0.05$) (Tablo 3).

Tablo 3. Anova (Gruplararası Fark)

Dağıtım Kanalları	Anlamlılık düzeyi (p-sig)
Büyük işletmelerin uzmanlaşmış birimleri	.033
İnternet	.012

Anova testi sonuçları, sadece karşılaştırma yapılan gruplar arasında herhangi bir farkın olup olmadığını gösterdiği için bu farklılığa neden olan grubun hangi grup ya da gruplardan kaynaklandığı ile ilgili bilgi verilmemektedir. Bu yüzden gruplar arasındaki farkın hangi grup veya guruplardan kaynaklandığını tespit etmek için Tek-yön ANOVA testinde yaygın kullanılan ve kullandığımız veriye de uygun olan Scheffe testi benimsenmiştir. Bu testin sonuçları Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4. Scheffe Testi Sonuçları

	(I) otelin konumu	(J) otelin konumu	Ortalamalar farkı(I-J)	Standarthata	Anlamlılık
Büyük işletmelerin uzmanlaşmış birimleri ve rezervasyon birimleri	Havaalanı çevresinde	İş merkezine yakın	.974	.371	.035
İnternet	Havaalanı çevresinde	İş merkezine yakın	.923	.315	.016

Test sonuçlarına göre büyük işletmelerin uzmanlaşmış birimleri ve rezervasyon birimleri dikkate alındığında havaalanı çevresindeki otellerle iş merkezine yakın oteller arasında anlamlı farklılığın olduğu dikkat çekmektedir. Havaalanı çevresindeki oteller iş merkezine yakın otellere göre daha çok büyük işletmelerin uzmanlaşmış birimleri ve rezervasyon birimlerinin hizmetlerini kullanmaktadır. Büyük işletmelerin uzmanlaşmış birimlerini açıklayacak olursak, büyük işletmeler önceleri sadece kendi personellerinin yararlanması için tur operatörleri ile anlaşmış ve seyahat acentaları gibi faaliyet göstermişler. Sektörün hızla gelişmesi ve karlı oluşu bu işletmelerin diğer işletme personellerini de kapsamı içine almış ve geliştirmiştir. Geçmiş yıllarda sadece büyük otel zincirlerinde kullanılan kapalı devre rezervasyon sistemi artık tüm otellerde kullanılabilir hale gelmiştir. Her ülkede çok sayıda bu isimler altında farklı işletmeler kurulmuştur. Bu acentalar ulusal ve uluslararası oteller için belirli komisyon karşılığında rezervasyon yapan merkezler haline gelmişlerdir. Havaalanı çevresindeki oteller iş merkezine yakın otellere oranla daha büyük işletmelerin uzmanlaşmış birimleri ve rezervasyon birimlerinin hizmetlerinden yararlanabilirler. Çünkü bu işletmeler aynı zamanda uçak bileti sattığı için ve turistlerle ilgili diğer işlemleri gerçekleştirttikleri için yeterince müşteriye sahiptirler ve bu müşterilerin de büyük olasılıkla havaalanı çevresindeki otellerde konaklama ihtiyacı vardır. Bu ihtiyacı gidermek için büyük işletmelerin uzmanlaşmış birimleri ve rezervasyon birimleri kendi müşterilerini havaalanı çevresindeki otellere yönlendirebilirler.

Test sonuçlarına göre internet dikkate alındığında havaalanı çevresindeki otellerle iş merkezine yakın oteller arasında da anlamlı bir farklılığın olduğu ortaya çıkmıştır. Dağıtım kanalı içinde internetin rolü otel işletmeleri açısından çok büyüktür. Test sonucunda havaalanı çevresindeki otellerin iş merkezine yakın otellere göre daha çok internete önem verdiği tespit edilmiştir. Havaalanı çevresindeki otellerin sayısı çok olduğu için ve aynı zamanda rakiplerinin de çok olduğu için interneti sık kullanması zorunludur. İnternet üzerinden daha çok müşteriye ulaşma şansı vardır ve aynı zamanda otelle ilgili farkındalık yaratmaktadır. İş merkezine yakın oteller de internete önem vermektedir, fakat iş merkezine yakın olduğu için farklı kanallar aracılığıyla müşterilere ulaşmaktadır.

4.4.3. Otellerin Coğrafi Konumu İle Dağıtım Kanallarının Seçiminde Dikkate Alınan Hususlara İlişkin Bulgular

Otellerin coğrafi konumu ile dağıtım kanallarının seçiminde dikkate alınan hususlar arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını da tespit etmek için ANOVA testi uygulanmıştır. Test sonucunda sadece müşteri sayısı konusundaki belirtilen önem düzeylerinin lokasyon gruplarına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p < 0.05$) (Tablo 5). Bu farklılığın hangi konumdaki otel işletmeleri arasında

olduğunun tespiti için yapılan Sheffe testi sonucuna göre bu işletmelerin havaalanı çevresindeki oteller ile şehir merkezindeki oteller arasında olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 5. Anova (Gruplararası Fark)

Husus	P (sig)
Müşteri sayısı	.013

Tablo 6. Scheffe Testi Sonuçları

	(I) otelin konumu	(J) otelin konumu	Ortalamalar farkı (I-J)	Standarthata	Anlamlılık
Müşteri sayısı	Havaalanı çevresinde	Şehrin merkezinde	.593	.203	.016

Test sonuçlarına göre dağıtım kanallarının seçiminde dikkate alınan hususlardan birisi olan müşteri sayısı havaalanı çevresindeki oteller açısından şehrin merkezindeki otellere göre daha önemlidir. Şehrin merkezindeki oteller havaalanı çevresindeki otellere göre daha çok ve daha kolay müşteri çekmektedir ve dağıtım kanalı seçerken de dikkate alacağı hususlar arasında daha çok müşteri sayısına değil de dağıtım kanalının güvenilirliğine, dağıtım kanalının imajına, hizmetlerinin kalitesine ve rakip işletmelerle ilişkisine önem vermektedir. Havaalanı çevresindeki oteller ise daha çok konaklama ihtiyacını karşılamağa yönelik faaliyet gösterdiği için dağıtım kanalında arayacağı temel ölçütün müşteri sayısı olması anlayışla karşılanabilir.

4.4.4. Otellerin Faaliyet Süresi İle Dağıtım Kanallarının Seçiminde Dikkate Alınan Hususlara İlişkin Bulgular

Otellerin faaliyet süresi ile dağıtım kanallarının seçiminde dikkate alınan hususlar arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını tespit etmek için ANOVA testi yapılmıştır. Bu testte bağımsız değişken olan faaliyet süresi 4 gruptan oluşmaktadır; 1 yıldan az, 1 ve 5 yıl arası, 6 ve 10 yılı arası, 11 yıl ve üzeri. Test sonucunda güvenilirlik ile gruplar arasında anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir ($p < 0.05$) (Tablo 7). Sonrasında yapılan Sheffe testi sonucunda bu farklılığın faaliyet süresi 1-5 ile 6-10 yılları arasında olan otel işletmeleri arasında olduğu görülmüştür (Tablo 8).

Tablo 7. Anova (Gruplararası Fark)

Değişken	P (sig)
Güvenirlik	.029

Tablo 8. Scheffe Testi Sonuçları

	(I) faaliyet süresi	(J) faaliyet süresi	Ortalamalar farkı (I-J)	Standarthata	Anlamlılık
Güvenirlik	1-5 yılı arası	6-10 yılı arası	.310	.102	.030

1-5 yıl arasında faaliyet gösteren oteller diğerlerine göre dağıtım kanalının güvenilirliğine daha fazla önem vermektedirler. 1 ve 5 yılı arası faaliyet gösteren otellerin yeni faaliyete başlayan oteller olması dikkate alındığında iyi bir imaj yaratmak için dağıtım kanallarında güven unsuruna da önem verdikleri düşünülebilir. Daha güvenilir dağıtım kanalı yeni faaliyete başlayan oteller açısından daha verimli ve etkin bir gelecek sunabilir.

SONUÇ

Bu araştırma, otellerin farklı özelliklerine göre dağıtım kanalları seçiminde farklı davranış sergileyip sergilemediklerinin tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Bu amaca yönelik olarak Bakü'de faaliyet gösteren 43 otelin pazarlama konusuyla ilgili yönetici ve çalışanlarına bir anket uygulanmıştır. Anket

araştırmasına 122 kişi katılmıştır. Ankete katılanların % 23.8'i pazarlama elemanı, %21.3'ü yönetici, % 21.3'ü ön büro müdürü, % 11.5'i resepsiyon çalışanı, % 6.6'sı housekeeping (HK) müdürü, % 4.9'u insan kaynakları (İK) müdürü, % 4.9'u satış elemanı, % 4.1'i yiyecek içecek müdürü, % 1.6'sı ise muhasebeci olmaktadır.% 4.9'u satış elemanı, % 4.1'i yiyecek içecek müdürü, % 1.6'sı ise muhasebeci olmaktadır. Katılımcılar arasında en büyük payı pazarlama bölümü yönetici ve çalışanların aldığı görülmektedir.

Ankete katılanların % 40.2'si kadın, % 59.8'i ise erkektir. Katılımcıların büyük çoğunluğu 21-30 yaş aralığında olup bu grup % 53.3 oranındadır. 31-40 yaş aralığında olanlar ise, % 44.3'tür. Eğitim durumuna gelince, katılımcıların % 62.3'ü lisans mezunu, % 23'ü yüksek lisans mezunu, % 11.5'i önlisans, % 3.3'ü orta okul mezunu olmaktadır, fakat 122 katılımcı içinde hiç doktora öğrencisi bulunmamaktadır.

Otellerin coğrafi konumu ile dağıtım kanalları arasında, otellerin coğrafi konumuyla dağıtım kanallarının seçiminde dikkate alınan hususlar arasında, otellerin faaliyet süresi ile dağıtım kanallarının seçiminde dikkate alınan hususlar arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını tespit etmek için ANOVA testi uygulanmıştır. Araştırma sonucunda otel işletmelerinin dağıtım kanallarına büyük önem verdiği ortaya çıkmıştır. Yapılan test sonuçlarına göre otellerin coğrafi konumu ile dağıtım kanalları arasında ve dağıtım kanallarını seçmede dikkate alınan hususlar arasında anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda otellerin faaliyet süresi ile dağıtım kanallarını seçmede dikkate alınan hususlar arasında da anlamlı farklılıkların olduğu anlaşılmıştır.

Turizm sektöründe önemli yere sahip olan dağıtım kanalları özellikle otel işletmelerinin ürettiği ürünlerin pazarlanmasında, tüketicilere ulaştırılmasında ve bu doğrultuda tüketiciler ile turistik ürünün buluşmasını kolaylaştırmada etkili rol oynamaktadır. Hızlı iletişim ve bilgi teknolojileri dağıtım kanalı açısından yeni bir akım olmaya başlamıştır. İşletmelerin dağıtım kanalı açısından güvenilirlik beklentileri anlaşılabilir bir durumdur. Özellikle yeni faaliyete başlayan işletmelerin mevcut rakipleri ile rekabet edebilmeleri açısından da bu husus daha önemli hale gelmektedir.

Havaalanı otelleri açısından müşteri sayısının önemli olması şaşırtıcı bir sonuç olarak algılanmayabilir. Özellikle günlük konaklamaların yoğun yaşandığı bu otel çeşidinde günlük doluluk oranları gelecek olan müşteri sayısı açısından da önem arz etmektedir. Şehir merkezinde faaliyet gösteren işletmelerin daha küresel büyük ölçekli dağıtım kanallarıyla çalışma arzusu, bir bakıma imaj ve reklam beklentisi olabilir.

Bu çalışma Bakü'deki işletmelerle sınırlı olup, diğer ülkelerde de benzer durumun varlığından bahsetmek doğru bir yaklaşım olmayabilir. Bununla birlikte, bu alanda çalışan araştırmacılara ve benzer özelliklere sahip işletme yöneticilerine bir takım bilgiler sunabilecektir. Bundan sonra yapılacak araştırmalarda ülkeler arası kıyaslamaları, sahil ve şehir otellerindeki farklılıkları ve farklı nitelikteki konaklama işletmeleri açısından uygulamaları mercek altına alacak çalışmaların yapılması sınırlı yazına önemli katkılar sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

- Altunışık, Remzi. COŞKUN, Recai. BAYRAKTAROĞLU, Serkan. YILDIRIM, Engin. (2010), Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı, Sakarya Yayıncılık, Sakarya.
- Avcıkurt, Cevdet, DEMİRKOL, Şehnaz., ZENGİN, Burhanettin, (2009), Turizm İşletmelerinin Pazarlanmasında 7P ve 7C, Değişim Yayınları.
- Aydın, Mesut. Kemal. (2010). Konut Sektöründe Uygulanan Pazarlama Stratejileri ve Ankara Ölçeğinde Bir Uygulama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Bojanic, David. (2008). Hospitality Marketing Mix and Service Marketing Principles, Handbook of Hospitality Marketing Management, London, erişim tarihi:10.02.2015, <file:///C:/Users/DELL/Downloads/RoutledgeHandbooks-9780080569437-chapter3.pdf>.
- Bojanic, David. (2007). Hospitality Marketing Mix And Service Marketing Principles. In A. Pizam &H. Oh (Eds.), Handbook Of Hospitality Marketing Management (Pp. 59-84). Oxford, UK: Butterworth-Heinemann, erişim tarihi:10.02.2015, http://samples.sainsburysebooks.co.uk/9781136399978_sample_900057.pdf.
- Bojanic, David. (2008). Hospitality Marketing Mix And Service Marketing Principles. In A. P. Haemoun, O. (2008). Handbook Of Hospitality Marketing Management. Oxford: Elsevier, erişim tarihi:10.02.2015, http://samples.sainsburysebooks.co.uk/9781136399978_sample_900057.pdf.
- Emir, Oktay. (2010). Otel İşletmelerinin Pazarlanmasında Seyahat Acentalarının Rolü: Otel İşletmeleri Tarafından Bir Değerlendirme, Ege Akademik Bakış, Cilt 10, Sayı 4, ss.1245-1256, erişim tarihi: 8.02.2015, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423876920.pdf>.
- Eroğlu, Ahmet. Hüsrev. (2002). İşletmelerin Dağıtım Kanalı Seçimini Etkileyen Faktörler ve Endüstri İşletmelerinde Bir Uygulama, Doktora Tezi, Isparta.
- Gılanıma, Shahram. MOHAMMADI, Marjan Sadat Ojaghzadeh. (2015), Examination of Marketing Mix (7p) On Tourism Development (Case Study: Tourism Industry in Guilan Province), Universal Journal of Management and Social Sciences, Vol. 5, No.1, erişimtarihi: 12.02.2015, <http://cprenet.com/uploads/archive/045875c6638321684848e2623b352bae.pdf>.
- Hacıoğlu, Necdet, (2000), Turizm Pazarlaması, Vipaş A.Ş, Bursa.
- Harman, Serhat, (2007), Seyahat Acentalarında Pazarlama Stratejilerinin Geliştirilmesi: İstanbul'da Faaliyet Gösteren Seyahat Acentalarında Uygulanan Pazarlama Stratejileri Üzerine Yapılan Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı.
- İslamoğlu, A. Hamdi, (2009), Temel Pazarlama Bilgisi, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş, İstanbul.
- Karafakioğlu, Mehmet, (2006), Pazarlama İlkeleri, Literatür Yayınları.
- Kırtış, Kazım, (2013), Pazarlama İlkeleri Global Ve Yönetimsel Yaklaşım, İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Middleton, V., CLARKE, J., 2001. Marketing in Travel and Tourism. Butterworth Heinemann, London.
- O'connora, Peter. FREWB, J. Andrew. (2004), An Evaluation Methodology For Hotel Electronic Channels Of Distribution, Hospitality Management, ss.179-199, erişimtarihi:10.02.2015, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.471.7672&rep=rep1&type=pdf>.
- Oluç, Mehmet. (2006). Temel Pazarlama Kavramları, Beta Yayıncılık, İstanbul.

Pearce, G. Douglas. TAN, Raewyn. (2004). Distribution Channels for Heritage and Cultural Tourism in New Zealand, Asia Pacific Journal of Tourism Research, Vol. 9, No. 3, erişimtarihi: 11.02.2015, <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1094166042000290637?journalCode=rapt20>.

Stuart, Phillip. PEARCE, Douglas. WEAVER, Adam. (2005). Tourism Distribution Channels In Peripheral Regions: The Case Of Southland, New Zealand, Tourism Geographies Vol. 7, No. 3, Erişim tarihi: 13.03.2015, <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14616680500164740?scroll=top&needAccess=true>.

Timur, Necdet. ÖZMEN, Alparslan. (2009). Stratejik Küresel Pazarlama, Eflatun Yayınevi, Ankara.

Ünüsan, Çağatay, SEZGIN, Mete, (2007), Pazarlama İlkeleri, LiteraTürk, İstanbul.

Yükselen, Cemal. (2010). Pazarlama İlkeler-Yönetim-Örnek Olaylar, Detay Yayıncılık, Ankara.

HAKKARİ BÖLGESİNDE YAŞAMIŞ DİNİ TOPLULUKLAR

Dr. Özden ÖZGEN

Ayvalık Belediyesi

İnsan Kaynakları ve Eğitim Müdürü

ataduru9909@gmail.com

Özet

Hakkari, İran ve Irak ülkelerine sınır olan stratejik öneme sahip bir ilimizdir. Ortadoğu'da Rusya ile İran, Irak ve Suriye arasında bir köprü görevini gören Hakkari'de Ermeniler, Nesturiler, Yezidiler ve Yahudiler uzun yıllar birlikte yaşamıştır. Barış içerisinde yaşayan bu topluluklar misyonerlerin gelmesiyle birlikte birbirlerine düşman olmuşlardır. Bu çalışmada Hakkari'de yaşamış olan dini toplulukların tarihi, Kürtlerle olan ilişkileri ve mücadeleleri üzerinde durulmuştur. Çalışmada Başbakanlık Osmanlı ve Cumhuriyet arşivi belgeleri ile ikinci kaynaklardan faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aşiret, Kimlik, Sınır, İnanç, Sancak.

RELIGIOUS COMMUNITIES LIVED IN THE REGION OF HAKKARİ

Abstract

Hakkari is a province that having strategic importantence and border with Iranian and Iraq. Armenians, Nestorians, Yazidis and Jews lived together many years in Hakkari that is having a duty of a bridge between Russia, Iranian, Iraq and Syria in the Middle East. These communities, living in peace, soon became enemy with each other as soon as missioners came. This study emphasizes the history of religion communities lived in Hakkari, their relationships with Kurdish and their struggle. Both premiership Ottoman and Republican archieves and secondary sources were used for this study.

Keywords:Tribe, Identity, Boundary, Belief, Sanjak.

المجتمعات الدينية التي عاشت في منطقة هكاري

د. أوزدانأوزجان

بلدية أيواليك

مدير الموارد البشرية و التدريب

ataduru9909@gmail.com

ملخص

ان هكاري هي مقاطعة ذات أهمية استراتيجية و التي تقع على الحدود مع كل من ايران و العراق. وفقا لموقعها فهي تمثل جسر في الشرق الأوسط بين روسيا وبين ايران و العراق و سوريا, وفقا لهذا الموقع فقد عاش الأرمن و النسطوريين و الازيديين اليهود لفترة طويلة في هكاري. هذه المجتمعات التي كانت تعيش في سلام مع قدوم المبشرين فقد أصبحوا أعداء لبعضهم البعض. في هذه الدراسة تم التركيز على تاريخ المجتمعات الدينية التي عاشت في مقاطعة هكاري و العلاقات و الصراعات التي كانت مع الأكراد. في هذه الدراسة تمت الاستعانة بالمصادر ذو المستوى الثاني من أرشيف الدولة العثمانية و الجمهورية العائدة لرئاسة الوزراء.

الكلمات المفتاحية: العشيرة, الهوية, الحدود, العقيدة, اللواء.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti halkını etnik kökenlerine bakılmaksızın Müslüman, Hıristiyan, Yahudi olarak gruplandırmıştı. Osmanlılarda millet kavramı, lisan aidiyetine değil, din ve mezhep aidiyeti esasına dayanmaktaydı (Ortaylı, 2007: 32).

1876 anayasasında yer alan “Osmanlı tabiiyetinde bulunan herkes hangi din ve mezhepten olursa olsun istisnasız Osmanlı tabir olunur” maddesi Müslüman-gayrimüslim ayrımını kaldırmıştır (Konan, 2015: 188).

Tanzimat’la birlikte başlayan, devletin yeniden düzenlenmesi ve modernleşmesi süreci içinde azınlıklar, hem merkez hem de yerel yönetim birimlerinde önemli görevler almaya başladılar (Ercan, 2006: 7). Böylece devlet makamları ve rütbelere Müslüman olmayanlara da açılmış oldu (Ortaylı, 2007: 145).

Islahat Fermanı’ndan sonra, 1864 yılında çıkarılan “İdare-i Vilayet Nizamnamesi”nin yürürlüğe girmesi ile imparatorluk vilayet, sancak, kaza ve köy yönetim birimlerine ayrıldı. Vilayet, sancak ve kaza İdare Meclisleri’nin hepsinde azınlıklar temsil edildiler (Zürcher, 2002: 94; Ercan, 2006: 7; Konan, 2015: 188).

Çalışmamızda yer alan Yezidiler gayrimüslim tebaa içerisinde geçmemektedir. Nitekim Yezidiler Osmanlı Devleti tarafından İslam inancının dışında bir topluluk olarak kabul ediliyordu (Ortaylı, 2007: 164).

Hakkari’de yaşamış dini toplulukların nüfusları konusunda Tablo 1 ve Tablo 2 yeterli bilgi vermektedir.

Tablo 1: 1891 Yılında Hakkari’de Nüfusun Dinsel ve Etnik Dağılımı (Cuinet, 1891: 719).

Dinsel Grup	Topluluk Adı	Sayı	Toplam
Müslüman	Türk	20.000	180.000
	Kürt	160.000	
Hıristiyan	Ermeni Gregoryen	15.000	
“	Nasturi Reaya	40.000	
“	Nasturi Otonom	52.000	
“	Katolik Keldani	5.000	112.000
Yahudi		4.000	4.000
Yezidi		4.000	4.000
Genel Toplam			300.000

Tablo 1'e göre, nüfusun yarısından fazlasını Müslümanlar oluşturmaktadır. Fakat Müslümanların içerisinde Türk olarak nitelendirilenlerin nüfusu oldukça azdır. Müslümanlardan sonra nüfusu en fazla olan ise Nasturilerdir.

Tablo 2: Van ve Hakkari'de Kazalar Arası Nüfusun Dinsel ve Etnik Dağılımı(Cuinet, 1891: 718-759)

Kaza	Müslüman	Ermeni	Nasturi	Keldani	Yahudi	Yezidi	Toplam
Çölemerik	16.900	2.000	15.000	-	-	-	33.900
Şemdinan	15.270	-	3.000	-	200	-	18.470
Gever	14.700	1.900	9.000	300	300	-	26.200
Çal	11.930	-	31.960	-	-	-	43.890
Beytüşşebap	12.000	-	5.000	1.700	-	-	18.700
Oramar	14.870	-	11.040	-	-	-	25.910
Elbak	28.270	3.000	10.000	-	1.600	-	42.870
Mamuret'ul-Hamid	13.840	3.000	-	-	-	-	16.840
İmadiye	14.540	-	3.000	3.000	1.900	1.500	23.940
Mahmudi	25.680	2.500	1.000	-	-	2.500	31.680
Nordız	12.000	2.600	3.000	-	-	-	17.600
Toplam	180.000	15.000	92.000	5.000	4.000	4.000	300.000

Tablo 2'ye göre, Nasturi nüfus sadece Hakkari'de bulunmaktadır. Ermeni nüfusu Çölemerik, Albak (Başkale) ve Gever (Yüksekova)'dedir. Cuinet'in vermiş olduğu nüfus dağılımında Yahudilerin Şemdinan (Şemdinli), Albak ve Gever'de olduğu, Yezidi nüfusunun ise İmadiye ve Mahmudi'de olduğu görülmektedir.

1. NASTURİLER

“Dağlı Hıristiyanlar” ya da “Hıristiyan Kürtler” olarak tabir edilen Nasturiler (Erdost, 1993: 60; Heckman, 2002: 73; Bulut, 2009: 74) Ortadoğu'nun en eski halklarından (Bayburt, 2010: 1; Bulut, 2009: 50) olup ırksal kökeni tam olarak bilinmemektedir (Yılmaz, 2013: 229). Bunun en büyük nedeni ise XIX. yüzyıla kadar Nasturilerin etnik kimlikten daha ziyade dini kimliği kullanmaları ve adı geçen yüzyıla kadar dini kimliğe yapılan vurgudur. Ancak XIX. yüzyılda dalga dalga yayılan milliyetçilik akımı Nasturileri de etkilemiş, bunun sonucu olarak onlar da ortak bir geçmiş ve kimlik arayışına yönelmişlerdir.

Onların etnik kimliklerinin şekillenmesinde kendilerinden daha çok yabancı güçlerin etkisi olmuştur. Bu konuda milliyetçilerin iki farklı görüşü bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Nasturilerin konuştukları dilden dolayı Arami kökenli olduğu (Dalyan, 2012: 3) diğeri ise onların Asur kökenli olduğudur. VI. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar kendilerini Nasturi olarak tanıtanların son üç nesildir Asuriler olarak isimlendirildikleri görülmektedir (Kılıç, 2005: 97). Ancak son dönemlerde özellikle batılı seyyahlar ve misyonerlerin Osmanlı Devleti'nin doğusuna yaptıkları yolculuklar ve misyonerlik faaliyetleri sırasında karşılaştıkları farklı, unutulmuş bu küçük Hıristiyan toplumuna siyasi ve dini bir kimlik kazandırmak ve onları bir araya getirmek amacıyla kullandıkları Asur kavramı ön plana çıkmış ve bu Nasturilerce de benimsenmişti (Dalyan, 2012: 3).

Osmanlı Devleti'nin reayası olan Hakkari'deki Nasturi mezhebinden Asuriler (BOA, İMSM; 48; 1229) Kürdistan'da aşiretler halinde örgütlenmiş Hıristiyan topluluklardır. Biraz farklı olmalarına rağmen dil ve dini inançları bakımından da Kürtlere benziyorlardı (Yurttaş, 2014: 70). Bundan dolayı da bazı

araştırmacılar Nasturilerin Hıristiyan Kürtler olabileceklerini öne sürmektedir (Yılmaz, Abdurrahman, 2013: 232). Bunlar askeri olarak Kürt aşiretleri gibi örgütlenmişlerdi. Aşiretli Nasturiler yüksek yerlerde yaşamakta ve hayvancılıkla geçimlerini sağlamakta iken reyalar belirli bir vergi karşılığında Kürt aşiretlerinin egemenliği altında yaşamakta ve tarımla geçimlerini sağlamaktaydılar (Yılmaz, 2013: 231; Kılıç,2005: 99).

Yaşam tarzı, dağlardaki Kürtlerin yaşam tarzına çok benzeyen Nasturiler Kürtler gibi koyun yetiştirirler, mevsimlik göçler yaparlar, ayrıca dağların kesikli yamaçlarında ve vadilerde sulanabilen bazı arazilerde tarımla uğraşırlardı. Ürünlerini teras şeklindeki tarlalara ekerler ve arazinin sulanmasını sağlarlardı (Dalyan, 2011: 396). Adetleri Kürtlerinkine benzemekle birlikte tamamen özdeş değildi. Koni şeklinde küçük bir şapka giyerler ve böylece, aslında hiçbir ortak yönleri olmayan Arnavutlara benzerlerdi. Savaşçıydılar ve aynen Kürtler gibi bellerinde hançer ve sırtlarında kayışlı modern bir tüfek taşırlardı (Musul Kerkük Sorunu ve Kürdistan'ın Paylaşımı, 1991: 137). Kürtlerin eski bir atasözünde söylendiği gibi; *“Bizim aramızda (Kürtler Nasturiler) bir kıl kadar mesafe var. Fakat Ermenilerle aramızda dağ var”* sözü Kürtlerle Nasturilerin birbirlerine ne derecede yakın olduklarını göstermesi açısından önemlidir (Yılmaz, 2013: 232; Noel, 2010: 161; Bulut, 2009: 83).

Hakkari bölgesindeki Hıristiyan kültürünü çoğunlukla teşkil eden Nasturiler Hakkari'nin güneyinde yoğun olarak, Yüksekova (Geve), Şemdinli (Şemdinan), Başkale ve Hoşab'ta, İran'da Tergavar, Mergavar, Urmiye yaylası ile güneyde Musul ve çevresinde Müslüman çoğunluk içinde dağınık olarak yaşıyorlardı (Top, 2008: 223).

1899 senesinde Nasturilerin Dez aşiretine bağlı 18 köy, Cellu aşiretine bağlı 16 köy, Baz aşiretine bağlı 7 köy, Tuhum aşiretine bağlı 10 köy, Tiyyar aşiretine bağlı 81 köy vardı. Nasturi köylerindeki 3.835 hanenin 3.665 hanesi yani % 90'ı Nasturi, 170 hanesi yani % 5'i Kürt'tü (Mayewski, 1914: 324). Bu yüzyılda yaklaşık Hakkari sancağında 40.000 Nasturi ve 5.000 Katolik Keldani yaşamaktaydı (Mangaltepe, 2008: 339).

Nasturi köyleri kendilerine göre yönetilmekteydi fakat buralarda devletin hiçbir memuru görev yapmıyordu (Dalyan, 2012: 18). Her aşiret belli bir oranda hazineye vergi veriyordu. Tarla ekiminden ziyade küçükbaş hayvancılığı yapıyordu (Dalyan, 2009: 240). Her sene Musul, İran ve Rusya'ya bu hayvanlar satış için götürülmekteydi (Mayewski, 1914: 330).

1895-1896 Yıllarında Ermeni ve Kürtler arasındaki olayları yatıştırmak ve durumu incelemek amacıyla Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesini teftişe gelen Sadettin Paşa anılarında Nasturileri ve inançlarını şöyle anlatıyor:

“Nasturiler Hıristiyan iseler de bu dinin Baba, Oğul ve Ruh-ül Kudüs'ten ibaret olan üçlü inancına değil, Allah'ın birliğine inanırlar. Hazreti İsa'ya Allah'ın ruhu derler. Allah'ın oğlu diyenleri kafirlikle suçlarlar. Kiliselerde resim bulunmasını küfür sayarlar. Çok eşlilik dinlerince gayrimeşru ise de adetlerince uygundur. Cinsi temastan sonra gusül, dini görevlerindedir. Domuz eti yemek haramdır. Sabah, öğle, akşam günde üç vakit ibadet ederler. İbadetten önce taharet şarttır. Vücut temizliklerinden şüphe edenler gusletmek, yıkanmak zorundadırlar. Zina eden kadın boşanır. Fakat boşanmadan sonra kadın da, erkek de yeniden evlenemezler. Eğer ikisinden biri ölürse yeni bir evlilik o zaman gerçekleşebilir. Bu dinde ruhani rütbelere göre sıralanır; Kaşe, Şemaşe, Erken, Abone, Matran, Merişhun'dur. Sonuncu rütbe olan Merişhun rütbesinin sahibi Hakkari'de oturur. Dediklerine göre kendisinde Padişah efendimizin ihsan buyurdukları bir ferman ve bir de dini derecesinin yüksekliğini gösteren mühür varmış” (Yılmaz,2013: 230).

Nasturiler Hıristiyanlıkta diofizit olan bir gruptur. Bunlar Hz. İsa'nın hem insan ve peygamber hem de tanrı kelamı olduğuna inanmaktadır (Roberts, 2010: 138). Bu nedenle M.S. 431 yılındaki Efeskonsilinde aforoz edildiler (Ortaylı, 2010: 188; Musul Kerkük Sorunu ve Kürdistan'ın Paylaşımı, 1991: 135; Atiya, 2005: 273; Kılıç,2005: 99). Kürtler gibi Hakkari'nin dağlık coğrafyasında yoğunlaşarak kabileler şeklinde yaşayan Nasturiler, altı aşiret olarak örgütlenmiş olup bu aşiretlerin başlıcalarını Dez, Cilo, Baz, Tiyyari, Walto ve Thoubé teşkil etmekteydi (Top, 2008: 223; Aboona,

2008: 10; Yılmaz,2013: 231). Vadilere de adını veren bu Nasturi yerleşmelerine tanıklık eden köy yerleşmelerinde birçok manastır ve kilise günümüze kadar ulaşmıştır (Heckman, 2002: 53). Patriklik kürsüsü önce Bağdat'tan Musul'a, 1700'lerden itibaren de Patrik XIII. Mar Şimun'un daha güvenli bir yer olduğu için Çölemerik'e taşınmasıyla patriklik merkezi Hakkari'ye taşınmış oldu (Luke, 2007: 99). Bu olay Hakkari'yi Nasturiler için önemli kılmaktaydı. Patriklik merkezinin olduğu Koçhanis (Konak) köyü Çölemerik'e 16 kilometre uzaklıktadır (Layard, 2000: 183; Kılıç, 2005: 99; Dalyan, 2012: 16).

Asurilerin Batı kilisesinin parçalanması ve Roma'ya bağlı olmayı kabul eden Keldanilerin (Layard, 2000: 169) ortaya çıkmasından sonra Hakkari dağlarında yaşayan Hıristiyanlar, Katolik patriğinin bir akrabasını Nasturilerin patriği olarak seçti. Bu kişi, Mar Şimun'un adına patriklik yapacak ve bu unvan bundan böyle onun soyuna ait olacaktı (Heckman, 2002: 73; Bulut, 2009: 74).

Keldaniler, "Nasturi" kelimesini kesinlikle kullanmıyorlardı. Nasturi Patriği Mar Şimun, Avrupalılara hitap ettiği zaman kendisini "Nasturilerin Patriği" diye ifade ediyordu. Roma Piskoposluğu ve Katolikler, Keldaniler sözünü yalnızca dönmüş olanlara vermek için büyük bir gayret sarf etti. Nasturi sözünü ise eski, Katolik olmadan önceki dinlerine inananlardan bahsederken küçümseyici ve hor gören bir anlamda kullandı. Nasturi sözcüğünden o kadar nefret edilir oldu ki birçoğu böyle anılmamak için Katolik gruplara katıldılar (Layard, 2000: 169).

Hakkari ve Botan arasında yaşayan ve patrikleri Mar Şimun olan Nasturiler daha önce müttefikleri olan Hakkari Emiri'nin yönetimi altındaydı (Aboona, 2008: 9). 1840'lı yıllara kadar Hakkari bölgesinde yaşayan Kürtler ve Nasturiler arasındaki ilişki dostçaydı. Hatta İrisan Beyliği'nin kuruluş yıllarındaki hizmetleri ve hanedan mensuplarını Akkoyunlu saldırılarından korumaları biliniyordu. Şöyle ki; Doğu Anadolu Bölgesi'nde tam hakimiyet sağlamak isteyen Akkoyunlular, Hakkari Kalesi'ni ele geçirdikleri zaman İrisan Beylerinden Muhammed Menkelan'ı ve kaledekilerin hepsini öldürdüler. Bu esnada Muhammed Menkelan'ın bir oğlu ve annesi Diz Kalesi'nde idi. Çölemerik Kalesi'ndeki olayları haber alan Diz Kalesi'ndeki Hıristiyanların reisi şehzadeyi ve annesini Akkoyunlulardan gizledi. Bir yıl muhafaza ettikten sonra Mısır'a gidip amcalarına teslim ederek olanları anlatmıştı. Dolayısıyla Hakkari Beyliği'nin yeniden tesisini Nasturiler sağlamış oldu. Fakat Hakkari Beyliği'nin yıkılış sürecini de bölgedeki Nasturiler hazırladı. İrisan Beylerine karşı iyilikleri hiçbir zaman unutulmamış olan Nasturilerin misyonerlerin kışkırtmaları sonucunda dört yüz küsur yıl bir arada ve dostluk içinde yaşayan iki toplum arasında çatışmalar yaşandı (Alikılıç,2008: 313).

Osmanlı Devleti'nde diğer gayrimüslim tebaanın yararlandıkları bütün ayrıcalıklardan yararlanan Nasturiler, din ve kültürlerini serbestçe yaşayabilmişler ve bu hoşgörü ortamında XX. yüzyıla kadar dinsel ve kültürel bakımdan varlıklarını sürdürmüşlerdir (Satılmış, 2007: 653). Osmanlı Devleti içerisindeki mutlu azınlıklardan biri olan Nasturiler, sahip oldukları serbestlik ve gösterilen dini toleranstan dolayı devlete sadık bir cemaatti. Ancak, bölgede siyasi ve ekonomik menfaatlerin çakıştığı noktada bulunan bu küçük cemaat, özellikle XIX. yüzyılın başlarından itibaren, kendileriyle yakın ilişki kuran misyonerler vasıtasıyla tıpkı Ermeniler gibi bir maceraya sürüklenmiş ve yavaş yavaş sahip oldukları huzurları bozulmaya başlamıştı (Çevik, 1995: 89). Nasturilerin yaşadığı Osmanlı-İran sınır bölgesinin, Kafkasya ve Doğu Anadolu üzerinden Akdeniz'e inmek isteyen Rusların geçiş güzergahlarından biri olması bu bölgeyi stratejik yönden önemli kılıyordu. Uzakdoğu'daki sömürgelerinin güvenliğini sağlamaya önem veren İngiltere, Nasturilerin koruyuculuğunu üstlenerek bölgede daha etkin bir politika gütmeye çalıştı (Satılmış, 2007: 654).

Misyonerlerin gelişini iyi karşılayan Nasturiler, Avrupa güçlerinin kendi kaderlerini tayin konusunda yardımcı olacaklarını umuyorlardı. Nasturilerin misyonerler aracılığıyla iktidar sahibi olma arzusu Kürtleri tedirgin etmeye başlamıştı. Avrupalı keşiş ve mühendislerin bölgeye gidip gelmeleri, Amerikalı misyonerlerin Aşıta'da yaptırdığı kaleyi andıran yapı, Kürtlerin şüphelerini daha da artırdı. Tiyari Nasturileri yıllık haracı ödemeyince, bağlı oldukları Hakkari miri Nurullah Bey, cezalandırılmaları için Bedirhan Bey'den yardım istedi. 1843 yılında Tiyari'nin üzerine büyük bir

kuvvet gönderildi ve korkunç bir katliam yapıldı ve bunu birkaç yıl sonra başka bir bölgeye yapılan aynı ölçüde kanlı bir saldırı izledi (BOA, İMSM; 48; 1229; BOA, İMSM; 49; 1238; Layard, 2000: 131; Dündar,2009: 95).

Kürtler, her uygun buldukları anda Nasturilere saldırıyorlardı. 1852 yılının Eylül ayında Hakkari civarında Nasturi taifesinden Geramus adındaki köyden bazı adamlar Van eyaletine tabi olan Jirki aşiretinin saldırılarından mağdur olduklarını beyan ettiler. Mağdurlar zarar ve ziyanlarının tazmin edilmesi hususunda Hilmi Paşa ile Van muhafızı MehmedReşid Paşa'dan yardım istediler. Geramus köyünün az bir mesafedeki yaylalarına çıkan 30 hane Jirki aşiretinden olanların saldırılarına maruz kaldılar. Jirki aşireti bunların çadırlarını basıp davranmağa vakit vermeyerek silahlarını alıp kazan, tencere, mefruşat, melbusat ve zahirelerini yağmaladıktan sonra çadırlarını yıkıp eşyaları hayvanlarına yüklediler. Tahminen 2.200 baş koyunu da yanlarında götürdüler. Bununla da yetinmeyerek insanların erkek ve kadın olduğuna bakmaksızın hepsinin elbisesini soyarak çıplak bırakmış ve karılarından bir kaçının kulağındaki gümüş küpeleri etiyile beraber koparıp almışlardı (BOA, MVL; 250; 46).

Nasturilerle Kürtler arasındaki gerilimin artmasıyla beraber Osmanlı Devleti de Nasturilerin yaşamlarını zorlaştırmaya başladı. Sadece mısır ekebilen, dağlardan ve hayvanlardan başka hiçbir şeyi olmayan (BOA, İMSM; 48; 1229) Nasturilerin vergileri artırıldı. Kiliselerin bulunduğu topraklar Osmanlı Devleti tarafından ellerinden alındı. Nasturiler, durumlarını 27.9.1863 tarihinde İngiltere Kraliçesine bildirdiler. Bu dönemde Nasturiler İngilizlerden yardım umuyordu(BOA, HR. TO; 240; 26). Fakat Rusya'ya karşı bölgede güçlü bir Osmanlı Devleti isteyen İngiltere Nasturilerin isteklerini geri çevirecekti.

İngiltere'den umduklarını bulamayan Nasturiler geleceklerini Rusya çarlığına bağlamışlardı. Van Konsolosunun 3 Nisan 1880 tarihinde İngiltere Sefaretine gönderdiği bir yazıda, Başkale'de MarŞimun ile görüştüğünü ve Nasturilerin Ruslarla mektuplaştıklarını ve Rus idaresinin altında olmak istediklerini belirtiyordu (BOA, HR. TO; 258; 72).

Kürtler ile Nasturiler arasındaki asayişsizlik bölgede otoritesi olan Şemdinli de yaşayan Şeyh Ubeydullah döneminde de kendini gösterdi. Şemdinli de yaşayan NasturilerŞeyh Ubeydullah'ın büyük oğlu ile üç Kürt beyi tarafından soyulmuşlardı. Nasturiler vergilerini Şeyh Ubeydullah'a muntazaman verseler de bu eşyalarının alınmasına mani olmadı. Nasturiler bu duruma dayanamayıp Rusya'ya hicret ettiler (BOA, HR. TO; 261; 83; BOA, HR. SYS; 82; 69).

Hakkari dahilinde bulunan Nasturilere Kürt aşiret ve kabilelerinin saldırılarını artırması üzerine Nasturiler de kendilerini savunmak için hazırlıklara başladılar. 4. Ordu Kumandanı Zeki Paşa, gerek Van vilayetindeki gerekse mahalli kumandanlıklara ve idarecilere bu fenalıkların önünün alınması için Nasturi Hristiyanlarıyla Kürt aşiretlerinin birbirlerine kuvvet uygulamalarını engellemesi için 6 Kasım 1886 tarihinde tebligatını yaptı. Osmanlı Hükümetini endişelendiren bir diğer konu ise Nasturilerin Ermenilerle birleşme ihtimaliydi. Asayişin sağlanması ve Nasturilerin Ermenilerle yapacakları olası saldırıların önüne geçilebilmesi için İmadiye'ye 2 bölük piyade askeri gönderildi (BOA, Y. PRK. MYD; 7; 85).

Devlet tarafından alınan tüm tedbirlere rağmen Kürtler ile Nasturiler arasındaki gerilimde azalma olmadı. Kürtler fırsat bulduklarında Nasturilere saldırmaktaydılar. Georgis adındaki Nasturi Hakkari bölgesindeki Nasturilerin Kürtler tarafından zulüm gördüğünü, arazilerinin ellerinden alındığını ve birkaç seneden beri de adliye seçimlerine dahil edilmediklerini 10 Temmuz 1886 tarihinde bir telgrafla Hakkari vilayetine bildirdi (BOA, DH. MKT; 1354; 75).

Hakkari dahilindekiNasturilerle Kürtler arasındaki çekişmeleri önlemek için Hakkari mutasarrıflığınca bir takım tedbirler alınmaya başladı. Özellikle Çölemerik kazasındaki olayların barış içerisinde çözümlenmesi için gerekli olan neyse yapılması için gayret sarf edildi. Bunun için de Musul sancağında bulunan Ertuşi aşireti ağası Hacı Ağa'ya da telkinde bulunuldu (BOA, Y. PRK. MYD; 7; 42).

Kürtlerle Nasturiler arasındaki asayiş olaylarından hayvan hırsızlıkları da vuku bulmaktaydı. Çölemerik havalisinde Ertuşi aşireti Nasturilerin Tiyari aşiretinin 400 koyununu gasp etmiş ve bunları geri almaya gelen iki Nasturiyi de darp etmeleri üzerine Nasturiler ayaklanarak Levin nahiyesindeki Kürtlerin bulunduğu mahallere saldırdılar. Ertuşi aşiretinin saldırılarını önlemek için Van'da bulunan 3.000 asker ve Erçek'de bulunan bir piyade taburu iki kıta dağ topuyla beraber Çölemerik'e gönderildi (BOA, Y. EE; 132; 26; 12).

Nasturiler ile Kürtlerin birbirlerine olan saldırılarında ticari hayatları da zarar görüyordu. Çölemerik kazası ve Levin nahiyesi ile kazanın diğer köylerinden olan Kürtlerin ileri gelenleriyle Tiyar-i Aliye ve Süfela Nasturileri arasında 1900 senesinin Ekim ayının ikinci Perşembe günü Çölemerik kazasına dört saat mesafede bulunan Dirse köyünde barış antlaşması yapıldı. Nasturiler ve Kürtler emniyet içerisinde birbirlerine gidip gelemedikleri için mahsullerini satamıyorlardı. Bundan da vurguncular yararlanmaktaydı ve iki taraf arasında bir antlaşma yapmaya ihtiyaç duyuldu. Bu barış antlaşmasına göre köyler birbirlerine bir daha saldırmayacak ve saldıran olursa da taarruza uğrayan kişi Hükümet güçlerine müracaat edecekti. Eğer taarruz edeni saklayan veya koruyan olursa Hükümet güçlerine teslim etmezse, o kişi de en az onun kadar suçlu olup antlaşmaya karşı geldiği için de hükümetçe hemen yakalanması sağlanacaktı. Yine eğer bir hayvan veya mal zayi olursa o mahallin reisi tarafından ortaya çıkartılıp sahibine teslim edilecek ya da tazmin edilecekti (BOA, Y. PRK. KOM; 10; 73).

Tablo 3: 17 Ocak 1901 Tarihinde Çölemerik Bölgesinde Nasturi Nüfusu (BOA, Y. PRK. KOM; 10; 73)

Mevki	Köy Adedi	Gayri-Müslim Hane	Müslim Hane	Toplam Hane	Gayrimüslim			Müslim			Toplam Nüfus
					Kız	Erkek	Toplam	Kız	Erkek	Toplam	
Tiyar-i Aliye Nahiyesi	22	329	150	479	1.727	1.750	3.477	378	372	750	4.227
Tiyar-i Süfela Nahiyesi	13	382	150	532	831	776	1.607	290	290	580	2.187
Baz Nahiyesi	6	290	156	446	784	796	1.580	335	345	680	2.260
Tuhup Nahiyesi	9	840	115	955	2.790	2.790	5.580	297	298	595	6.175
Diz Nahiyesi	10	300	4	304	883	917	1.800	10	14	24	1.824
Tal Nahiyesi	7	233	-	233	637	636	1.273	-	-	-	1.273
Koçanis Köyü	1	37	-	37	52	75	127	-	-	-	127
Çölemerik Köyü	1	30	-	30	91	89	180	-	-	-	180
Halil Köyü	1	8	-	8	19	10	29	-	-	-	29
Çölemerik Kazası Toplamı	70	2.449	575	3.024	7.814	7.839	15.453	1.310	1.319	2.629	18.282
Şemdinan Kazası Nasturileri	-	-	-	-	674	596	1.270	-	-	-	-
Hamidiye Kazası Nasturileri	-	-	-	-	77	80	157	-	-	-	-
Cilo Nahiyesinden Gayri Gever Kazası Nasturileri	-	-	-	-	1.001	1.221	2.222	-	-	-	-
Toplam	-	-	-	-	1.752	1.897	3.649	-	-	-	-
Hakkari Sancağı Nasturi Genel Toplamı	-	-	-	-	9.566	9.376	19.302	-	-	-	-

Tablo 3 incelendiğinde, Çölemerik kazasına bağlı nahiyeler ve köylerinde Nasturilerin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Nasturi köylerinin en fazla olduğu yer Tiyar-i Aliye nahiyesidir. Hakkari sancağında Nasturilerin yaşadığı bölgede Müslüman nüfusun sayısı çok azdır. Nasturilerin yaşadığı

Tiyar-i Süfela, Tal nahiyeleri ile Çölemerik köyü, Halil köyü ve Şemdinan (Şemdinli) kazasında Nasturilerin kadın nüfusu erkek nüfusundan fazlaydı.

1900 senesinde Kürtlerle Nasturiler arasında yapılan antlaşmaya rağmen iki tarafın saldırıları devam etmekteydi. 1913 yılı Mayıs ayında aşiretlerin, Van taraflarında Ermenilere, Hakkari taraflarında ise Nasturilere saldırdığı haberini alan İngiliz Dışişleri Bakanı Grey, Haziran 1913'te suçluların cezalandırılmasının huzur ve asayiş için gerekli olduğunu belirtiyordu (Marttin, 2011: 21).

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'na girince Kürtlerle çatışma halinde olan Hıristiyan azınlıklar, emperyalist devletlerin vaatlerine inanarak Osmanlı Devleti aleyhine ayaklanmış ve savaşmışlardı. Savaşın ilk yıllarında Rusya'nın koruyuculuğunda Osmanlı Devleti'ne karşı hareket eden Nasturiler, 1917 İhtilali'nden sonra bu defa İngiltere'nin yanında yer aldılar (BOA, HR. SYS; 2304; 8; Anzerlioğlu, 1998: 180).

Birinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında Nasturiler ile Kürtler arasında yaşanan çatışmalar nedeniyle Nasturilerdayanamayarak Irak bölgesine çekildiler. (İzbırak, 1951: 49). Nasturiler, yayla ve dağ halkı olduğu için geri çekilişleri sırasında Irak'ın sıcak ovalarında ve şehirlerinde perişan oldular, çeşitli hastalıklara yakalandılar (Arvas, 2010: 46). Yine de 50.000 civarında Nasturi ve Ermeni, 1918 Ağustos'u ortalarında Hamadan'a varmayı başardı. Buradan peyderpey, Bağdat'a elli kilometre kadar uzakta, Diyala üzerinde bulunan Bakuba kampına gönderildiler (Kılıç, 2005: 103; Luke, 2007: 102).

1920 baharında, savaş sırasında Nasturi birliklerinin lideri rolünü oynayan ve Baz aşiretinden olan Petros Ağa, Hakkari vilayetindeki dağlarda bulunan topraklarına geri dönmek isteyenlere bu tercih hakkını vererek Türk-İran sınırı üzerinde Hakkari ile Urmiye'nin birleştirilip tampon bir Asurlu devleti yaratma planını yaptı (Bayburt, 2010: 5). 1920'deki büyük Arap isyanı, Ekimde Akra'nın kuzeyindeki bölgelerde yaşayan Kürtlerin direnci ve Petros Ağa'nın kapasitesizliği yüzünden zaten iflas etmiş bulunan bu planın uygulanmasını geciktirdi. (Musul Kerkük Sorunu ve Kürdistan'ın Paylaşımı, 1991: 222; Bulut, 2009: 196).

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru yurtsuz kalan Nasturiler İngilizlerin desteği ile kendilerine memleket araştırmaya başladılar. Fakat ne Türkiye ne de İran Nasturilerin Hakkari ve Urmiye bölgelerine yerleşmelerine yanaşmıyorlardı. Bunun üzerine yaklaşık 8.000 Nasturi, gizlice Hakkari'ye yerleşerek 1924'e kadar orada kaldılar (Bulut, 2009: 198).

Nasturilerin durumu Lozan görüşmelerinde ele alındı. Nasturi lideri Ağa Petros Türk tarafı ile görüşerek Nasturi isteklerinin gerçekleştirilebilmesi için Hakkari'nin Nasturi yurdu olmasını teklifte bulundu. Eğer bu gerçekleştirilemezse Gever (Yüksekova) ve Çölemerik bölgeleri ile Başkale ve Şemdinan (Şemdinli) bölgelerinden biri Nasturilere bırakılmalıydı. Ayrıca savaştan evvel Çölemerik ve Gever (Yüksekova) bölgesinde oturan fakat göç etmek zorunda kalan ve bunlardan başka İran, Bağdat vs. memleketlerde bulunan Nasturilerin Türk Devleti tarafından tahsis olunacak bir bölgede toplu halde bulunmalarına müsaade edilmesini istedi. Bu şartlar kabul edildiği takdirde Nasturi heyeti Türklerle bir davaları olmadığını ilan edecek ve bundan başka halen Musul ve havalisinde bulunan Keldani kıtaatı İngilizlerden ayrılarak Türklere katılacak ve eğer Türkiye arzu ederse Musul'daki amaçlarını elde edebilmek için Türkiye'ye yardım edeceklerdi. Ayrıca Ağa Petros mutabakat sağlanırsa kendisinin ve heyetinin Ankara'ya gitmeye hazır olduğunu da sözlerine eklemiştir. Bu istek Türk delegasyonu tarafından şiddetle geri çevrildi (Sonyel, 2001: 165).

Hakkari bölgesine gizlice sızdırılan Nasturilerin 1924 senesi Ağustos ayında çıkarmış olduğu asayişsizlikler nedeniyle hükümetin kanun ve emirleri ile o zamanki Vali, Jandarma Miralay Halil Rıfat ve Jandarma Komutanı Binbaşı Hüseyin Bey Nasturilere nasihatte bulunmak için Çukurca'ya gittiler. Nasihat heyeti Han deresinde ve Güzereş'in 20 km. kadar doğusunda Nasturiler tarafından pusuya düşürüldü. Binbaşı Hüseyin Bey şehit edilerek diğerleri de esir edildiler. Esirler Geyman köyündeki Aşuta Nasturilerinin reisi Melik Hoşabe tarafından kurtarılarak Çukurca'ya getirildi. Bu

pusu hadisesi üzerine bir alay ile Elcezire cephesindeki kuvvetler Nasturileri tenkil için gönderildiler ve halkında yardımıyla bunlar hudut dışına çıkarıldılar (Arvas, 2010: 100).

Kendilerine ülke arayan Nasturiler her dönem sorun oldular. Yurtsuz kalanlar eski yerlerine tekrar geri dönebilmek için çeşitli çarelere başvurdular. Nitekim Nasturiler ve Ermeniler 1929 senesinde İran tarafından Hakkari ile İran arasında bir bölgeye yerleştirilmeye çalışıldı fakat uygun arazi bulunamadı (BCA, 30 10 0 0; 108; 706; 3; 1; BCA, 30 10 0 0; 230; 548; 7; 3).

Ayaklanmalarından sonra her ne kadar Nasturiler, Yeni Türkiye Devleti tarafından sınır dışına çıkarılmış olsa da Nasturilerden Irak hudut bölgesinde çok rahat hareket eden ve hatta sınırı 10 kilometre geçerek Türkiye topraklarında dolaşanlara da rastlanılıyordu. Hududu geçerken yakalanan bir Nasturinin üzerinde İmadiye Kaymakamlığı'nın 4 Nisan 1929 ve 430 numaralı belgesi ve 187,978 numaralı bir İngiliz tüfeği vardı. Nasturinin üzerinden çıkanlar, Nasturilerin hududu geçmelerine Irak Hükümeti tarafından yasak getirilmediğini gösteriyordu.

Irak'ta bulunan Nasturilerin terk etmiş oldukları ve Türkiye içerisinde kalan topraklarından faydalanabilmeleri için 17 Haziran 1930 tarihinde Mardin'de toplanan Türkiye-İrak Daimi Hudut Komisyonunun sekizinci toplantısında, Iraklı delegeler tarafından teklifte bulunuldu fakat Türk yetkililer bu teklife şiddetle karşı çıkarak Nasturilerin Türkiye topraklarına giremeyecekleri belirtildi. Yine bu toplantıda, hudut mıntikasında silahlı Nasturilerin bulunduğu ve bunların huduttan daha uzak noktalarda iskan ettirilmeleri Iraklı delegelere iletildi. Hudut yakınlarında Nasturilerle birlikte Ermeni kolonisinin teşkil halinde olduğu söylenmesi üzerine Iraklı delegeler hududa 60 kilometre mesafedeki metruk bir köyde 100 kadar silahsız Ermeni'nin iskan ettiği ve bunların Türkiye'den firar etmiş olanlardan olmadığı cevabı verildi. Ermeni ve Nasturilerin kontrol edilemeyen hareketleri onların yeniden bir araya gelerek Türkiye'ye zarar verebilecekleri izlenimini uyandırıyor (BCA, 30 10 0 0; 230; 548; 8; 4; Yazıcı, 2011: 148).

İngiltere, Musul meselesinin kendi lehleri yönünde çözülmesi için kullandığı Nasturi milletine özerk bir yer bulma arayışını devam ettiriyordu. Londra Büyükelçiliği Hariciye Vekaletine gönderdiği 18 Ağustos 1933 tarihli telgrafında Irak'taki İngiliz sefiri ile Irak sefirinin Londra'da görüştüklerini ve bu görüşmede Hakkari'yi Türkiye'ye bırakan Milletler Cemiyeti kararını sorguladıklarını ve Nasturileri Suriye'ye ya da bölgede uygun bir yere yerleştirmeye çalıştıklarını belirtiyordu (BCA, 30 10 0 0; 259; 742; 3).

Irak'tan çıkarılan Nasturilerin Suriye'de yerleştirilmesi için İngiltere ile Fransa arasında bir anlaşma olduğu haberi Suriye'de derin bir heyecan uyandırdı. İlk Nasturi kabilelerinin Irak hududunu geçerek Fransız mandasına katılmak için Suriye topraklarına girmeleri bu haberlerin doğru olduğunu teyit ediyordu (Kılıç,2005: 104). Hemen hemen 5.000 kişilik bir Nasturi kafilesi, Fransız Hükümetinin yardımıyla Suriye'nin kuzeyinde Elcezire kısmında yerleştirilecekti. Suriyeliler, Nasturilerin kendi topraklarında yerleştirilmelerini istemedikleri yönünde derhal Vatani Fırka bir toplantı yapmış, birçok kararlar vermiş ve bütün dünya milletlerine de 1934 Eylül ayında bir protesto beyannamesi yayınlamıştı.

Vatani Fırka, bu beyannamesinin başında “Suriye Suriyelilerininindir” düsturunu tekrarladıktan sonra Fransa'yı kendisine verilmiş olan mandayı suiistimal ederek bu nazariyeyi baltalamakla itham etmekte ve şu satırları da ilave etmekteydi. “On binlerce Suriyeli vatandaşı aç kaldıkları ve bir iş bulamadıkları için memleketlerini bırakarak başka yere göç etmeye mecbur oldukları ve aşar vergilerini veremeyen Suriye köylülerinin harman ve hayvanları haciz altına alındıkları bir sırada, Nasturiler gibi şekavet ve kan dökücülükleri ile her devirde ve her hükümet idaresinde, önemli kargaşalıklar çıkaran bir unsurun Suriye'ye yerleştirilmesine asla müsaade edilmeyecektir. Fransızların yüz binlerce Ermeniye başımıza bela ettikleri yetmiyormuş gibi şimdi bir de Nasturi sorununu çıkarmak ve komşularımızla ilişkilerimizi bulandırmak istemelerini dünya medeniyeti önünde protesto ediyoruz” demişti. Beyannamenin sonunda, Nasturiler Suriye'de yerleştirilirse bundan çıkacak kargaşalıkların sorumluluğu da Fransa'ya yükletilmekteydi (Aydın Tarihi, 10; 1934: 264).

Bu gelişmeler üzerine Nasturiler silahlarıyla birlikte Irak'a iade edildiler ve sınırda Irak ordusuyla çarpıştılar. Irak'ın değişik bölgelerinde savaş devam etti. Katalikos-patrik ve akrabalarından bazıları sınır dışı edilerek Kıbrıs'a yerleştirildiler. Yedi yıl sonra Katalikos kendi isteği ile Amerika'ya gitti. Nasturiler İngilizler tarafından yüzüstü bırakılmıştı. İngilizler kullandıkları Nasturileri hiçbir yere yerleştiremedi. Nasturiler yurtsuz bir şekilde Avrupa şehirlerine göç ederek oralara yerleştiler (Kılıç,2005: 104).

2. YEZİDİLER/EZİDİLER

Anadolu'da yaşayan dini-sosyal gruplardan birisi olan Yezidiler (Taşgın, 2005: 17), Irak, İran, Suriye, Türkiye, Ermenistan ve Gürcistan'da azınlık halinde yaşadılar. Yezidiler esas olarak Musul'un güneybatısındaki Sincar dağlarında (Wigram, 2013: 61; Oktik, 2005: 129) ve Şeyxan bölgesinde yoğunlaşmakla birlikte, Türkiye'nin sınır yörelerinde yerleşmişlerdi (Avyarov, 1995: 144; Luke, 2007: 127). Yezidilerin dini mezhep ve millet olarak tanındıkları yer ise Osmanlı topraklarıydı (Wigram, 2013: 61).

Yezidi isminin kaynağı hakkında birbirinden farklı bazı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşlerden yaygın olanı; Emevilerin birinci halifesi Muaviye'nin oğlu Yezid'in isminden geldiğini belirten görüştür. Bu görüş ve diğerleri Yezidi toplumu dışındakiler tarafından ortaya atılmaktadır (Kılıç,2011: 288; Ulutürk, 2013: 843). Şii Müslümanlar Yezidilere, Hasan ve Hüseyin'i öldürerek Halifeliği gayrimeşru yollardan gasp etmeye çalışan Yezid'in soyundan geldikleri gözüyle bakarlar (Musul Kerkük Sorunu ve Kürdistan'ın Paylaşımı, 1991: 129; Luke, 2007: 127).

Yezidi adının Emevi Halifesi Yezid b. Muaviye gönderme yapan küçümseyici, aşağılayıcı bir adlandırma olduğunu belirten Yezidiler, bundan rahatsızlık duyduklarını ifade etmektedirler ve "Ezidi" adının kullanılmasını istememektedirler (Ulutürk, 2013: 843).

Bir görüşe göre Yezidi ismi, eski İran dinindeki iyilik tanrısı olan "İzd" veya "Yezdan" kelimesinden gelmektedir (Türkdoğan, 2005: 476). Diğer taraftan Zerdüştlük'te "horoz" kutsal bir hayvandır. Yezidilikte'de kutsal ve her şeyin yaratıcısı durumunda olan "Melek Tavus" horoza benzer bir şekilde tasvir edilmektedir. Yezidi topluluğunun Adem peygamberden sonraki ikinci ataları Ezda (Tanrı verdi)'dir. Yezidilere bundan dolayı "Ezdai, Ezidi veya Yezidi" denmektedir. Nitekim kendilerinin "Ezda" dan geldiklerine inanan Yezidiler, kendi soylarından olmayan birinin bu dine girebilmesini mümkün görmemektedir. Çünkü onlara göre Yezidi soyu temizdir ve diğer ırklardan üstündür. Yezidi inancına göre Hz. Adem'in kanından yaratılmışlardır. Diğer dinlere mensup insanlar ise Hz. Havva'nın kanından yaratılmıştır (Oktik, 2005: 128; Kılıç,2011: 288).

Yezidiler, en eski zamanlardan beri tam bir izolasyon içinde yaşamışlardır (Musul Kerkük Sorunu ve Kürdistan'ın Paylaşımı, 1991: 130). Kürtçe konuşmalarına ve öteki bütün görenek ve giyinişleri Kürtlerinkine benzemesine karşın inanç farklılığından dolayı toplumla uyşamamışlar ve topluma yabancı kalmışlardır. Çevre koşullarına oranla çok daha ilkel bir hayat yaşayan Yezidilerin gerek çevreyle gerekse devletle olan resmi ilişkileri son derece sınırlıdır (Beşikçi, 1992b: 512).

Yezidilik, birçok din ve kültürün birleşimi özelliklerini göstermektedir. Üçüncü heterodoks mezhep, yanlış ve küfür olarak "Şeytana tapanlar" (Çelebi, 2013: 690) olarak tanımlanan Yezidiler kendi içlerine kapanmış, değişime kapalı bir topluluk olarak tanınmış olmalarına rağmen Kürtlerin çoğunlukta yaşadığı alanlarda Kürt aşiretleri içinde yer almışlardır (Ulutürk, 2013: 843).

Zaman ve mekan ile sınırlı olmayan, bütün her şeyi yaratan bir tek Tanrı inancına sahip olan Yezidiler, yanlış olarak Şeytana tapanlar olarak isimlendirilmişlerdir. Bunun sebebi, Yezidilerin inançlarında Allah tarafından affedilen "yeryüzüne inmiş melek" "Melek Tavus" kültürünün önemli bir yer tutmasıdır. Bu durum Yezidilerin kelime-i şahadetlerinde, "*La ilahe illallah, Emin Cebrail Habibullah*" (Allah'tan başka ilah yoktur, Emin Cebrail (Melek Tavus) Allah'ın sevgili meleğidir) şeklinde yer almaktadır. Yezidi inanç esaslarında melek ve peygamber inançları iç içe bulunmaktadır. Yezidi inancına göre Melek Tavus, hiçbir şey yokken vardır ve Tanrı'nın izniyle Yezidilere yol

göstermek için Tanrı'nın katından yeryüzüne insan şekline bürünmüş olarak gelir. Bunun yanı sıra Tanrı haftanın her bir gününde ayrı bir melek yaratmış ve bunlar Yezidilikte önemli olan şahsiyetlerle temsil edilmiştir (Kılıç, 2011: 289).

Tavuskuşu Kralı Yezidilerin Şeytan için örtmecisidir. Fakat bu şeytan ile ilgi kurulmasını gerektirmemektedir. Tavuskuşu şeklindeki görüntüsü, tanrıça Pallas'ın Truva'yı koruyan heykeli gibi Yezidilerin koruyucu heykeli olarak algılanmaktadır. Heykel kırmızı kumaşla kaplı bir türbede bulunmaktaydı (Wigram, 2013: 66). İkincisi "Melek İsa", yani peygamber İsa'dır. Tanrı dünyayı "Melek Tavus" aracılığıyla yaratmıştır ve kendisine on bin sene vermiştir. Bu on bin senenin bugüne kadar altı bini geçmiştir. Sancak (Kılıç,2011: 290) ismi verilen bronzdan yapılmış bir tavus kuşu heykelciği Melek Tavus'u temsil eder ve buna tapılırdı (Musul Kerkük Sorunu ve Kürdistan'ın Paylaşımı, 1991: 131).

Yezidi papazların sorumluluğunda yedi adet heykel bulunuyordu. Bunlardan biri Şeyh Adi tapınağındaydı. Diğerleri ise imanlı, sadık ve tapınağa onda bir oranında vergi veren köylerde dolaştırılmaktaydı fakat heykellerin gezdirilmesi Yezidiler için tehlikeliydi. Kürtler Yezidilere saldırarak bu heykelleri almaya çalışıyorlardı. Bu şekilde alındığı tahmin edilen bu heykellerin bir tanesi de İngiltere'de British Museum'da bulunmaktaydı. Kürtler 1892 yılında tapınağı yağmaladığında heykeli kaçırdıklarını iddia etmişler ise de Papazlar asıl heykelin gizli bir yerde saklandığını, Kürtlerin sadece bunun bir kopyasını kaçırdıklarını ileri sürüyorlardı (Wigram, 2013: 66).

Yezidiliğin kurucusu Adi b. Müsafir, Şam'ın Baalbek nahiyesinin Beytifar köyünde 1072 yılında doğmuş ve 1162 yılında Sincar'da ölmüştür. Adi b. Müsafir, ailesinden dolayı Adeviye ve Sohbetiye tarikatlarıyla anılmakta ve büyük bir mutasavvıf ve din bilginidir (Türkdoğan, 2005: 483). Tasavvuf kaynaklarında adına özellikle Ebu'l Vefa Hulvani, Ahmet Rufai ve Abdülkadir Geylani gibi dönemin büyük mutasavvıflarının menakıbnamelerinde rastlamak mümkündür. Kendisi, adı geçen mutasavvıflarla görüşmüş, onların sohbetlerinde bulunmuş, kendileriyle dostluk kurmuş ve güvenlerini kazanmıştır (Taşgın, 2005: 17; Kılıç,2011: 287).

Adi, Hakkari'de, Laleş'te (Çukurca Çayırılı bölgesinde), bir Hristiyan manastırının yıkıntısına yerleşti. Nefsine hakim oluşu, yoksunluk içinde yaşayışı ve mucizeleriyle bütün o eyalette kendisine tam bir nüfuz sağladı (Nikitine, 2010: 411).

Bu tanınmışlığına rağmen Adi b. Müsafir'in vefatından sonra kendisi ve Yezidilik tarihi adeta belirsizleşmektedir. Çok sınırlı kaynaklarda özellikle Selçuklular döneminde Nurettin Zengi'nin komutanı Bedrettin Lü'lü döneminde kabrinin yakılıp yıkılmasından söz edilmektedir (Taşgın, 2005: 18).

Ölümünden sonra vasiyeti gereği yerine yeğeni Ebu'l-Berakat b. Sahr seçilmiş, takipçileri de Adeviler (Adevilik) olarak anılmaya başlamıştır. Adeviliğin antik inançlarla sentezlenmesi, Şeyh Adi'nin torunu Hasan b. Adi döneminde olmuştur. Moğolların bölgeyi istilasından sonra XIII. ve XIV. yüzyılda bölgedeki otorite boşluğundan yararlanan Yezidilik faaliyeti Musul, Hakkari, Botan çayı yöresi, Cizre, Nusaybin, Mardin, Van ve Urmiye'deki aşiretler arasında kök salmıştır (Ulutürk, 2013: 843).

Yezidiliğin Kitab-ı Cilve (Vahiy/Tecelli Kitabı) ve Mushaf-ı Reş (Kara Kitap) (Layard, 2000: 14; Uzun, 2003: 56) isimli asılları Kürtçe olan iki kutsal kitabı vardır. Şeyh Adi b. Müsafir'e Melek Tavus tarafından vahyedildiğine inanılan Kitab-ı Cilve 8 sayfa ve 109 satır; evrenin yaratılışının anlatıldığı Mushaf-ı Reş ise 12 sayfa 152 satırdır. Yezidiliğin inanç esasları arasında ahirete inanmanın yanı sıra tenasüh inancı da yer almaktadır. Tenasüh inancı Kitab-ı Cilve'de şöyle izah edilmektedir: "*Eğer istersem öldürdüğüm kimseyi, ruhların tenasühü yolu ile bu dünyaya bir, iki veya üç defa gönderirim*". Buradan hareketle, Yezidilerin ahiret inancını farklı yorumladıklarını söylemek mümkündür (Kılıç,2011: 289).

Günlük olarak yaptıkları ibadetleri bulunmaktadır. Güneş doğarken ve batarken olmak üzere günde iki kez yapılır. Aralık ayının ilk Salı, Çarşamba ve Perşembe günlerinde oruç tutulur. Oruç, sabahtan akşama kadar hiçbir şey yememek, içmemek ve cinsel ilişkide bulunmaktan ibarettir. Din adamları ise yazın ve kışın olmak üzere seksen gün oruç tutarlar (Kılıç, 2011: 290). Hac için Ekim ayının ilk haftasında Adi b. Müsafir'in kabrinin bulunduğu Laleş'e gidilir (Taşgın, 2005: 22).

İran ve Mezopotamya'da yaşamış ve yaşayan dinlerin izlerinin ve tesirinin görüldüğü Yezidilik, hem ismi hem de tarihi açısından günümüze kadar tartışıla gelmiştir (Tan, 2005: 17).

Yezidilik inancı bazı hususlarda Hristiyanlık ve Müslümanlıktan da esinlenmiştir. Bugün bile tam olarak nasıl oluştuğu, ilk olarak tarihin hangi döneminde ortaya çıktığı tartışılmaktadır (Tan, 2010: 41).

Yezidiler, kendilerini Müslüman olarak tanımlamamaktadırlar (Kılıç,2011: 288).Kürtlerle soydaştır (Oktik, 2005: 129) ama dinleri ve dünyaya kapalı yaşamalarıyla apayrı bir topluluk oluştururlar (Musul Kerkük Sorunu ve Kürdistan'ın Paylaşımı, 1991: 153). Türkiye'de çoğunlukla Mardin, Siirt, Diyarbakır ve Hakkari taraflarında yaşamaktadırlar (Oktik, 2005: 129).

İnançlarına göre Yezidi olunmaz, Yezidi doğulur. Bu nedenle Yezidiliği yaymak gibi bir kaygı ve çabaları yoktur ve aynı zamanda yabancı ırkların aralarına karışması gibi bir durum da yoktur. Başka inançlara sahip kişilerle karışık evlilik yapma imkanı hiç yoktur hatta birbirinden çok kesin hatlarla ayrılmış değişik kastlar arasında bile evlilik imkanı yoktur. Bu dini kastlar şunlardır: Şeyhler, Pirlere, Fakirler, Kawallar, Koçerler, Müritler ve Şeyh Adi mezarının hizmetçileridir. Karısını özgürce seçme hakkı sadece Emir'e aittir ve Emir'in birden fazla karısı olabilir (Musul Kerkük Sorunu ve Kürdistan'ın Paylaşımı, 1991: 130; Oktik, 2005: 129).

Sadece Kürtçe konuşan ve başka lisanları olmayan Yezidilerin (Bruinessen, 2011: 45),bazı dini kitapları Arapça yazılmış olmakla birlikte, başlıca duasının Kürtçe okunduğu hususuna da dikkat etmek gerekir. Şeyh tarafından okunan vaftiz duası, dini şarkılar Kürtçedir ve inançlarına göre, tanrı Kürtçe konuşur.

İçinde buldukları şartlar itibariyle garip olan Yezidi halkının kökeni Kürtlerinkinden bile çok daha belirsizdir. Yezidilerin kendileri, dünyanın bütün diğer halklarından daha eski bir kökene sahip olduklarını söylemektedirler. Kutsal din kitaplarının Arapça yazılmış olması gerçeğine dayanarak Yezidilerin Arap kökenli olduğu, sonradan Kürtleştiği şeklinde bir görüşte oluşturulmuştur. Ama hiçbir kanıt yoktur. Aksine, eldeki her şey böyle bir iddiayı çürütmektedir çünkü Arap dili yazı yoluyla öğrenilebilir, oysa Kürtçe bugüne dek hiçbir zaman bir yazı dili olmamıştır. Üstelik sadece küçük bir rahipler grubu Arapça bilmekte ve okumaktadır. Arapça sadece teolojik bir dildir, duaların dili değildir (Musul Kerkük Sorunu ve Kürdistan'ın Paylaşımı, 1991: 129; Valı, 2014: 34).

Yezidilerin durumları her zaman zor olmuştur. Şeytan adını telaffuz etmeleri, hatta duymaları ve hatta hatta bu kelimenin hecelerini söylemeleri ve mavi renk giymeleri yasaklanmıştı. Bu özellikler ve dinlerinin içerdiği gizli tapınmalar askerlik hizmetleri açısından birçok zorluklar yaratmıştı. Rusya'da, bir dönem askerlikten muaf tutulan Yezidiler Türkiye'de ise askerlikten muaf değildiler (BOA, MF. MKT. 145; 101).

XIX. yüzyılda Hakkari sancağına bağlı on dört köyde ve Musul civarında yaşayan ve 1892 yılına kadar askere alınmayan ve nüfus sayımları yapılmayan Yezidiler Hamidiye alaylarının kuruluşunda yer almak istemişti. Fakat bu isteğin Dördüncü Ordu Humayunu tarafından 25 Mart 1892 tarihinde yayınlanan tezkereyle kabul olmadığı beyan edildi. Yezidilerin kendi hallerine bırakılması da bir takım sorunlar yaratacağı düşünüldüğünden yedek asker olarak yazılmaları uygun bulundu (BOA, Y. EE; 139; 15).

1892 yılında Musul'a iyimser ve yenilikçi biri olan Osman Bey vali olarak atandı. Osman Bey bu bölgeyi düzene sokmak için reform hareketlerinde bulunmaya başladı. Üç şeyi uygulamaya çalıştı.

Birincisi, Arapların göçebe hayatını iyileştirmek, ikincisi, Kürtlerin vergilerini ödemelerini sağlamak, üçüncüsü ise Yezidileri boş ve batıl inançlarını terk etmeleri yönünde ikna etmekte (Wigram, 2013: 67). Keza Osmanlı Devleti Yezidiliği İslam inancı dışında görüyordu (Ortaylı, 2007: 164).

Ölüm tehdidi haricinde Yezidilerin çok azı dinlerinden tövbe ederek vazgeçmişlerdi. 1892 yılında Kürtler Yezidi köylerine saldırarak katliamda bulundular. 1892 yılındaki katliamı diğer yıllardaki işkence ve eziyetler izledi. Elli yıldan az bir süre öncesinde de Yezidiler Kürtler tarafından köylerinden sürüldü. Rewanduz bölgesindeki beyler Yezidileri öldürmek için olanca güçleriyle saldırdılar. Musul'a sığınmak için kaçan Yezidiler Dicle Nehri'nin kendilerine engel olmasıyla kaçmayı başaramadılar ve binlercesi katledildi (Wigram, 2013: 69).

XIX. yüzyılda hemen hemen 150.000 Yezidinin yaşadığı 500 kadar köy vardı. Yezidi öldürmeyi dinen caiz olarak gören Müslüman Kürtler, aşiret savaşlarında, Yezidileri ya öldürüyor ya da köle yapıyorlardı (Nikitine, 2010: 409; Wigram, 2013: 66).

3. ERMENİLER

Ermeniler, Hz. İsa'nın doğumundan altı yüz yıl önce Tisalya'dan Anadolu'ya geçerek Kızılırmak boylarına doğru ilerlediler. Bir müddet sonra Malatya-Kemah hattına ve sonraki yüzyıllar içinde de Fırat ve Karasu vadilerine girdiler. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesine gelişleri ise Medlerin ortadan kalkmasından sonrası ve hatta Urartuların çöküş zamanına rastlar. İlk zamanları yerli halk arasında amelelik ve aşağı işçilik gibi hizmetlerde kullanılan Ermeniler, İranlılar zamanında nisbi bir benliğe sahip oldular denilebilir. Esasen Ermeniler kendilerini Karadolak ve Açıkbaş olarak iki kısma ayırırlar. Doğuda oturanlar Karadolak, Tisalya'dan gelen ve batıda oturanlar da Açıkbaşlılar (Van, 21 Nisan 1945: 3). Ermeniler Hıristiyanlık öncesinde İranlılar gibi tabiata taparlardı. M.Ö. V. yüzyılda İran'ın idaresi altındayken Zerdüş inancını ve onun tanrılarına inandılar. M.S. 301 yılında Aziz Gregory sayesinde Hıristiyanlığı resmi devlet dini olarak kabul ettiler (İskefiyeli, 2007: 35; Külekçi, 2013: 105).

Müslümanların Ermenilerle ilk münasebetleri ve Ermenilerin yaşadığı Ermeniye bölgesine ilk akınları Halife Hz. Ömer dönemine rastlar. Müslümanların Ermenilere tanıdığı cazip haklar, onların İslam hakimiyetini kabule ve Bizans hakimiyetini reddetmelerine yeterli bir neden oldu (Bozan, 2013: 23-26). Ermeniler 1375 yılından itibaren Osmanlı egemenliğine girdiler (Bulut, 2009: 30). Gerek Osmanlı'nın ilk yıllarında gerekse Selçuklu döneminde Anadolu coğrafyasında güçlü bir Ermeni toplumu vardı (Gümüş, 2009: 167).

Fransız Akademisi tarafından çizilmiş olup Ermeni yazarlarca 1765 yılında hazırlanmış olan Ana Ermenistan haritasında Ermenistan'ın bütün bölgelerinin sınırları verilmektedir. Ülkelerinin güney sınırı yaklaşık olarak Cizre, Amadiye ve Nehri dağlarını izler, aynı yönde doğuya doğru devam eder. Bu hattın güneyinde kalan ve Zağros dağ sisteminden geçen arazi şeridi "Kürtler Ülkesi" olarak adlandırılmaktadır (Musul Kerkük Sorunu ve Kürdistan'ın Paylaşımı, 1991: 132; Beşikçi, 1992a: 78).

Çok uzun zamandır dostane ilişkiler içerisinde olan Kürtlerle Ermeniler arasında 1895-1896 yıllarında soğukluk girdi. Ermeni komitecileri Türklerle Kürtler arasında nifak tohumları attılar (Mayewski, 1914: 126). İngiliz, Rus ve İranlı olan kışkırtıcılar da özellikle Van sınırından iç bölgelere silah kaçırarak çatışma ortamına zemin hazırlıyorlardı (BOA, Y. PRK. UM. 32; 20). Gerek komitecilerin gerekse kışkırtıcıların çıkardığı olayların artmasıyla 1896 Haziran'ında Van ayaklanması başladı. Erzurum, Van, Bitlis vilayetlerinde Ermeni komitecileri tarafından kanlı eylemler yapıldı (Mayewski, 1914: 137-139). Ermeni çetelerinin başvurduğu katliam sadece Türklere karşı olmayıp Hakkari ve bölgesindeki Yahudileri de kapsıyordu (Mütevelli, 2001: 285). Sör Charles Eliot "*Turkey in Europe*" adlı kitabında Türklerin 1896 öncesinde Ermeni tebaası için hissettiklerini şöyle aktarmaktaydı; "*Türkler Ermenileri gavurların en iyisi, zararsız, işe yarar, sakın gayrimüslimler*" olarak nitelendiriyordu (Luke, 2007: 77).

Ermeni meselesi olarak kendini gösteren bu asayişsizliklerin temelinde ise Ermenilerin sosyal, kültürel, idari ve siyasi statüleri değil suni olarak oluşturulan ve “Şark Meselesi” olarak adlandırılan uluslararası emperyalist bir stratejinin güçler dengesi politikası yatmaktadır (Çaycı, 2000: 20).

Osmanlı Devleti dahilinde önemli bir yer tutan (Nuri, 1918: 833) ve asli unsur olan sadık vatandaş Ermenileri (Gümüş, 2009: 169), Osmanlı Devleti’ne ihanet noktasına getiren ruh ve fiil değişiminin gerisinde Avrupalı misyonerlerin XIX. yüzyıl ortalarında açtıkları mektep ve kolej kuruluşlarındaki hummalı çalışmaların varlığı bir gerçektir (Bildirici, 2001: 88).

Özellikle XIX. yüzyılın son çeyreğinde Ermeni sorununu Amerika ve Avrupa kamuoyuna aktarmakta büyük başarı kazanan Amerika’daki Ermeni lobisi, Türk aleyhtarlığını işleyen akla gelebilecek bütün yöntemleri uygulamaya koydular. Ermenilerin nihai hedefi “Bağımsız Ermenistan”dı ve bu konuda her yol mubah görülüyordu (Bala, 1927: 5). Amerikan misyonerlerinin de desteğiyle mitingler yapılıyor, yardım organizasyonları düzenleniyor, Amerikan hükümetine ve yabancı devlet adamlarına mektuplar yazılıyor, devrimci komiteler teşkil ediliyor, Amerika’daki Müslümanlara ve Türk yanlısı olanlara karşı suikastlar düzenleniyor, kiliselerde vaazlar veriliyor, basında Anadolu’da Ermenileri ayaklanmaya teşvik eden ve Osmanlı Devleti’ni ağır bir şekilde suçlayan yazılar yazılıyordu (Aydın, 2006: 175).

Uzun süre birlikte yaşamının bir sonucu olarak Türkler ve Ermeniler birçok yönden birbirlerinden etkilenmişlerdi (Gümüş, 2009: 181). Yıllarca Türklerle birlikte yaşayıp sosyal, askeri, dini, iktisadi her türlü hak ve hürriyetten ve birçok imtiyaz ve ihсандan yararlanmış olan Ermenilerin “sadık teb’a”lıktan bir isyancı haline gelmelerini Rus Generali Mayewski başlıca üç sebebe dayandırmaktadır. Bunlar; Ermenilerin siyasette ileri gitmeleri; aralarında milliyet, hürriyet ve bağımsızlık fikirlerinin gelişmesi ve bu fikirlerin batılı devletler tarafından tahrik edilerek papazların telkin ve gayretleriyle yayılmasıdır. Bu isyankar tutumun aksiyon haline dönüşmesini ise yine batılıların maddi ve manevi desteğiyle, komiteler, dernekler yapmış ve cemaatlerini felaketten felakete sürüklemişlerdir (Mayewski, 1986: 16; Seyfeli, 2005: 133). Ermenileri Osmanlı için ilk olarak mesele haline getiren Ruslar olmuştur (Gümüş, 2009: 187).

Rusya, İran ve Osmanlı Ermenileriyle birleşerek bölgedeki Müslüman halka saldıran Ermeniler bölgedeki asayişin bozulmasına neden oldu. Ermeniler Kürt kıyafetleri giyerek saldırdıkları için bölge halkını birbirine düşürdüler. İran, Osmanlı Devleti tarafından uyarıldığı vakit yardım edeceğini söylese de, olaylara karışan Ermenilere müsamahalı görünüyordu, buna karşı bölgede hakimiyeti kalmadığı için sözünü kimseye de dinletemiyordu. Bu yüzden İran hududundan Osmanlı topraklarına saldırı olayları arttı. Osmanlı Devleti çareyi bölgede hem asker sayısını artırmakta, hem de halkı Ermeni baskınlarından korumak amacıyla Kürt aşiretlerinden oluşan Hamidiye Alaylarını kurarak mahalli savunma kuvvetleriyle bölgedeki güvenliği sağlamaya çalıştı (Sarıkcıoğlu, 2013: 62).

Bölgedeki Ermeni nüfusu kaynaklara göre çeşitlilik göstermektedir. Neryosof’un (Kutlay, 2012: 129) 1881 senesinde yayımlanmış olduğu kitabındaki Van ve civar kazalarındaki Kürt ve Ermenilerin nüfus istatistikleri şöyledir.

Tablo 4: 1881 Yılında Van ve Hakkari’de Kürt ve Ermeni Nüfusu

Mıntıka İsmi	Hane Miktarı		Nüfus Adedi		Bir Haneye İsbet Eden Nüfus Miktarı	
	Kürt	Ermeni	Kürt	Ermeni	Kürt (%)	Ermeni (%)
Van Şehri	1.311	8.394	21.400	83.906	16,3	10
Albak (Başkale)	1.300	1.200	11.000	10.500	7,7	8,7
Mahmudiye	4.126	2.216	31.520	12.205	7,7	5,5
Erciş	2.680	2.248	25.934	24.500	9,6	10,9
Adilcevaz	2.086	1.904	18.160	19.260	8,7	10,1
Şıtah	1.000	1.230	6.200	10.990	6,2	8,8
(Hakkari) Beytüşşebap	220	80	2.400	810	7	10
(Hakkari) Şemdinan	1.990	440	25.260	3.240	12,6	7,4

Tablo 4'e bakıldığında, Neryosof eserinde vermiş olduğu istatistiklerde çelişkilerin olduğu ve rakamların abartılı oranlarda gösterildiği göze çarpmaktadır. Van ve kazalarında Ermeni nüfusu Mahmediye kazası hariç hemen hepsinde Kürt nüfusundan fazla gösterilmiştir. Bu durum ise Ermenilerin Kürtlerle nüfus olarak aynı ya da Kürtlerden çok olduğu belirtilerek azınlık statüsünde olmadıklarını Avrupa'ya ispat etme çabası içine girildiğini göstermektedir.

Nüfus bilgilerinin sağlıklı olmamasının nedenlerinden biri de bölgede otoritesi az olan devletin nüfus sayım çabalarının çoğu zaman sonuçsuz kalmasıydı. XIX. yüzyılda Hakkari'de nüfusu gerçekçi olarak ortaya koyabilecek nüfus sayımları yapılamamıştı. Bölgede asayişsizlik fazla olduğu için yeteri kadar askeri kuvvetle nüfus sayımları yapılabilmekteydi (BOA, MV. 79; 69).

Kürtlerle Ermeniler arasındaki asayiş bozan olaylardan biri de toprak anlaşmazlıklarıydı. 1910 yılının Ağustos ayının üçüncü haftasında Kürtlerin saldırılarından dolayı Geve (Yüksekova) ve Başkale'deki Hıristiyanlar güvenlik amacıyla Van'a kaçtılar (Sonyel, 1997: 3).

Kürtler ve Ermeniler arasındaki çatışmalar Birinci Dünya Savaşı'nda da artarak devam etti. Osmanlı hükümeti çareyi Ermenileri bölgeden uzaklaştırmakta buldu. 14 Mayıs 1915'de Tehcir Kanunu çıkarıldı (Seyitdanlıoğlu, 1991: 799). Tehcirin uygulanması esnasında bazı sorunlar yaşandı. Bu sorunlardan birisi, Ermenilerin yollarda saldırıya uğramaları, diğeri ise Ermenilere iaşe temininde karşılaşılan zorluklardı (Gümüş, 2009: 190).

Tehcir sonrası Ermeniler batı dünyasında Türkleri katil, zalim, Ermenileri de masum, mazlum ve mağdur olarak gösterme çabası içindeydiler (Saki, 1919: 1392). Kürtçülük idealinde bulunan araştırmacı ve yazarlar da Ermenilerin tehcir esnasında katledildiklerini devamlı surette dile getirmektedirler. Onların dayandığı belgeler ise abartılı olan siyasi içerikli raporlardır. Bu raporlarda iki milyon insanın katledildiği iddiaları da mevcuttur. Ancak göç olayı ayrıntılarıyla incelendiğinde Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği olumsuz şartlardan ve yolculuk esnasında görülen salgın hastalıklardan dolayı yalnızca 25-30 bin kişinin öldüğü görülmektedir. Bu konuda ciddi önlemler alınırken diğer yandan Arap aşiretlerinin özellikle Halep-Zor arasındaki saldırıları bu sayıyı artırmıştır (Halaçoğlu, 2001: 59; Saray, 2004: 167). Ayrıca 1916'da gönüllü olarak Rus saflarına katılan Ermeni birliklerinin Türklere karşı savaşırken ölmüş olması da katliam olarak değerlendirilemeyecek kadar bariz bir gerçektir (Gürün, 1983: 223).

Batılı devletler tarafından ısrarla sözü edilen Türk barbarlığına hiçbir yerde rastlanmamıştır. Gerçekte böyle bir Türk barbarlığı mevcut değildir, bu bilimsel olarak icat edilmiş politik bir masaldır. Gerçeği olduğu gibi söylemek gerekirse, itiraf etmek gerekir ki, Doğu'da barbar olanlar Müslümanlar değil, bilakis Hıristiyanlardır. Doğu'da bütün kötülüklerini yapanlar ve sonra da bunları korumasız Müslümanların üstüne atanlar hep Hıristiyanlardır (Mayewski, 1986: 14).

4. YAHUDİLER

Kürdistan Yahudilerine İran'ın bir kısmı, Kuzey Irak, Ermenistan, Suriye ve Türkiye'nin doğusunda rastlanılmaktaydı. (Acar, 216). M.Ö. VI. yüzyılda Babilli bir fatih Yahudilerin ibadet merkezini, Kudüs'teki büyük tapınağı yıkarak pek çok Yahudi'yi Mezopotamya'ya sürdü (Roberts, 2010: 88; Çığ, 1994: 690; İpek ve Kodaman, 1993: 565; Yiğitoğlu, 229). Bu İsrailoğulları bir Doğu Aram diyalektiyle, yani Asur-Kalde Hıristiyanlarının konuştukları dialektle konuşmaktaydılar. Giyim konusunda Kürtlerden pek az farklılık gösterirlerdi. Ticaret ve küçük zanaat işlerinde nam salmışlardı (Nikitine, 2010: 406).

Yahudiler, diğer gayrimüslim gruplarla birlikte Osmanlı yönetiminde yüzyıllarca huzur içinde yaşadılar (Bozkurt, 1993: 541; Sonyel, 1992: 203; Elove, 1953: 315; Arslantaş, 2009: 723). 1835 yılında ayrı bir millet olarak kabul edilen (Seyfeli, 2005: 132) Osmanlı Yahudileri diğer cemaatlerden farklı olarak kendilerine tanınan geniş hürriyet ve imtiyazlardan memnun oldular ve bunlardan sessizce yararlandılar. Diğer topluluklar Avrupa devletlerince bağımsız birer ulus olma yolunda desteklenirken Yahudiler dinsel bir grup olarak yaşamayı sürdürdüler. Tanzimat döneminde reformlar

sonrası kurulan eyalet ve liva meclislerine Yahudi temsilcileri de alındı (Bozkurt, 1993: 544; İstiklal Harbi Gazetesi, 1919: 2).

XIX. yüzyılda Hakkari sancağının toplam nüfusu yaklaşık olarak 300.000 kişiden oluşuyordu. Bu nüfusun 4.000'i Yahudilerden müteşekkildi ve Hakkari bölgesindeki dağlarda köyler de yaşıyordu (Mangaltepe, 2008: 339).

Yahudiler Kürtlerle zaman zaman çatışma içerisine giriyorlardı. 1868 yılında Van sancağına tabi Başkale kazasında yaşayan Yahudilere Müslüman ahali ve buradaki hükümet çalışanlarınca kötü muamele yapılıyordu. Bu olayların araştırılması için idare tarafından tetkik komisyonu oluşturuldu. Yahudilerin zararlarının karşılanması için Başkale'de yaşayan ve topraksız olan Yahudilere devlet tarafından karşılıksız olarak toprak dağıtıldı ve Hakkari tapusu tarafından kayıt altına alındı (BOA, HR. SYS. 81; 51; 2).

Osmanlı Devleti'nin Yahudilere olan iyi niyetli yaklaşımları her dönem devam etti. Hakkari sancağının merkez idaresi olan Başkale'de yaşayan Hahambaşı 12 Nisan 1880 tarihinde dördüncü mecdi nişanından bir nişan ile taltif edildi (BOA, İ. DH. 811; 65521).

Hakkari mıntıkasında Albak (Başkale) kazası ile Gever (Yüksekova) kazası arasında yaşamış olan Museviler, Hakkari'nin 20 kilometre kadar güneyinde ve Çukurca'ya çok yakın olan İmadiye kazasında da iskan edildiler. 1899 tarihinde Başkale kazasında 150 hane, Kalanis köyünde 12 hane Yahudi vardı. Burada her türlü ticaretle ve sanayiyle uğraşıyorlardı. Gever (Yüksekova) kazasında ise 3 hane Yahudi idi. Van civarında ise Yahudilerin yerleşmiş olduğu bir köy dahi yoktu (1330 Musul Vilayeti Salnamesi, 1912: 175; Mayewski, 1914: 303).

Cumhuriyet devrinin ilk nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılında Hakkari vilayetinde 43 erkek, 31 kadın olmak üzere 74 Musevi mevcuttu (BİUM, 1929: LIII). Bu Yahudiler Gever (Yüksekova)'de Dize (Resmi Gazete, 17.9.1952: 4500) ve Yahudi mahallesinde yaşıyorlardı. Yahudilerin nüfusları devlet tarafından dikkatli bir şekilde takip ediliyordu. 1931 yılında resmi izin almadan İran tabiiyetine geçen Gever (Yüksekova) kazası Yahudi mahallesinin 47 numaralı hanesi üzerine kayıtlı Musevi cemaatinden 1874 doğumlu Şih İbrahim oğlu Askerin 1312 numaralı Vatandaşlık Kanununun 9'uncu maddesine göre ve Dahiliye Vekaletinin 11 Mart 1931 tarih ve 4367/194 numaralı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 18 Mart 1931 tarihli toplantısında aldığı karar üzerine vatandaşlıktan çıkarıldı (Resmi Gazete, 14.5.1931: 465).

1945 genel nüfus sayımında ise 34 Yahudi yaşamaktaydı. Bir önceki sayıma göre nüfusları azalmıştı. Bunun sebebi göç veya ölüm olabilir. Nüfusun 21'i erkek, 13'ü kadındı. Erkek olan Yahudilerin 8'i sanayi ve küçük sanatlarla uğraşmaktaydı. 13'ü ise mesleksiz grubundandı (BİGM, 1950: 9).

Hakkari'de bulunan son Yahudi grubu 1948'de İsrail Devleti'nin kurulmasından sonra İsrail'e göç etti (Tan, 2005: 31; Dursun, 2005: 1246). Yahudilerin büyük bir çoğunluğunun İsrail'e göç etmiş olduğu ve Hakkari'de hiç Yahudi vatandaşının kalmadığı resmi kayıtlarda olmakla birlikte Hakkari vilayetinde halen sayıları az da olsa Müslüman ve Kürt olan Yahudilerin bulunduğu Hakkarililer tarafından dile getirilmektedir.

5. SONUÇ

Türkiye, İran ve Irak sınırlarının kesiştiği noktada bulunan Hakkari çeşitli dini ve etnik topluluklarının yaşadığı bir yer olmuştur. Değişik toplulukların yaşam sürmesi Hakkari'yi kültürel yönden zengin bir yöre yapmıştır. Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılan kapısı olması nedeniyle stratejik önemini artırmaktadır. Nüfusun büyük bir çoğunluğu Kürt olan Hakkari'de bu dini topluluklardan her ne kadar resmi nüfus kayıtlarında tespitler olmasa da Hakkarililer tarafından az da olsa Müslümanlaşmış ve Kürtleşmiş gruplar olduğu dile getirilmektedir. Farklı kültürlerin bir arada yaşaması o bölgenin zenginliği olduğu kadar bölgenin stratejik öneme sahip olması dış güçler tarafından bu toplulukların taciz edilmesine, gruplar arasında çatışmaların yaşanmasına sebep olmaktadır. Ortadoğu ile Rusya arasında geçiş güzergahı üzerinde olması ve Irak ile İran'ın yerel doğal zenginliklerine yakın olması

Hakkari'yi cazibe merkezi haline getirmektedir. Hakkari'nin stratejik öneme sahip olması ile birlikte coğrafyasının zorlu olması, yüksek dağlar, derin vadiler ve su kaynakları Hakkari'yi önemli bir bölge haline getirmektedir. Hakkari'deki Nasturi ve Ermenilerin Kürtlerle olan tarihsel birlikteliklerini unutup İngiltere ve Rusya'nın vaatlerine kanmaları kaçınılmaz sonlarını hazırlamıştır. Bölgede huzur bulmak isteyen dini ve etnik grupların Türkiye haricinde hamilik yapacak başka bir güçle olan münasebetleri kendilerine yarardan çok zarar getirmiştir.

KAYNAKÇA

ARŞİV

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. Fon No: 30 10 0 0; Kutu No: 108; Dosya No: 706; Sıra No: 3.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. Fon No: 30 10 0 0; Kutu No: 230; Dosya No: 548; Sıra No: 7.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. Fon No: 30 10 0 0; Kutu No: 230; Dosya No: 548; Sıra No: 8.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. Fon No: 30 10 0 0; Kutu No: 259; Dosya No: 742; Sıra No: 3.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. DH. MKT. Dosya No: 1354; Gömlek Sıra No: 75.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. DH. MKT. Dosya No: 145; Gömlek Sıra No: 101.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. HR. SYS. Dosya No: 2304; Gömlek Sıra No: 8.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. HR. SYS. Dosya No: 81; Gömlek Sıra No: 51.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. HR. SYS. Dosya No: 82; Gömlek Sıra No: 69.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. HR. TO. Dosya No: 240; Gömlek Sıra No: 26.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. HR. TO. Dosya No: 258; Gömlek Sıra No: 72.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. HR. TO. Dosya No: 261; Gömlek Sıra No: 83.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. İ. DH. Dosya No: 811; Gömlek Sıra No: 65521.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. İMSM, Dosya No: 48; Gömlek Sıra No: 1229.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. İMSM, Dosya No: 49; Gömlek Sıra No: 1238.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. MV, Dosya No: 79; Gömlek Sıra No: 69.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. MVL, Dosya No: 250; Gömlek Sıra No: 46.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. Y. EE. Dosya No: 132; Gömlek Sıra No: 26.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. Y. EE. Dosya No: 139; Gömlek Sıra No: 15.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. Y. PRK. KOM. Dosya No: 10; Gömlek Sıra No: 73.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. Y. PRK. MYD. Dosya No: 7; Gömlek Sıra No: 85.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. Y. PRK. MYD. Dosya No: 7; Gömlek Sıra No: 42.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. Y. PRK. UM. Dosya No: 32; Gömlek Sıra No: 20.

BASILİ ESERLER

- 1330 Musul Vilayeti Salnamesi.* (1330/1912). Musul: Musul Vilayet Matbaası.
- Aboona, H. (2008). *Assyrians, Kurds and Ottomans.* Newyork: Cambria Press.

- Acar, Y. *Yahudiliğin Gizli Tarihi*. İstanbul: Nokta Kitap.
- Alikılıç, D. (2008). “Hakkâri Beyliği (İrisan Beyliği)’nin Yıkılış Etkenleri.”III. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu: 311-318.
- Anzerlioğlu, Y. (1998, Ekim). “XIX. yy. ve Sonrasında Nasturi Hristiyanlarının Faaliyetleri.”Türk Yurdu, XVIII (134); 180.
- Arslantaş, N. (2009). “Abbasiler ve Fatımiler Döneminde Yahudiler.” Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Genç Akademisyenler İlahiyat Araştırmaları Sempozyumu. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Arvas, İ. (2010). *Tarihi Hakikatler*. İstanbul: HTS Yayınları.
- Atiya, Aziz S. (2005). *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*. Çev. Nurettin Hiçyılmaz. İstanbul: Doz Yayınları.
- Avyarov. (1995). *Osmanlı-Rus ve İran Savaşlarında Kürtler (1801-1900)*. Ankara: Sipan Yayınları.
- Aydın, M. (2006). “Amerikan Protestan Misyonerlerinin Ermeniler Arasındaki Faaliyetleri ve Bunun Osmanlı-Amerikan İlişkilerine Etkisi.”Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 19.
- Aydın Tarihi. (Ekim 1934). Sayı: 10.
- Bala, M. M. (1927). *Ermeniler ve İran*. İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası.
- Bayburt, D. (2010). “Lozan Barış Konferansı ve Musul Meselesi Görüşmelerinde Nasturilerin Durumu.”
- Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 12 (45): 1-36.
- Beşikçi, İ. (1992a). *Kürdistan Üzerinde Emperyalist Bölüşüm Mücadelesi (1915-1925) I*. Ankara: Yurt Kitap Yayınları.
- Beşikçi, İ. (1992b). *Doğu Anadolu'nun Düzeni II*. Ankara: Yurt Kitap Yayınları.
- Bildirici, Y. Z. (2001). “Fransa-Ermeniler ve Soykırım.” Askeri Tarih Bülteni, 51. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Bozan, O. (2013). “Abbasi İdaresi Altında Ermeniler ve Ermeni İsyanları.” İslam, Sanat, Tarih, Edebiyat ve Musiki Dergisi, XI (22).
- Bozkurt, G. (1993 Ağustos). “Osmanlı-Yahudi İlişkilerine Genel Bir Bakış.” Belleten, LVII (219).
- Bruinessen, M. V. (2011). *Ağa, Şeyh, Devlet*. Çev. Banu Yalkut. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bulut, F. (2009). *Dar Üçgende Üç İsyân*. İstanbul: Evrensel Basım Yayınları.
- Cuinet, V. (1891). *La TurquieD'Asie*.
- Çaycı, A. (2000). *Türk Ermeni İlişkilerinde Gerçekler*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Çevik, M. (1995). “Büyük Devletlerin Doğu Anadolu ve Kuzey Irak Politikalarında Bir Başka Unsur:

Nesturiler.”Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I (23-25 Ekim 1995): 88-101.

Çığ, M. İ. (1994 Aralık). “Sümerlilerden Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlığa Ulaşan Etkiler ve Din Kitaplarına Giren Konular.” Belleten, LVIII (223).

Dalyan, M. G. (2011). “XIX. Yüzyılda Nasturilerde Tarım ve Tarımsal Faaliyetler.”Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (14): 395-409.

Dalyan, M. G. (2012). XIX. Yüzyılda Amerikalı Misyonerlerin Hakkari Günlüğü (1830-1870). Ankara:

Öncü Yayınları.

Dündar, S. (2009). *Kürtler ve Azınlık Tartışmaları*. İstanbul: Doğan Kitap.

Elove, M. E. (1953). “Türkiye’de Din İmtiyazları.”Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 10 (1).

Ercan, Y. (2006). “Türkiye’de Azınlık Sorununun Kökeni.” Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 20.

Erdost, M. İ. (1993). *Şemdinli Röportajı*. Ankara: Onur Yayınları.

General Mayewski. (1914). *Van, Bitlis Vilayetleri Askeri İstatistiki*. İstanbul: Askeriye Matbaası.

Gümüş, N. (2009). “Osmanlı’da Birlikte Yaşama Tecrübesi: Ermeniler Örneği.” Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi, VI (2).

Gürün, K. (1983). *Ermeni Dosyası*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Halaçoğlu, Y. (2001). *Ermeni Tehciri ve Gerçekler (1914-1918)*.Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Heckman, L.Y. (2002). *Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

İpek, N ve Kodaman, B. (1993 Ağustos). “Yahudilerin Filistin’e Yerleştirilmeleriyle İlgili Olarak II. Abdülhamid’e 1879’da Sunulan Layiha.” Belleten, LVII (219).

İskefiyeli, Z. (2007). “Ermeni Kimliğinin Oluşumunda Din Faktörü: Hırsitiyanlık, Kilise ve Misyonerler.” SBE Akademik İncelemeler Dergisi, II (1).

İstiklal Harbi Gazetesi. (13 Ağustos 1919). “Musevilerin de Askerlik Yapmamaları Kararlaştı.”

İzbırak, R. (1951). *Cilo Dağı ve Hakkâri İle Van Gölü Çevresinde Coğrafya Araştırmaları*. İstanbul: Anıl Matbaası.

Kılıç, S. (2005). “Asuriler.”Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10 (1): 97-106.

Kılıç, S. (2011 Yaz). “Yezidilik ve Yezidilikte Harrani İzleri.”TurkishStudies, 6 (3).

Konan, B. (2015). “Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumuna İlişkin Bir Değerlendirme.” Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 64 (1).

Kutlay, N. (2012). *Kürt Kimliğinin Oluşum Süreci*. Ankara: Dipnot Yayınları.

- Külekçi, C. (2013). “Toplumsal Boyutlarıyla Osmanlı Devleti’nde Heterodoks Ermeniler.” İslam, Sanat, Tarih, Edebiyat ve Musiki Dergisi, XI (21).
- Layard, A. H. (2000). *Ninova ve Kalıntıları*. Çev. Zafer Avşar. İstanbul: Avesta Yayınları.
- Luke, H. C. (2007). *Musul ve Azınlıkları*. Çev. Utku Kavasoglu. Nesnel Yayınevi.
- Mangaltepe, İ. (2008). “XIX. Yüzyıl Seyahatnamelerinde Hakkâri.”III. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu: 338-350.
- Martin, V. (2011, Aralık). “Bir Osmanlı Kurumun Adı ve Etkinliği Üzerine.”Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 5; 21.
- Mayewski. (1986). *Ermenilerin Yaptıkları Katliamlar*. Çev. Azmi Süslü. Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları.
- Musul Kerkük Sorunu ve Kürdistan’ın Paylaşımı*. (1991). İstanbul: Med Yayınları.
- Mütevellî, A. F. (2001). “Ermeni Soykırımı İddiaları Karşısında Gerçekler.” Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 12.
- Nikitine, B. (2010). *Kürtler*. İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Noel, E. W. C. (2010). *Kürdistan 1919*. İstanbul: Avesta Yayınları.
- Nuri, C. (1918). “İcmal-i Efkar: Ermeniler ve Ermenistan.” Edebiyat-ı Umumiyye Mecmuası, III (75).
- Oktik, N. (2005 Güz). “Ulus-Devlet ve Topluluklar: Midyat Örneği.”Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 15.
- Ortaylı, İ. (2007). *Osmanlı Barışı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2010). *Tarihimiz ve Biz*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Roberts, J. M. (2010). *Avrupa Tarihi*. Çev. Fethi Aytuna. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Saki, G. A. (1919). “Mizan-ı Adalet Birdir: Ermenilerin İcraatına Dair Münteşir Vesaik Münasebetiyle.” Edebiyat-ı Umumiyye Mecmuası, V (110).
- Saray, M. (2004). *Türk-Rus Münasebetlerinin Bir Analizi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Satılmış, S. (2007). “XIX. Yüzyılda Nesturiler ve İngiliz Misyonerlik Faaliyetleri.”Belleten, LXXI (261): 653-688.
- Sarıkoçoglu, M. (2013). *Osmanlı İran Hudut Sorunları (1847-1913)*.Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Seyfeli, C. (2005). “Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslimlerin İdari Yapısı: Ermeniler Örneği.”Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi, II (2): 125-126.
- Seyitdanlioğlu, M. (Aralık 1991). “Takvim-i Vekayi’de Ermenilerle İlgili Haberler (1908-1915).”

Belleten, LV (214).

Sonyel, S. R. (Ağustos 1997). “Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Dönemi ve Türkiye’yi Bölme Çabaları

(1908-1918).”Belleten, LXI (231).

Sonyel, S. R. (2001). *The Assyrians of Turkey Victims of Power Policy*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü. (1950). *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı*. Ankara.

T.C. Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü. (1929). *28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri*.

Ankara: İstatistik Umum Müdürlüğü Yayınları.

T.C. Resmi Gazete. 14.5.1931.

T.C. Resmi Gazete. 17.9.1952.

Tan, A. (2010). *Kürt Sorunu*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Taşgın, A. (2005). *Yezidiler*. Ankara: Aziz Andaç Yayınları.

Top, M. (2008). “Hakkâri’deki Taşınmaz Kültür Varlıkları Hakkında Bir Değerlendirme.”III.

Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu: 223-240.

Türkdoğan, O. (2005). *Doğu ve Güneydoğu Kabile-Aşiret Yapısı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.

Ulutürk, M. (2013 Bahar). “Etno-Dinsel Bir Topluluk Olan Ezidilerin Batman ve Çevresindeki Son Yerleşim Yerleri ve Nüfusları Üzerine.”*TurkishStudies*, 8 (5).

Valı, S. (2014 Şubat-Mart). “Yarsan ve Yezidi Kürtlerin Yazılı Edebiyatı.” *Kürt Tarihi*, Sayı: 11.

Van. (21 Nisan 1945).

Wigram, W. A. (2013). *The Cradle Of Mankind Life In Eastern Kurdistan*. Newyork: TheMacmillan Company.

Yazıcı, N. (2011, Güz). “1926-1956 Dönemi Türk Dış Politikasında Musul Sorunu.”*Cumhuriyet Tarihi*

Araştırmaları Dergisi, Sayı: 14.

Yılmaz, A. (2013). “XX. Yüzyılın Başında Nasturiler: Kültürleri, Kürtler ve Merkezi Otorite İle İlişkileri.”*TurkishStudies*, 8 (5): 225-242.

Yiğitoğlu, M. “Babil Esaretinden Miladi İlk Yıllara Yahudiler.” *Tarih Bilinci: Tarih ve Kültür Dergisi*, Sayı: 13-14.

Yurttaş, A. R. (2014). *Kürt Tarihi*. İstanbul: Nokta Kitap.

Zürcher, E. J. (2002). *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

KURUMSAL KAYNAK PLANLAMASI (ENTERPRICE RESOURCES PLANNING-ERP) SİSTEMLERİNİN MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİNİN VERİMLİLİĞİNE ETKİLERİ

Doç.Dr. Adnan SEVİM
Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
İşletme Bölümü,
asevim@anadolu.edu.tr

Öğr. Gör. Samet BÜLBÜL
Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Muhasebe Bilim Dalı Doktora Öğrencisi,
bulbulamet@yahoo.com

Özet

Bu çalışma, Kurumsal Kaynak Planlaması (Enterprise Resources Planning-ERP) sistemlerinin muhasebe bilgi sistemiyle bütünleşmesi neticesinde sağlayacağı katkı ve etkilerle, sistemin daha etkin ve verimli çalışabileceğini ortaya koymaya yöneliktir. Ayrıca, bu kapsamda; ERP sistemlerinin yapısı, muhasebe bilgi sistemini teknoloji ile bütünleştirilmesi ve muhasebe bilgi sisteminin verimliliği üzerine olan etkileri de açıklanmaktadır. Bu bakış açısından hareketle, ERP sistemlerinin, başta ilişkisel veri tabanı ve bilgi teknolojileri kapsamında muhasebe bilgi sistemi ile bütünleşmesinde, sistemin veri, bilgi, belge akışına, işleyişine, raporlamaya ve denetimine sağlayacağı katkıların kalitesi, verimliliği ve performansı irdelenmektedir. Bu sayede, ERP sistemlerinin muhasebe bilgi sisteminden bilgi gereksinimi duyan iç ve dış bilgi kullanıcılarının sağlıklı, doğru, güvenilir, zamanlı ve tam bilgiye zaman ve mekan sınırı olmaksızın etkin ve verimli bir şekilde ulaşmalarını sağlayacak açıklamalara ve önerilere yer verilmektedir.

EFFICIENCY EFFECTS OF ACCOUNTING INFORMATION SYSTEMS ON ENTERPRICE RESOURCES PLANNING (ERP)

Abstract

This study aims to show that the system can work more efficiently and efficiently with the contributions and effects of Enterprise Resource Planning (ERP) systems in terms of integration with the accounting information system. In addition, within this scope; The structure of the ERP systems, the integration of the accounting information system with technology, and the effects on the efficiency of the accounting information system are also explained. From this point of view, particularly in the context of relational database and information technology integration with the accounting information system, the quality, efficiency and performance of the ERP systems are scrutinised by contribution of the data, information, document flow, operation, reporting and control of the system, Thanks to this, there are explanations and suggestions to ensure that internal and external information users who need information from the accounting information system of ERP systems can reach them efficiently and efficiently without the limitation of time, space and time.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Bilgi Sistemi, Kurumsal Kaynak Planlaması, Verimlilik
JEL Sınıflandırması: M41, M15, M10

تأثير أنظمة تخطيط المصادر المؤسسية على كفاءة نظم المعلومات المحاسبية

الدكتور المحاضر عدنان سويم
 جامعة الأناضول كلية الاقتصاد و العلوم الادارية
 قسم ادارة الأعمال

asevim@anadolu.edu.tr

الاستاذ عبد الصمد بلبل
جامعة الأناضول معهد العلوم الاجتماعية
طالب دكتوراه فرع المحاسبة
bulbulsamet@yahoo.com

ملخص

الهدف من هذه الدراسة هو العمل بكفاءة و فاعلية أكبر لنظام اندماج نظام نظم المعلومات مع نظام تخطيط الموارد المؤسسية و الآثار و المساهمات التي ستننتجها. بالإضافة فانه في هذا السياق ينبغي توضيح الآثار المترتبة على كفاءة نظم المحاسبة و اندماج هيكلية نظام تخطيط الموارد المؤسسية مع تكنولوجيا نظم المحاسبة. عند الحركة من خلال هذا التطلع يتم مناقشة كفاءة و أداء و جودة التقارير و الاشراف الذي سيتم توفيره و تدفق و عمليات و بيانات النظام عند اندماج نظام التخطيط للموارد المؤسسية على رأسها قاعدة بيانات التواصل و نظام نظم المعلومات في اطار تكنولوجيا المعلومات. في هذا الاطار سيتم اعطاء المجال للاقتراحات و التوضيحات التي سيتم تقديمها للعمل على وصول معلومات و بيانات بشكل مثمر و مؤثر في حدود الزمان و المكان لكامل المعلومة بدقة و وثوقيه و صحيحة للمستخدمين الداخلية و الخارجية المطلوبة من نظام نظم البيانات قبل نظام تخطيط الموارد المؤسسية.

GİRİŞ

Bilişim teknolojileri alanında meydana gelen hızlı ilerlemeler, günümüz işletmelerini oldukça yoğun ve zor rekabetle karşı karşıya bırakmıştır. Küresel rekabetin hızla arttığı günümüz şartlarında işletmeler, sundukları mal ve hizmetlerde, maksimum hizmet kalitesi, minimum maliyet ve optimum zamanlama ile yüksek verimliliği hedeflemektedirler çünkü bu şartlarda ayakta kalabilmenin üç koşulu; kaliteli mal ve hizmet, düşük maliyetli üretim ve zaman iyileştirmesidir. Bu durum ise işletmelerin üretim, tedarik, planlama, dağıtım, satış sonrası hizmet aşamalarını bir bütün halinde yönetmelerini gerektirmektedir. Bu aşamaların bilgi teknolojileri yardımıyla entegre bir şekilde yönetilmesi ihtiyacı, muhasebe bilgi sistemi üzerinde yeni yönetim ve iş yapma teknikleriyle bir araya gelince de işletmeler açısından yüksek performanslı yeni sistemler kullanılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda yapılan çalışmaların, bilgi sistemlerindeki ilerlemelerin nihayetindeki son nokta ise kurumsal kaynak planlaması sistemleri olmuştur.

1.ERP KAVRAMI, ERP'NİN TARİHSEL GELİŞİMİ, ÖZELLİKLERİ, YAPISI VE BÜTÜNLEŞİK SİSTEM YAKLAŞIMI

Son yıllarda teknolojiye ortaya çıkan gelişmelerle birlikte, işletmelerin küresel piyasalarda rekabet edebilmeleri zorlaşmış ve klasik yaklaşımların yetersizliğinin kavranmasıyla işletme yöneticileri de kullandıkları üretim temelli teknolojileri, süreçleri ve yönetime ilişkin düşüncelerini yenilemek ve revize etmek zorunda kalmışlardır. Küreselleşme sonucunda da farklı noktalardaki faaliyetlerin farklı veri tabanları ve küresel veri entegrasyonu aracılığıyla yönetilmesi önem kazanmıştır. Bu durumda, gelişen ve değişen pazar ortamında rekabette öne çıkabilmek ancak, değişen süreç ve şartları önceden kestirebilmek ve bunlara anında cevap verebilmekle mümkün olabilmektedir. İşte, firmaların bahsedilen bu işlemleri yapabilmesi için de işin bütün boyutlarını kapsayan ve süreci yönetilebilir kılan doğru bilgi sistemlerine gereksinim duyacakları muhakkaktır.

1.1.ERP'nin Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

ERP, firmaların stratejik hedefleri doğrultusunda pazardan gelecek taleplere en hızlı bir şekilde cevap verebilmek için farklı yerleşimlerde bulunan tedarik, lojistik, üretim ve dağıtım imkanlarını etkili ve verimli biçimde; planlama, koordinasyon ve kontrole olanak sağlayan bir yazılım sistemidir. Söz konusu ERP, mal ve hizmet üretmeye yönelik faaliyet yürüten firmaların tüm fonksiyonlarını içermektedir (Keçek ve Yıldırım, 2009:241).

ERP, farklı iş kollarında faaliyetlerini sürdüren firmaların sisteme ilişkin ihtiyaçlarını gidermek, idareye ilişkin yönetsel kararların süratle verilmesine destek verecek biçimde geliştirilmiş, modül bazlı yapıya sahip, merkezi konumdaki veri tabanından yönetilen ticari bir yazılım paketi şeklinde de tanımlanabilir (Laudon ve Laudon, 2004:56). Ayrıca ERP sistemi, bilinen üretim sistemlerinden kullanıcı ara yüzü grafikleri, bütünleşik ve ilişkisel veri tabanları, dördüncü nesil bilgisayar programlama dillerinin kullanılması, ürün inovasyonunda bilgisayar destekli yazılım mühendisliği, sunucu ve istemci mimarisi ve açık sistemlere uyumluluk gibi teknik konularda ayrılan, müşteri odaklı imalat yönetim sistemidir (Erkan, 2008:32).

Bunların yanında, işletmenin geneline hitap etmesi ve işletme fonksiyonlarını daha iyi yürütmek açısından ERP sistemleri, temel süreçlerin örgüt üzerindeki koordinasyonu ve bir araya getirilmesi için kaynak görevi üstlenecek tek bir bilgi sistemine olanak sağlayacak (üretim, muhasebe, insan kaynakları ve diğer alanlardaki) problemleri çözebilme gücüne sahip konumdadır (Laudon ve Laudon, 2004:56). Maliyeti açısından bakıldığında ise, ciddi yatırım gerektiren ERP, küresel pazarda faaliyetlerini yürüten işletmelerin, pazardaki müşteri taleplerini hemen yerine getirecek rekabet gücünü, mevcut iş süreçlerinin yeniden tasarlanmasını ve bütünleşmiş bilgi sistem kaynaklarını etkin bir biçimde kullanmayı gerekli kılmaktadır (Sumner, 2005:2).

Bu sistemlerin tarihsel gelişimi incelendiğinde, özünde, üretime yardım etme amacına sahip Malzeme İhtiyaç Planlaması (Materials Requirement Planning-MRP) olduğu görülmektedir. Bahsi geçen bu sistemlerden sonra, bütün üretim imkanlarının etkili bir şekilde planlaması ihtiyacı ortaya çıkınca MRP sistemleri gelişerek İmalat Kaynakları Planlaması (Manufacturing Resources Planning-MRP II) devreye girmiştir (Aydoğan, 2008:109).

Malzeme Gereksinim Planlaması (Materials Requirement Planning -MRP) olarak ifade edilen bu yöntem, esas üretim programındaki mevcut ürünleri detaylı bileşen gereksinimleri şeklinde alt bileşenlerde işleyen bir sistemdir. MRP, üretim kontrolünü sağlarken, satın almaya ilişkin sipariş verilen emirleri veya üretimdeki iş emirlerini devamlı gözden geçirmektedir.

Tablo 1. ERP Sistemlerinin Tarihsel Gelişimi

Sistem Tipi	Zaman	Amaç	Odak Nokta
Sipariş Noktası Sistemleri	1960'lar	Geçmiş verileri kullanarak tahmin ve stok yönetimi	Maliyet, yüksek miktarda üretim ortamları destekleyen stok sistemleri
Malzeme İhtiyaç Planlaması (MRP)	1970'ler	Talep tabanlı olarak üretim ve malzeme süreçlerinin miktar ve zamansal olarak planlanması	Üretim entegrasyonu ve planlaması
Üretim Kaynakları Planlaması (MRPII)	1980'ler	Kapasite planlaması ile imalat planlarının atölye düzeyinde uygulanması ve izlenmesi	Tüm üretim kaynaklarının bütünleştirilmesi, detaylı maliyet raporları ve kalite
Kurumsal Kaynak Planlaması (ERP)	1990'lar	Müşteri ve tedarik boyutunu da katarak işletmedeki tüm birimlerin bütünleşmesi	Üretim, tedarik ve müşteri verilerinin bütünleşmesi
Kurumsal Kaynak Planlaması II (ERP II)	2000'lerden Günümüze	Müşteri İlişkileri Yönetimi (CRM), Tedarik Zinciri Yönetimi, Elektronik Ticaret (E-Commerce) sistemlerinin bütünleşmesi	İşletmenin tüm işlevleri ile tüm paydaşların internet teknoloji ile bütünleşmesi

Kaynak: (Sumner, 2005:4).

2000'li yılların başından bu yana da özellikle internet ve mobil iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte, işletme dışı unsurlarla birleşme gereksinimi içinde kalan ERP sistemleri, Müşteri İlişkileri Yönetimi (CRM), Tedarik Zinciri Yönetimi (SCM) gibi kavramları da Elektronik Ticaret (e-

Commerce) kapsamında bünyesine katarak gelişimini sürdürmüştür ve ERP II olarak adlandırılmıştır. ERP II sayesinde, işletmenin tüm işlevleri, tüm paydaşlar ve bilgi teknolojileri ile bütünleşmiş ve muhasebe bilgi sisteminin temel yapısı sabit kalmak kaydıyla kullanılan araçları değiştirmiştir.

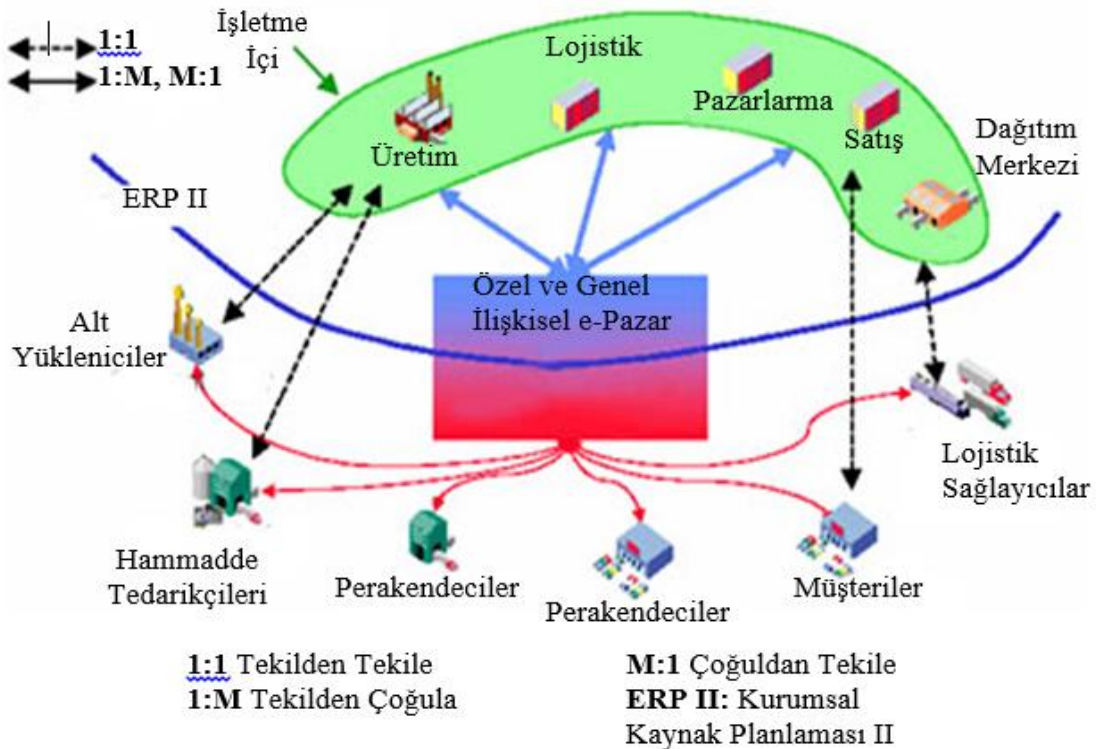
1.2.ERP Sistemlerinin Yapısı, Uygulama Süreci ve Kurulumu

Dünya ile benzer bir biçimde ülkemizde de gittikçe yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanan ERP sistemlerinin önemli bir özelliği, değişik sektörlerdeki birbirinden farklı gereksinimlere cevap verebilecek şekilde esnek bir biçimde kullanılabilir olmasıdır. Her ne kadar sektörlerde, işletme büyüklüğü ya da işletme ihtiyaçları değişik şekillerde olsa dahi ERP sistemlerinin yapısında ortak denilebilecek özellikler aşağıdaki şekilde sıralanabilmektedir(Klaus ve Rosemann,2000:141):

- Bütün sektöre hitap eden ve işletmeye kurulumu sırasında özelleştirilebilme olanağına sahip standartlaştırılmış bilgisayar yazılımlardır.
- Bir veri tabanı yönetimi yazılımı uygulaması, bir ara bileşen yazılımı ya da işletim sisteminden farklı olarak ERP, daha genel bir uygulama yazılımı olarak kullanılmaktadır.
- İşletmedeki bütün süreçlere ilişkin çözüm önerileri sunma kabiliyetine sahiptir.
- Birden fazla işletme fonksiyonuna hitap etmesi nedeniyle yüksek düzeyde işlevsel bir yapıdadır.

ERP'nin yapısına bakıldığında; bütünleşme, standartlaşma, genişleme ve bütünleşik süreçlerin esnekliğinin sağlanması ile ilişkili olmasının yanında, bunların hayata geçirilmesi için ihtiyaç duyulan teknik alt yapıyı, bilgiyi, sürekliliği ve bakım-onarımı sağlayacak değişiklikleri içerdiği görülecektir (Jacobs ve Bendoly, 2003:235). ERP sistemleri yalnızca bir yazılım paketi gibi ifade edilse dahi, beraberinde yine de önemli değişimlere olanak sağlayan bir yönetim yaklaşımı olduğu ortadadır. Sistemin özündeki yazılımlar, işletme amaçlarını gerçekleştirebilmek için bir araç konumundadır ve işletmeler açısından sadece kurulumunun yapılmasıyla sona ermeyen uzun soluklu ve devam eden bir süreçtir. ERP sistemlerinin uygulanması aşamaları da bu nedenlerden dolayı, zahmetli ve çok emek isteyen bir zamanı kapsamaktadır. İlk etapta ihtiyaçların analiz edilmesiyle başlayan kurulum süreci, ERP sistem seçiminin yapılması ve sistemin kurulum işlemleriyle sürdürülmektedir.

Şekil 1. ERP II'nin Genel Yapısı

Kaynak: (Sevim,2009:146).

ERP'nin uygulama sürecinin aşamaları ise; proje organizasyonun oluşturulması, detaylı proje planının oluşturulması, proje ekibinin eğitimi, yeni donanım kurulması, pilot sisteminin kurulması, kullanıcı eğitimi, pilot sistem üzerinde eğitim, veri köprülerinin performanslarının değerlendirilmesi ve veri doğruluğu, sistemin ilk kez çalıştırılması, sistemin sürekli iyileştirilmesi şeklinde ifade edilebilir (Klaus ve Rosemann, 2000:141). ERP sistemi, bütün işletmeler açısından oldukça zor, hayli karmaşık ve yüksek maliyet içeren süreçlerdir. Buradaki zor aşamaların her birinin bir diğerinden farklı şekilde analiz edilmesi ve sürecin yönetilmesi sistemin bütünü açısından kritik öneme sahiptir. Tüm bu aşamalarda ERP sisteminin kurulumuna ilişkin kademelerin, işletmenin hâlihazırda kullanmış olduğu sisteminden diğerine geçişin başarıya ulaşmasında dikkatle ele alınması ve geri bildirimlerle sistemin uygunluğunun iyileştirilmesi dikkat edilmesi gereken başlıklar arasındadır.

ERP uygulamasından önce detaylı bir hazırlık, sistem başarısı için en kritik hususlardan birisidir. Bir ERP çözümünden en fazla yararı elde etmek için, ERP uygulamasının dikkate değer biçimde yönetilmiş olması gerekmektedir. İyi bir planlama olmadan yapılan ERP uygulamaları, rekabette öne çıkma yerine işletmenin kaynaklarında israfa sebebiyet verecektir. Söz konusu faktörleri dikkate aldığımızda, etkin bir planlama faaliyetiyle hayata geçirilen ERP sistemi başarıya ulaşacak ve firma değerini maksimum noktaya taşıyacaktır (Gök,2005:404).

ERP sistemlerinin kuruluş işlemleri, en basit anlatımla bir bilgisayar yazılımının işletmenin bilgisayarlarına yüklenmesi anlamına gelmemektedir. ERP sisteminin kurulumu bilgi sistemleri, proje yönetimi, stratejik yönetim, yazılım mühendisliği gibi uzmanlık alanlarının bir arada çalışarak gerçekleştirilebilecek bir süreç ve ekip çalışması olarak ele alınmalıdır (Steward vd.,2000:967). ERP sistemlerinin de bilgi sistemlerini bütünleştiren uygulamalar olduğu göz önüne alındığında söz konusu sistemlerin kurulumunun da fikir aşamasından değerlemeye kadar geçilen aşamalar sonucunda gerçekleştiği görülmektedir.

1.3.ERP'nin Ana Modülleri ve İncelenmesi

ERP sistemlerinin en dikkate özelliklerinden bir tanesi modüler bir yapıda olup da işletmelerin ihtiyaçlarına göre esnek yapıya bürünebilmeleridir. ERP uygulamaları, ilişkisel elektronik bir veri tabanı üzerinde bir diğeriyle entegre yapıda çalışacak şekilde kurgulanmış modüllere sahiptirler. Sistemin bu yapısı kurulum aşamasında işletmenin öncelikleri ve ihtiyaçlarına göre değişebilmekte ve yen geliştirme faaliyetlerine imkan tanımaktadır. Böylelikle, esnek yapıya sahip olan modüller yapı ile işletmenin bilgi sistemleri saha hızlı ve doğru bir işleyişe sahip olmaktadır(Majed vd.,2003:356).

ERP sisteminin işletmenin üretim, satış, lojistik, tedarik, muhasebe, finansman ve insan kaynakları gibi birbirinden tamamen farklı özelliklere sahip birçok fonksiyonu yönetme gücü bulunmaktadır. Her bir çalışma alanı için farklı şekilde yapılandırılan ve fonksiyonlar arası entegrasyonun sağlandığı bu sistemlerde işin belirli bir kısmına ilişkin yapılan işlem, kendisi ile ilgili olan diğer tüm işlemleri etkileme gücüne sahiptir. Bu çerçevede, bir ERP paketinin birçok modülden meydana geldiği ortadadır. Bu modüllerden bir kısmı esas modüller olarak işlem yaparken bir kısmı ise firma talepleri dikkate alınarak tasarlanan özellikli modüllerdir. Bahsi geçen modüller, esasında, her bir ünite, o iş birimine özel geliştirilmiş yüksek fonksiyonlu yazılımlardır. Sistemdeki her bir modül, işletmedeki bir sürece ya da o sürecin bir alt bileşenine karşılık gelmektedir. Bahsedilen bu özellik, ERP paketlerindeki en dikkate değer üstünlüklerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

ERP sisteminde çeşitli adlandırmalar ve fonksiyonellik açısından farklılıklar olsa da sistemin genelinde neredeyse bütün ERP paketlerindeki modüller aynı işleyişe sahiptir. Bunlar, en başta ürün tasarlanması, pazarlama, dağıtım, satış sonrası hizmetler, müşteri ilişkileri yönetimi, tedarik yönetimi, malzeme ve üretim yönetimi, muhasebe-finance, personel(insan kaynakları) yönetimi gibi ifade edebileceğimiz konu başlıkları ve bunların da alt bileşenlerinin olduğu modüllerden oluşmaktadır (Majed vd.,2003:357). Söz konusu ana modüller ise; Satış-dağıtım, malzeme yönetimi, üretim yönetimi ve üretim planlama, hizmet yönetimi, bakım onarım, insan kaynakları yönetimi, endüstri

çözümleri, ambar yönetimi, proje yönetimi, sabit varlık yönetimi, kalite kontrol, genel muhasebe, maliyet muhasebesi, finans v.b. olarak oluşturulmuştur.

1.4.ERP ve Muhasebe Bilgi Sistemi Etkileşimi ve Bütünleşik Sistem Yaklaşımı

ERP sistemleri, işletme faaliyetlerini destekleyen uygulama tasarımları sayesinde “bütünleşik sistemler” olarak düzenlenmiştir. Başarılı bir ERP sistemi, mevcut yazılımlarıyla daha iyi düzenlenmiş işletme süreçlerinin yeniden yapılandırılmasını gerektirmektedir. Şirketlerin özel uygulamalarının belli bir ölçüde olması halinde ERP yazılımlarının yeni sürüm güncellemeleri kolaylaşmakta; özel uygulamalar ve eklentiler arttıkça da güncellemeler daha çok zorlaşmaktadır. Bir ERP sistemi, çok amaçlı işletme fonksiyonlarını destekleyen bütünleşmiş veriler sağlayarak, bağımsız sistemleri ve entegre edilmemiş verileri düzenlemektedir(Sumner, 2005:3).

ERP, işletmelerin tüm süreçlerini bütünleştiren bir sistem olması nedeniyle, bilgi kullanıcılarına gereksinim duydukları her türlü bilgiyi anında sunabilmesi açısından çok önemli bir görev üstlenmektedir. ERP sayesinde, istenen bilgilere muhasebe bilgi sistemi üzerinden birkaç işlem yapmak suretiyle ulaşmak mümkün olabilmektedir. Bu da karar alıcılar için çok büyük kolaylıklar sunmaktadır ve rekabet üstünlüğü sağlaması açısından da çok önemlidir. Maliyet düşürme ve hizmet geliştirmeyi başarmadaki yüksek beklenti, ERP sistemlerinin örgüt işlevlerine ne kadar uygun olduğuna ve işletme kültürü, stratejisi ve örgüt yapısının ne kadar iyi biçimlendirildiğine ve işletmeye ne kadar uyduğuna bağlıdır. Bu kapsamda, işletmeler, ERP sistemlerini anılan birçok faydası nedeniyle seçmekte ve uygulamaktadırlar(Haag vd. 2007:321-322).

Muhasebe bilgi sistemindeki bütünleşik sistem yaklaşımı ise, her bir işletmenin kendine ait bir sisteminin var olduğu varsayımına dayanmaktadır. Sistem, işletmenin bilgi sistemlerinin yönetiminde ihtiyaç duyulacak veri ya da bilgilerin, merkezi konumdaki veri tabanında bir araya getirilmesini öngörmektedir. Bunun yanında bütünleşik bilgi sistemleri iki amaca hizmet etmektedir. Bunlardan ilki, yönetime ait faaliyetlerin işletmenin faaliyet bölümlerini dikkate almadan bir sistem olarak bütünleşik yapıya kavuşturmadır. İkincisi ise, girdilerin sadece tek bir kez kaydını yapmaya imkan sağlayan bilgi sisteminin kurulmasını ve sonrasında ihtiyaç duyulan tüm bilgilerin, işletmedeki diğer departmanlarda yeniden işlenmemesini zorunlu tutarak, bir diğer ifadeyle tekrarı önleyerek, bilgi ihtiyacını karşılamaktır (Sürmeli, 2010:22).

2.MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİNİN TEMEL YAPISI, TEKNOLOJİ VE VERİMLİLİK İLİŞKİSİ

Ekonomik anlamda yaşanan gelişmeler ve yönetsel değişiklikler, işletmelerin yönetim süreçlerine büyük etki etmektedir. Bir süreç olarak muhasebe de, bu gelişim ve değişimden hareketle, geleneksel işlevi olan defter tutma işlevinden, finansal muhasebe, maliyet muhasebesi ve yönetim muhasebesinden beslenen bütünleşik bir sistem konumuna gelmiştir. Bu bağlamda muhasebe bilgi sisteminin ana yapısı değişmemekle birlikte, kullanılan araçlar da devrim niteliğinde önemli değişimler olmuştur. Dolayısıyla, finansal bilgi kullanıcılarına, teknolojik olanakların desteğiyle kaliteli, zamanında ve düşük maliyetle en verimli ve hızlı yoldan bilgi sağlama amacı, muhasebe bilgi sisteminin temel özelliği konumuna gelmiştir.

2.1.Muhasebe Bilgi Sisteminin Yapısı, Veri ve Bilgi Akışı ve Kullanılan Dijital Araçlar

Muhasebe bilgi sistemi, işletmede yürütülen süreçlerin muhasebe boyutunu temsil etmektedir. Bir işletmedeki veri ya da bilgi yönetim sistemleri, işletmede gerçekleşen bütün faaliyetlerin verilerini toplayan, söz konusu verileri de bilgiye dönüştüren ve böylece iç ve dış bilgi kullanıcılarına bilgi üreten bir yapıdadır. Bu yapısı ile muhasebe bilgi sistemi, işletmenin yönetim bilgi sistemlerinin odağında yer almaktadır. Bu kapsamda muhasebe bilgi sisteminin yapısı üç önemli fonksiyonu yerine getirmektedir. Bunlar (Raif ve Parlakkaya, 2004:34);

- İşleme faaliyetleri ve yürütülen işlemler hakkında verilerin toplamı kaydedilmesi,

- Planlama, uygulama ve kontrol faaliyetlerine ilişkin karar almada kullanılacak verilerin işlenip bilgiye dönüştürülmesi,
- İşletme varlık ve kaynaklarının kontrolünün sağlanması ve gereksinim duyulduğunda varlık ve kaynaklara ilişkin güvenilir verilerin elde edilmesidir.

Muhasebe bilgi sisteminin temel yapısı, işletme faaliyetlerine ilişkin veri veya bilgileri, bütün sistemlerdeki işleyişte olduğu gibi, girdi-süreçleme-çıkış akışı çerçevesinde takip etmektedir(Sürmeli vd., 2010:59). Bu kapsamda muhasebe bilgi sisteminin girdilerini işletme faaliyetlerine ilişkin bilgiler oluşturmakta ve bunlar, belgelerle sisteme dahil edilmektedir. Bilgi işlem faaliyetlerinin ardından bilgiye dönüştürülen bu bilgiler, raporlarla bilgi kullanıcılarına sunulmaktadır.

Muhasebe bilgi sistemi içerisindeki veri ve bilgi akışında, elektronik ortamda veri iletişimine olanak veren ve bunları paylaşmaya yarayan çeşitli araçlar bulunmaktadır. Bahsedilen bu araçlar ise bilgisayar programlama dili ya da işaretleme dili olarak ifade edilebilmektedir. Bunlardan ilki olan XML, belge türlerini tanımlamak için büyük kolaylık sağlamaktadır. Aynı zamanda internet ortamı için daha uyumlu olması nedeniyle genişletilebilir ve özelleştirilebilir bir yapıya sahiptir. Ayrıca uygulama içerisinde bir diğer uygulamaya ya da bir cihazdan diğer bir cihaza veri transferi yapmaya olanak vermesi sistemin en önemli özelliklerinden biridir(Sevim, 2009: 80).

Muhasebe bilgi sistemindeki raporlamada kullanılan XML teknolojisi, veri ya da bilgilerin web üzerinden işletmeler arasında transfer edilebilmesi için kullanılan standart bir araçtır. Bu nedenle söz konusu kısıtlar içerisinde verilerin kullanım alanı genellikle sınırlı kalmaktadır. Bu eksiklikleri gidermek üzere de “Genişletilebilir İşletme Raporlama Dili” olarak adlandırabileceğimiz “Extensible Business Reporting Language-XBRL” geliştirilmiştir. Böylelikle XBRL, kullanıcılar tarafından genişletilebilir ve uygulanabilirliği artırılabilir özelliği nedeniyle, işletmedeki mali nitelikli bilgilerin rapor edilip analiz edilmesi için küresel nitelikli elektronik işletme dili diyebileceğimiz bir konuma erişmiş bulunmaktadır(Sevim, 2009: 87).

XBRL'nin temel özelliklerinden biri, mali tabloların düzenlenmesinde belirli bir formatının olması, birçok uygulama için kullanılma olanağının olması ve bunların izlemeye işletmelere kolaylık sağlamasıdır. XBRL teknolojisi, farklı şekillerde mali tabloların düzenlenme ihtiyacını ortadan kaldırarak, mali tablo düzenleme süresini azaltmış ve düşük maliyet olanağıyla ortaya çıkabilecek hataları önlemiştir(Şen,2016:397). Dolayısıyla, XBRL sayesinde, finansal bilgi kullanıcıları söz konusu mali tablolara kısa sürede ulaşabilmekte ve bilgileri kolaylıkla elde edebilmektedirler. Ayrıca, XBRL teknolojisindeki etiketler yardımıyla; mali tablolar üzerindeki aramalar daha kolay yapılabilmekte, bilgiye erişim anlık şekilde gerçekleşmekte ve mali tabloların denetimi de standartlaştırılmış sistemler sayesinde daha etkin bir şekilde yerine getirilmektedir (Rezaee, vd., 2002, 149).

2.2.Muhasebe Bilgi Sisteminde Teknolojinin Yarattığı Fırsatlar ve ERP'nin Katkıları

Muhasebe bilgi sisteminin temel yapısı değişmemekle birlikte, günümüzdeki kullanılan teknolojik araçlar muhasebe sürecinde yapılan farklı boyuta taşımıştır. Artık işletmelerin muhasebe bilgi sisteminde kullanılmakta olan yazılımların, aranan kaliteli bilgiyi üretmede, söz konusu bu bilgilerin derlenerek bir araya getirilmesinde ve de stratejik karar alma için elverişli hale getirilmesinde görülen yetersizlik durumu belirginleşmiştir. Bunun bir sonucu olarak da, bilgisayar teknolojilerinin hızlı gelişmesiyle birlikte; bilginin işlenmesi, saklanması ve bilgiye erişim konuları daha kolay hale gelmiştir. Modern işletmecilik ortamında ve küresel pazarlarda kullanılan e-ticaret, e-business, m-business v.b. uygulamalar, teknolojinin yarattığı fırsatların uygulamaya dönük örneklerinden yalnızca birkaçını oluşturmaktadır.

Muhasebe bilgi sistemi bakış açısıyla, dijital ortamlarda yapılan kayıtlar ile finansal tablolar eş zamanlı olarak hazırlanabilmekte ve sunulabilmektedir. Bunun yanında, aynı zamanda kendisi de finansal bilgi kullanıcısı konumunda olan muhasebe personeli de, bu gelişmelerin ardından, muhasebe bilgi sistemi üzerindeki bilgilerin planlanması, işlenmesi ve yönetilmesi konularında uzman konumuna

gelmiş bulunmaktadır (Howieson, 2003:69). Ancak, ERP sistemi; muhasebe personeli tarafından yapılan günlük faaliyetleri ortadan kaldırmakla birlikte, uzmanlık bakış açısıyla yeni sorumlulukları da beraberinde getirmiştir. Öncelikle, ERP kullanıcısı muhasebecilerin; kaydetme ve finansal raporlama kabiliyetleriyle beraber, bilginin nasıl kullanıldığını kavrayabilen, önemini idrak eden, analiz ve sentez kabiliyeti güçlü kişiler olması istenilir hale gelmiştir(Tin Yu Ho, 2006:46)

Bunlarla birlikte, muhasebe bilgi sistemi kullanıcısı konumundaki tüm taraflar bir başka ifade ile iç ve dış bilgi kullanıcıları, farklı iş süreçlerini ve uygulamaları çok iyi kavrayabilmeli, süreci izleyebilmeli ve değişen teknolojik ortama entegre olabilmelidirler. Çünkü ERP sistemi, işletmenin teknolojik yeteneklerini artıran, sistem geliştiren bir yapıya olanak vermektedir. Bunun bir sonucu olarak da, finansal bilgi kullanıcıları, kayıt ve raporlama dışında, daha çok analiz gerektiren işlere zaman ayırmakta ve ERP sistemi sayesinde söz konusu çalışmalarını daha hızlı ve kolay yapabilmektedirler (Yereli, 2007:71).

2.3.Muhasebe Bilgi Sisteminde Bilgi Kalitesi, Bilgi Güvenliğinin Gerekliliği ve ERP'nin Rolü

Muhasebe bilgi sistemi, işletme içerisindeki mevcut yapıdan; yani üretim, satış, satın alma, finans, maddi duran varlıklar gibi diğer işlevlerden bağımsız olarak düşünülemez. Bundan dolayıdır ki işletmenin; insan kaynakları, üretim, finans, satış ve pazarlama, dağıtım, satın alma, lojistik gibi işlevleri sürekli iletişim ve etkileşim halindedir. Söz konusu muhasebe bilgi sistemine yapılan girdiler ve bu sistem üzerinden üretilen bilgilerin kalitesi de, işletmenin genelinden etkilenmekte ve diğer sistemlerle etkileşim halinde bulunmaktadır. Bu durum, işletmelerin bütün sistemlerini içine alan ve işletme içerisinde doğru ve hızlı bilgi akışını sağlayan ERP sistemlerine olan ihtiyacı fazlasıyla artırmış durumdadır. ERP sistemleri sayesinde, yalnızca bir veri tabanı üzerinden doğru ve güvenilir verilere erişim sağlanmakta ve fonksiyonlar arası uyum mümkün hale gelebilmektedir (Chang, 2006, 266).

Hem iç hem de dış bilgi kullanıcıları, işletmeye dair karar alırken muhasebe bilgi sisteminden elde edilen bilgileri kullanmakta ve referans almaktadırlar. Bu nedenle,kritik kararlara kaynak teşkil eden bu bilgilerin kalitesinin önemi bir kez daha karşımıza çıkmaktadır.Muhasebe bilgi kalitesi olarak ifade edebileceğimiz bu olgu, mali tablolardaki bilgilerin doğruluğu, güvenilirliği ve önemliliği şeklinde ifade edilebilmektedir.(Chen vd., 2010:222). Bu olgu da ERP sayesinde muhasebe bilgi sisteminin verimliliği üzerinde önemli bir rol oynamaktadır.

İşletmeler, muhasebe bilgi sisteminde uygun bilgi kalite metotlarıyla, yalın, uygun ve tutarlı standartlara sahip olmalıdırlar. Bu durumda karşımıza iki bileşeni çıkarmaktadır (Koronios vd.,2003:277). Bunlardan birincisi; doğru veri kalite hedeflerinin kurulmasıdır. Diğeri de; konulan kalite hedeflerini uygulayabilecek iradenin ortaya konulmasıdır. Dolayısıyla, uygulamaya konulan bilgi kalitesi prosedürlerinin yönetim tarafından da desteklenmesi, sistemin sağlıklı işlemesi için önemli bir konudur. Bunun yanında söz konusu prosedürler çerçevesinde bilgilerin güvenliği ve sistemin verimliliği konusu da çok büyük önem arz etmektedir.

Muhasebe bilgi sisteminde bilgi güvenliği konusunda, işletme içi kaynaklardan olan iç kontrolden faydalanılabilmektedir. Sistem kontrollerinin yapılması, erişim, paylaşım ve işlemlerin denetlenmesi, görevlerin ayrılığı ilkesinin hayata geçirilmesi, sağlam bir muhasebe bilgi sistemi için vazgeçilmez koşullar arasında olduğu aşikardır. Bunları bir arada düşündüğümüzde, ERP sistemi, bilgi sisteminde akışı standartlaştırıp kontrol edebilen, raporlamada kullanılacak ve karar verme açısından önemli nitelikteki bilgileri toplayan bir sistem olarak, kaliteli bilgiye en güvenilir ve etkin ve verimli bir şekilde ulaşmaya yardımcı olan bir sistemdir. Bunu yaparken de ERP, yazılım desteğiyle hesap gruplarını tasarlayarak, bilgisayar ortamında sürekli ve eş zamanlı güncelleştirme olanağı sunmaktadır (Scapens ve Jazayeri, 2002:220).

2.4.Muhasebe Bilgi Sistemi Uygulamalarında Verimliliğin Önemi ve ERP'nin Katkıları

ERP sistemi, muhasebe bilgi sistemi uygulamalarında bilgi akışını arttıran, üretimdeki tedarik zincirini güçlendiren, karar alma mekanizmalarında performansı artırıp süratli, etkili ve verimli karara almaya yardımcı olan; zamanlı, doğru, güvenilir ve yeterli bilgiyi optimum sürede sunan birtakım önemli amaçları gerçekleştirmektedir. Bunların da ötesinde, ERP sistemi, bilgi tedarik zinciri sürecindeki bilgiyi bütünleştirerek, işletme açısından, üretim maliyetlerini azaltmakta, stok maliyetini düşürmekte ve işletmenin performansını artırarak verimli çalışmasına katkıda bulunmaktadır(Sumner,2005:11).

İşletmelerde verimliliği artırmaya dönük çalışmalar, işletmenin bütününde yürütülecek girişimlerle ve toplam çıktı / toplam girdi üzerinden yapılacak analizlerle mümkün olabilmektedir. Bu çalışmalar kapsamında; üretime ilişkin mühendislik çalışmalarının hızlandırılarak mamul tasarımlarının kısa sürede üretime elverişli hale getirilmesi, pazarda verilecek düşük fiyat teklifleriyle satışların daha verimli hale getirilmesi, tedarik zincirinin daha etkin bir şekilde yürütülerek müşterilerin taleplerinin en kısa sürede karşılanması mümkün olabilmektedir. Bahsedilen tüm bu faaliyetler ise, işletmedeki bilgi sisteminin en verimli şekilde kullanılabilmesiyle hayata geçirilmektedir. ERP sisteminin her bir modülünün gerçekleştirdiği bilgi yönetim süreçleri, söz konusu veri ya da bilgileri analize elverişli hale getirecek ve sisteme kayıtlı tüm veri ya da bilgiler karar alıcılara istenilen zamanda, doğru, güvenilir ve ekonomik olarak ulaştırılabilecektir. Dolayısıyla, işletmedeki ERP sistemi, mevcut bütün iş süreçlerinin başından sonuna kadar olan sürede uygulanacak operasyonel verimlilik düzeyiyle, mamulün tasarım aşamasında nihai tüketiciye ulaşmasına kadar ki tüm süreçleri hızlandıracak ve söz konusu hizmetleri daha etkin ve verimli hale getirecektir(Mabert vd., 2000:55).

ERP sistemleri, işletmedeki iş süreçlerini otomatikleştirerek maliyet yönetimi çalışmalarına yoğunlaşmayı sağlamak ve üretkenlik artışıyla da daha kaliteli mal ve hizmet üretimini mümkün hale getirmektedir. Ayrıca bütünleşmiş mimarisıyla, iş esnekliği, bilişim teknolojilerinin marjinal maliyetinde azalma ve sistem içerisinde kullanılacak yeni uygulamalara ait kapasiteyi de artırmaktadır (Seddon,2003:91). Muhasebe bilgi sistemi açısından ise, merkezi veri tabanı ve veri analiz kapasitesinin yüksekliği, varlık ve kaynakların yönetimi konusunda büyük faydalar sağlayacaktır. Burada ortaya çıkan fayda, karar alma ve planlama faaliyetlerini kolaylaştıracak ve işletme performansını artıran bir etki yaratacaktır. Ayrıca muhasebe bilgi sisteminin işlevlerini yerine getirmesinde; bütünleşik bir bilgi sistemi anlayışıyla ERP sistemi, muhasebe bilgi sisteminin girdi-süreçleme-çıktı aşamalarındaki faaliyetlere ilişkin; doğru, güvenilir, zamanlı bilgiyi iç ve dış bilgi kullanıcılarına en uygun maliyetle etkin ve verimli bir şekilde ulaştırılmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Bununla birlikte, iç kontrol, iç denetim ve dış denetim faaliyetlerine veri sağlamada en önemli araç olan muhasebe bilgi sisteminin bu rolünü sürekli denetim anlayışıyla etkin ve verimli bir şekilde yerine getirmesinde de ERP sisteminin katkısı şüphesiz büyük olacaktır.

3.ERP'NİN MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİ ÜZERİNE ETKİLERİ VE MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİERP BÜTÜNLEŞMESİ

ERP sistemlerinin en büyük özelliği, işletmenin tüm işlevlerini bütünleşik bir bilgi sistemi yaklaşımıyla ortak bir veri tabanı üzerinde bütünleştirmesidir. Söz konusu bütünleşik yapı ise, muhasebe bilgi sistemi ve diğer alt sistemler arasındaki veri alış verişini eş zamanlı olarak bir araya getirerek gerçekleştirmektedir. Her bir sürecin, diğer süreçlerle olan ilişkisi ve verinin yönetiminden elde edilen sonuçlar ve bu verilere eş zamanlı olarak ulaşmak da ERP sisteminin en önemli üstünlüklerinden birisidir. Böylelikle, ERP sistemi ile muhasebe bilgi sistemi bütünleşmesi neticesinde, işletme içindeki çeşitli departmanlar bilgileri rahatlıkla ve hızlıca paylaşabilmekte ve birimler arasında güçlü bir iletişim kurulabilmektedir. Ayrıca hem iç bilgi kullanıcıları hem de dış bilgi kullanıcıları mobil araçlar ile zaman ve mekan sınırı olmaksızın bu bilgilere ulaşarak ERP sayesinde sistem ile bütünleşmektedirler.

3.1.ERP ve Muhasebe Bilgi Sistemi Uygulamalarında İlişkisel Veri Tabanı Kullanımı

ERP sistemleri, bir işletmenin tüm veri ve bilgi işlem faaliyetlerinin bütünleştirilmesine yardımcı olmaya çalışan ve genel itibarıyla de kullanıcı dostu sistemler olarak karşımıza çıkmaktadır ve birçok veri veya bilgiyi saklama kapasitesine sahip veri tabanlarından faydalanmaktadır. ERP sistemleri, veri tabanlarının bütünleştirilmesinde ilişkisel veri tabanı uygulamalarını kullanmaktadır. Ortak ya da ilişkisel model olarak adlandırılan bu sistem, muhasebe bilgi sistemindeki ilişkisel bazı tablo ve dosyaları kullanan yapıya sahiptirler. İlişkisel veri tabanı uygulamaları sonucu ortaya konulan bu yapı, sürece ilişkin bütün ilişkileri bir bütün olarak karşımıza çıkarmakta ve birçok işletme de bu sayede kurumsal bilgi bankası oluşturarak, muhasebe bilgi sistemi üzerinden işletmeişlevleri arasındaki bilgilerin tutarlılığını artırmış olmaktadır(Demir ve Bahadır,2006:4).

ERP sistemi, işletmenin karar alma mekanizmalarına destek sağlamak amacıyla kurulmuş, ortak veri tabanından faydalanan, içerisinde birtakım yazılımlarla desteklenmiş bütünleşik bir yapıdır. Bu yapı, işletmenin tedarik süreci, stokları, üretimi, müşterileri, insan kaynakları ve finansal işlemlere ait veri tabanlı uygulamaların birbirine entegrasyonunu ve süreçlerin otomatikleşmesini sağlamada büyük rol üstlenmektedir(Zantout ve Marir,1999:472). Dolayısıyla, ERP sistemleri, bilinen işletim sistemi yazılımından farklı olarak, muhasebe bilgi sistemiyle bütünleşik veri tabanı yapısıyla bünyesinde bulunan hem ana verilerle hem de iş süreçlerine ait verilerle, işletme içindeki bütün süreçlere entegre olmuş uygulama yazılımlarıdır. ERP sisteminin ilişkisel veri tabanındaki sistemin teknik açıdan bakıldığında, kullanıcı bazlı grafik arayüzlerinin varlığı, dördüncü nesil bilgisayar programlama dilinin kullanılması, iyileştirme ve geliştirme çalışmaları kapsamında bilgisayar destekli yazılım mühendisliği çalışmaları, istemci-sunucu mimarisi ve açık sistemli yaklaşımının muhasebe bilgi sistemine katkısı bakımından önemli uygulamalar kapsamında değerlendirilmektedir (Erkan, 2008:32). Bu ilişkisel yapı ile birlikte ERP sistemi, muhasebe bilgi sisteminin verimliliği üzerine önemli katkı sağlamaktadır. Verinin tek bir noktadan girilip, sistemin amaçları doğrultusunda tüm noktalara doğru, güvenilir, zamanlı ve en uygun maliyetle ulaştırılması noktasında, bu ilişkisel veri tabanı mantığını kullanan ERP sistemlerinin muhasebe bilgi sisteminin etkinliği ve verimliliği üzerine katkısı kuşkusuz büyük olmaktadır.

3.2.ERP'nin Modüler Yapısının Muhasebe Bilgi Sistemi Performansına Etkisi

ERP'nin en önemli ve yararlı özelliklerinden birisi; modüler bir yapıda olması ve işletmelerin gereksinimlerine göre kendilerine uygun modülleri kendi bünyelerine uyarlayabilmeleridir. İşletmeler hazır ERP paketlerindeki modülleri kendi bünyelerine uyarlamasının yanında, farklı ERP yazılımlarının ya da kendi geliştirdikleri diğer modüller ile de entegre olarak çalışabilmektedirler. Bu özellik, açık kaynak yazılımlarının yaygınlaşması ve ERP uygulamalarının büyük oranda dijital ortamlarda kullanılması ile birlikte yaygın hale gelmiştir (Sevim ,2009:168).

ERP sisteminde işletmelerin birbiriyle ilişkili bütün işlevsel niteliklerine göre sınıflandırılmakta ve modüller bu sistemdeki bir parçayı oluşturmaktadır. Sistemin web etkileşimli yapıdaki modülleri ve kullanıcı istekleri doğrultusunda oluşturulan destek modülleri de diğer modüllerin bir araya gelmesiyle bir bütün oluşturmakta ve modüllerin birbirleri arasındaki bilgi trafiği de ortak kullanımındaki ve açık yapıdaki merkezi veri tabanı uygulamaları üzerinden yürütülmektedir. Söz konusu modüller her departman için özel oluşturulmuş yüksek işlevli yazılımlardan oluşmakta, bahsi geçen her bir modül de işletmedeki bir sürece karşılık olarak işleyişini sürdürmektedir. Birtakım sınıflandırmalar ve işlevsel özelliklerde çeşitlilik olsa da, genel olarak tüm ERP sistemlerinde temel bazı modüller benzer işleyişe sahiptir(Yönet ve Kartal,2004:232). Bu kapsamda, sistemdeki diğer modüllerin ve işletme işlevlerinin birlikte sinerji oluşturması, muhasebe bilgi sisteminin de performansının yüksek olmasına büyük katkı sağlamaktadır.

ERP sistemindeki modüler yapının işletmenin mevcut iş süreçlerine ve teknolojik alt yapısına uyumlu olması önemli bir konudur. Bu çerçevede, ERP modüllerinin sağlıklı çalışması açısından, işletmedeki teknolojik yapının gözden geçirilmesine, iş süreçlerinin ERP'ye uygun olarak yeniden tasarlanmasına dikkat edilmesi gerekmektedir. ERP sisteminden beklentilerin tam anlamıyla karşılanıp başarılı bir

şekilde uygulanması, entegre olmuş bir yapı içerisinde süreç yönetimine destek verecek ve muhasebe bilgi sisteminin performansını artırarak sistemin bütünleşik yapısının daha iyi işlemesine katkıda bulunacaktır.

3.3.ERP'nin Sürekli Denetim Üzerine Fonksiyonu

ERP sistemindeki elektronik veri değişimi olanağıyla, eşzamanlı bilgi üreten sistemler ile mali tabloların denetimi yeni yaklaşımlarla yürütülmektedir. Bahsedilen yeni yaklaşım ise sürekli denetim olarak adlandırılmaktadır. Bu çerçevede sürekli denetim, “fiziki belge olmaksızın gerçek zamanlı muhasebe bilgi sisteminde üretilmiş olan finansal tablolarda yer alan finansal karakterli bilgilerin doğruluğuna ve güvenilirliğine ilişkin bir görüş oluşturmak amacıyla, bilgisayar destekli denetim tekniklerini ve analitik prosedürleri kullanarak elektronik denetim kanıtlarını toplamaya ve toplanan kanıtlardan ulaşılan görüşü bir denetim raporu ile bilgi kullanıcılarına sunmaya yönelik sistematik bir süreçtir” şeklinde tanımlanabilir (Selimoğlu,2005;141).

Günümüzde bilgi teknolojileri sayesinde finansal bilgiler süratle üretilebilmekte ve denetime ilişkin yapılacak işlemler de gerçek zamanlı olarak yapılabilmektedir. Söz konusu yeni teknolojilerin, işletmelere faaliyetlerini sürekli izleme ve denetim konusunda büyük kolaylık sağlayacağı ve saydamlığı artıracığı kuşkusuzdur. Dolayısıyla ERP sistemindeki muhasebe bilgi sistemi, işletmeye etkin bir denetim mekanizması ve sağlam bir otokontrol sağlamış olacaktır. Bu açıdan bakıldığında, düzenli aralıklarla takip edilen maliyetlerin, sistemde kayıtlı maliyet bilgileriyle otomatik hesaplanması ve bu bilgilerin kontrolü de kolaylaşmış olacaktır.

ERP sistemi ve muhasebe bilgi sistemi bütünleşmesiyle, üretim sürecine ait bütün bilgiler, işletmede geriye dönük olarak ve ilgili prosedür ve politikalar çerçevesinde elektronik belgeler ve mutabakatlar çerçevesinde incelenebilmiş olmaktadır (Memiş ve Tüm, 2011:146). Çünkü, ERP sistemlerinde mali nitelikli bilgiler ve denetime esas kanıtların büyük bir kısmı elektronik ortamda bulunmaktadır ve bilgisayar destekli denetim yordamları ve denetim ile ilgili yazılımlar sayesinde de elektronik ortamdaki bu bilgilerin doğruluğu sistematik olarak incelenmekte, kontrol riskleri dikkate alınmakta, analitik süreçler izlenmekte ve yeterli kanıt toplanarak gerçek zamanlı muhasebe sisteminde sürekli denetim yerine getirilmektedir (Rezaee vd., 2002:150).

Muhasebe bilgi sistemindeki teknolojik ilerlemeler son noktasında, el yordamıyla yapılan denetim süreci bilgisayar destekli bir yapıya kavuşmuştur. Bu durum, finansal bilgi kullanıcılarına eş zamanlı bilgi sunmanın yanında güvenilir bilgilere doğrudan ulaşma imkanı da vermiştir. Böylece sürekli denetim sayesinde iç ve dış bilgi kullanıcıları en güvenilir, en sağlam ve geniş kapsamlı bilgilere rahatlıkla ulaşabilir konuma gelmişlerdir. Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) Sermaye Piyasası Kurulu (SEC) kararıyla Genişletilebilir İşletme Raporlama Dili'nin (Extensible Business Reporting Language / XBRL) halka açık ve borsaya kote şirketlerde 2008 yılından itibaren uygulanmasının zorunlu hale gelmesiyle birlikte mali tablo düzenleyicileri ve denetim görevini yürütenler açısından bambaşka bir süreçte başlamış olmaktadır (Janvrin ve Mascha,2010:12).

4.ERP'NİN MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİNİN VERİMLİLİĞİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Günümüzde işletmelerin rekabet üstünlüğünü yakalayıp devam ettirmeleri ve yaşamlarını sürekli kılmaları varlık ve kaynaklarını verimli kullanmakla mümkün olabilmektedir. Bunun sağlanması için de, üretilen mal ve hizmetlerin kalitesinin yanında işletme içindeki fonksiyonların da kaliteli bir işleyişe, güçlü bir sisteme sahip olmaları gerekmektedir. Söz konusu kaliteli işleyiş ve sistem ise yoğun bilgi teknolojileri destekli, verimliliği yüksek faaliyetlerle ve süreçlerle mümkün olabilmektedir. Bu kapsamda da kurumsal kaynak planlaması sistemleri işletmelere büyük katkılar sağlamakta ve işletmenin performansını artırıcı rol üstlenmektedirler.

4.1.ERP'nin Muhasebe Bilgi Sistemindeki Belge ve Kayıt Düzeni Üzerine Etkileri

Klasik muhasebe şartlarında el yordamıyla kağıtlar üzerinde yapılmakta olan işlemler, günümüz imkanları ve gelişmeleri neticesinde tamamen bilgisayar destekli programlarla ve de bütünleşik veri

tabanı aracılığıyla eş zamanlı biçimde yapılmaktadır. Söz konusu bilgisayar teknolojileri ve beraberinde kullanılmakta olan paket yazılımları da dikkate aldığımızda, muhasebe bilgi sistemi üzerindeki işlem sürelerinin kısılması ön muhasebe, kaydetme, vergisel işlemler gibi rutin faaliyetleri otomatik gerçekleştirme olanağı tanıyarak zaman ve işgücü tasarrufu sağlamıştır. Bu kapsamda. ERP sistemindeki ilişkisel veri tabanları ve bilgisayar ağları üzerindeki web tabanlı belge ve kayıt düzeni işletmelerin faaliyetlerini gerçekleştirme hızında ve faaliyetlerinde verimliliği beraberinde getirmiştir.

Geleneksel ortamdaki muhasebe bilgi sisteminde ticari işlemler yalnızca muhasebe kayıtlarından oluşmakta ve diğer bilgiler sistemin dışındaki departmanlarda toplanıp işlenmektedir. Bunun için birçok işletme, muhasebe birimi dışındaki birimler için ayrı bilgi sistemleri geliştirme ihtiyacı duymuştur. Bu durumda işletmede birçok bilgi sisteminin varlığına sebep olmuş, belge ve kayıt düzeni standartlaşma olmadığı için farklılaşmış ve sonuçta entegreolamamış yapı verimliliği düşürmüştür (Esendemir,2012:4270). Ayrıca, yevmiye ve büyük defter kayıtlarının işlenmesinde yaşanan gecikmeler, kapsamlı iş süreçlerini takip ve ölçme konusunda zorluklar yaşatmıştır. Bunun için de yalın muhasebe bakış açısıyla oluşturulan belge ve kayıt düzeni, bilişim teknolojilerinden en üst düzeyde faydalanarak network araçlarıyla verimliliği yüksek bir yapıya kavuşmuştur(Alles vd., 2006:138).

Web tabanlı uygulamaların yaygınlaşması ile birlikte işletmeler yoğun bir biçimde e-mail, elektronik veri/bilgi transferi, onlineişlemler ve entegre olmuşinternet tabanlı sayfalar, iletişim amacıyla kullanır olmuşlardır. Bu kapsamda ERP sistemi, belge ve kayıt düzeni bağlamında, bilgisayar destekli elektronik veri değişimi (Electronic Data Interchange) ile işletmelerin fatura, fiş, dosya yükleme belgeleri ve mali tablolarını diğer bilgisayarlara transfer edebilmektedir. Sonuç olarak, insan faktörünü en aza indiren ERP sistemleri sayesinde finansal bilgiler hızlı, etkin ve düşük maliyetle verimli bir şekilde aktarılmış olmaktadır(Boczko, 2007:137).

ERP sisteminin olanakları çerçevesinde, muhasebe bilgi sistemlerinin veri toplama, verilerin sınıflandırılması, işlenmesi ve üretilen bilgilerin raporlanması gibi işlevlerinde; bilişim teknolojileri ve iletişim sistemleri kolaylıklar sağlamaktadır. İşletmenin faaliyetleri karmaşık hale geldikçe, bilgi sistemine dahil edilecek verilerde artış olmakta ve bu işlemlerin muhasebe bilgi sistemine el yordamıyla girilmesi imkansız hale gelmektedir. Bunu ortadan kaldırmak ve bütünleşik veri tabanında fonksiyonel iş süreçleri arsında koordinasyonu sağlayarak söz konusu işlemleri gerçekleştirme konusunda ERP sistemi, işlemlerin yapılma yöntemlerini değiştirerek, belge ve kayıt düzeninde tekrarlardan kaçınmaya yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla, muhasebe bilgi sistemi üzerindeki arka planda çalışan işlemlerin otomasyonunun sağlanması, belge ve kayıt düzenindeki standardizasyonun yapılması işletmenin performans ölçülerini yükselten ve verimliliği artıran faktörler olmaktadır.

4.2.ERP'nin Muhasebe Bilgi Sistemindeki İlişkisel Veri Tabanları ve Bilgi Akışı Üzerine Etkileri
İşletmelerin etkin ve verimli çalışabilmeleri, sorumluluklarını zamanında yerine getirebilmelerine bağlıdır. Bütün departmanların söz konusu sorumluluklarını gereğince yerine getirebilmeleri de aralarındaki koordinasyon ve bilgi akışının sağlıklı çalışıp çalışmadığıyla doğrudan ilgilidir. Bu noktada, ilişkisel veri tabanları sistem üzerinde güvenilir ve kolay erişilebilir bir veri tabanı olmasıyla, tüm departmanların bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve iletişim maliyetlerini düşürmekte ve verimli çalışmasına olanak vermektedir(Poston ve Grabski,2001:282).

ERP sistemleri sayesinde muhasebe bilgi sistemleri, merkezi bir konumdaki veri tabanı ile teknolojik olanaklarla bütün bilgilere ulaşabilmektedir. İşletmedeki departmanlar arası bilgi alış verişi ve bilginin merkezileştirilmesi işlem maliyetlerini azaltmakta, karar alma sürecinde kullanılacak işlenmiş bilgiyi istenilen zamanda ve miktarda sunmakta ve ERP sistemi üzerinde bütün finansal bilgi kullanıcılarına sunmaktadır. Ayrıca muhasebe bilgi sistemi üzerinden varlık ve kaynaklara ilişkin doğru bilgilerin eş zamanlı elde edilebilmesiyle de finansal kararlardaki optimizasyon ve verimlilik hayata geçirilmiş olmaktadır.

ERP uygulamaları, işletmelerin üretim, pazarlama, satış, dağıtım ve finans bilgilerini muhasebe bilgi sistemi üzerinde bir araya toplayan, işletme kaynaklarının verimli bir şekilde planlanmasına destek olan, ilişkisel bir veritabanı etrafında bütün bilgilerin bütünleşmesini sağlayan ve mamul üretimi ile doğrudan ilgili bütün faaliyetlerin yönetimini içeren bir sistematik yapıya sahiptir. Böylelikle ERP sistemi, merkezi konumdaki veri tabanı, uygulamalardaki birliktelik ve bütünleşik arayüz olanağı çerçevesinde, işlemedeki her şeyin bütünleştiği ve muhasebe bilgi sistemindeki verimliliğin arttığı bir yapı konumuna gelmiş bulunmaktadır.

4.3.ERP'nin Muhasebe Bilgi Sistemindeki Bilgi Kalitesi ve Raporlama Üzerine Etkileri

ERP sistemi sayesinde, muhasebe bilgi sistemi üzerinde iyi tasarlanmış bir veri toplama, işleme ve raporlama, değerlendirme ve dokümantasyon sistemi ile işletme kaynaklarının sağlıklı, etkin ve doğru kullanılmasını sağlamak, varlık ve kaynak optimizasyonu yapmak mümkündür. Ayrıca kaliteli ve doğru bilgilerle işletmeleri geleceğe taşıyacak strateji, hedef ve politikaları oluşturup raporlama yapmak ve buna zemin oluşturan tüm süreçleri yönetmek hızlanmış ve kolaylaşmıştır.

Muhasebe bilgi sistemindeki XBRL raporlama dili, mali tablo düzenleyicileri ve finansal bilgi kullanıcılarına ilave bilgi sağlayan teknolojik yapıya sahip bir standarttır. XBRL vasıtasıyla elde edilen finansal bilgiler bilgisayar üzerinde kolaylıkla okunmaya olanak verdiği için aktarımı da kolay olmakta ve özet bilgiler elde edilebilmektedir. Böylelikle, XBRL ile raporlama, dış bilgi kullanıcısı olan yatırımcılara ve mali analistlere daha doğru ve güvenilir bilgiyi en kısa zamanda ulaştırmaktadır. Dolayısıyla, ERP sisteminde yer alan benzer özelliğe sahip finansal bilgileri kullanarak farklı birimlere ya da işletmelere düzenli raporlama yapan taraflar, XBRL ile zaman ve kaynak tasarrufunda büyük avantajlar elde etmektedirler(Esendemir,2012:4272).

ERP sistemindeki entegre yapı sayesinde, muhasebe bilgi sistemi işletmelerin verileri olduğu anda elde edebilecekleri ve veri tekrarlamalarının ortadan kalkmasıyla bütün finansal bilgi kullanıcılarının aynı verilere erişebilme imkanını sağlamış olacaktır. Böylelikle istenilen zamanda ve miktardaki kaliteli bilgiler doğrultusunda sağlıklı bir raporlama olanağı doğacak ve bu sayede süreçler ve departmanlar arası eşgüdüm konusunda önemli kazanımlar elde edilmiş olacaktır(O'Leary,2002:105).

ERP sistemindeki ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeler doküman yönetim sistemlerini de etkilemiş bulunmaktadır. Elektronik ortamda yapılan raporlama sistemleri ile dokümanların hazırlanması, sunumu, dokümanlar üzerinden doğrudan erişim olanağı, muhasebe bilgi sisteminin daha etkin ve verimli bir biçimde işlem yapmasına katkıda bulunmaktadır(Zantout ve Marir,1999:475). Böylelikle, yönetim raporlarının oluşturulması, teknolojik araçlar yardımıyla kolaylaşmış ve karar verme süresi önemli düzeyde azaltılarak, işletmenin performans göstergeleri daha güçlü hale gelmiştir.

4.4.ERP'nin Muhasebe Bilgi Sistemi Performansı ve Analizi Üzerine Etkileri

ERP sistemlerinin, belge ve kayıt düzeni, ilişkisel veri tabanları ve raporlama kalitesiyle muhasebe bilgi sistemi performansını iyileştirmektedir. Benzer şekilde, yeni yazılımların kullanıldığı muhasebe bilgi sistemlerinde oluşturulan bütün veri ya da bilgiler, İş Zekası (Business Intelligence-BI) ve Kurumsal Karne (Balanced Scorecard-BSC) ve performans dayalı değerlendirme sistemleriyle verimli bir biçimde çalışmasını sürdürmektedir. Burada bahsedilen iş zekası ise, istatistik ve analitik yöntemlerin desteklediği teknoloji yoğun araçların birlikte kullanılmasıyla, işletme yöneticilerinin ve karar mekanizmasında olanların veri deposu (data warehouse) kapsamındaki zor süreçlerini kolay bir şekilde analiz etmeye yaramaktadır (Gelin,2008:588-589).

ERP sistemi, muhasebe bilgi sistemi teknolojilerindeki gelişmiş uygulamalar sayesinde işletmelerin faaliyetlerinin ölçek etkinliğini artırmakta ve çalışanların da performansını dikkate alarak düşük maliyetli mal ve hizmet üretimine katkıda bulunmaktadır (Bahadır ve Demir, 2006:13). Ayrıca ERP sistemi, işletmelere stratejik anlamda rekabet üstünlüğü vermekte, teknolojik iyileştirme ve geliştirme teknikleriyle beraber bilgi sisteminin performans artırıcı çalışmalarına destek olmaktadır. Bunun sonucunda da, ERP iş akışı sistemleri takımlar, departmanlar ve tedarik zinciri arasındaki iş

süreçlerinde otomasyonu sağlayarak maliyetleri düşürmekte, iş tekrarlarını ve hataları önleyerek etkinlik ve verimliliği artırmaktadır.

Muhasebe bilgi sisteminde iş süreçlerindeki kontrol noktaları, gerek iç kontrol sisteminin sağlıklı çalışmasına, gerekse de işletmenin mal ve hizmet kalitesini artırmasına katkıda bulunarak, yüksek verim sağlamaya yardımcı olmaktadır. ERP sistemindeki merkezi veri tabanı ve yapılandırılan veri analiz kapasitesi, işletmeye planlama, koordinasyon, kaynak yönetimi ve karar destek sistemleri alanlarında değer katarak muhasebe bilgi sisteminin performansını artırmada önemli katkılar sağlamaktadır. Dolayısıyla, ERP sistemlerinin işlevsel yapısı, ilişkisel veri tabanı sayesinde farklı zamanlarda ortaya çıkan muhasebe bilgi sistemi güncelleme ihtiyaçlarını da hızlı bir şekilde gidererek temel iş süreçleri hakkında çözüm önerileri sunmakta ve sistemin performans başarımı gerçekleştirmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bilgi işlem teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak, günümüzde sürekli artan küresel rekabet ortamında; işletmeler açısından, bilgi teknolojilerinin kullanımımızlı bir şekilde artmaktadır. Ayrıca işletmelerin büyümesi ve küresel rekabet, işletme faaliyetlerinin izlenmesini, yönetilmesini ve kontrolünü de zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, bilgi kullanıcılarının gereksinim duyduğu bilgiyi zaman ve mekan gözetmeksizin istenilen özelliklerde sağlayacak bilgi teknolojilerinin önemi de sürekli artmaktadır. Bu bağlamda, bilgi kullanıcılarına muhasebe bilgi sisteminin bu bilgileri verimli bir şekilde sunabileceği araçlara gereksinim kaçınılmazdır. Dolayısıyla, işletme işlevlerini muhasebe bilgi sisteminin alt sistemleri olan; satış ve hasılat, satın alma ve harcama, üretim ve planlama, insan kaynakları, maddi duran varlıklar vb. süreçler ile bütünleştiren araç ERP sistemleri olmaktadır. ERP sistemleri, sağlayacağı bu bütünleştirme faaliyetlerini; tedarik zinciri yönetimi, müşteri ilişkileri yönetimi, finans, insan kaynakları, malzeme ve üretim yönetimi, duran varlık yönetimi, finansal ve maliyet muhasebesi gibi modüller aracılığıyla gerçekleştirmektedir.

Bu bağlamda, ilişkisel veri tabanı ve bilgi teknolojilerinin katkılarıyla ERP sistemleri, muhasebe bilgi sisteminin etkinliği ve verimliliği üzerine büyük katkılar sağlayacaktır. Bu kapsamda işletme yöneticilerinin, varlık ve kaynakları verimli kullanarak iç ve dış bilgi kullanıcılarına doğru, güvenilir, zamanlı ve tam bilgiyi sunması konusunda yararlanabilecekleri en gelişmiş teknolojik araç, kullanımı da günbegün artan ERP sistemleri olmaktadır.

İşletmelerin stratejik hedeflere ulaşabilmeleri, pazardan gelecek talebi en kısa zamanda ve uygun biçimde karşılayabilmeleri ve kaynaklarını iyi kullanabilmeleri, merkezi konumda ve bütünleşik yapıdaki ortak/ ilişkisel veri tabanından maksimum derecede faydalanmakla mümkün olabilmektedir. ERP sayesinde, işletmelerde üretim faktörlerinin kullanımı en üst seviyede olmakta ve stratejik anlamda da amaç ve işleyiş birlikteliği ve eşgüdüm sağlanmış olmaktadır. Bunun yanında, muhasebe bilgi sisteminin teknoloji ile ilişkisi bağlamında, ERP sistemlerinin muhasebe bilgi sistemleri ile bütünleşmiş olması, işletmeler açısından büyük avantajlar sağlamakta, üretilen finansal bilginin kalitesini yükseltmekte ve dijital uygulamalarla gerek ilişkisel veri tabanlarının kullanımında, gerekse de faaliyetlerin elektronik ortamdaki sürekli denetiminde önemli üstünlükler sağlamaktadır.

Birçok işletme işlevinin bütünleşik bir yapı olan ERP sisteminde yürütülmesi ve izlenmesi, işletmedeki muhasebe bilgi sistemindeki veri girişlerinde tekrarları önleyerek, bilgi işlem maliyetlerini azaltıcı bir etki yaratmaktadır. Tamamı dijital ortamda işlenen bu veri ya da bilgiler, ilişkisel bir veri tabanında gerçekleştiği için, ERP sisteminin bütünleşik bir veri tabanı ile işletmenin tüm işlevlerini bütünleştirmesi ve entegrasyonu da kolaylaştırmaktadır. Söz konusu işletme faaliyetlerinin başarılı bir şekilde yürütülmesi, iç ve dış bilgi kullanıcılarına yapılacak finansal raporlamanın kalitesinin iyileştirilmesi, muhasebe bilgi sistemi performansının artırılarak sistemin verimli çalışması, günümüzde artık ERP sayesinde mümkün hale gelmiş bulunmaktadır. Bu nedenle, işletmelerin muhasebe bilgi sistemi uygulamalarının etkin ve verimliliğini sağlayabilmesi için; işletmenin yapısına uygun, çağdaş bilgi teknolojilerine uyumlu, bilimsel esaslara uygun, ilişkisel veri tabanı üzerinde

çalışabilen, mevzuata ve işletmecilik esaslarına uygun ve tüm paydaşlarla etkileşimli ve eş zamanlı çalışabilen bir ERP sistemine sahip olmaları gerekmektedir. Bununla birlikte, ERP sistemlerinin yalnızca bir yazılımdan ibaret olmadığı ve işletmenin altyapısının buna uygun olmasının da göz önünde bulundurulması gözden uzak tutulmamalıdır. Ayrıca, ERP sistemlerinin seçimi, kurulumu, izlenmesi ve iyileştirilmesi faaliyetleri için de alanında uzman kişi ve kuruluşlardan destek alınması, bir başka deyişle, tedarikçi ve danışman kuruluşların titizlikle seçilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, seçilecek ERP sisteminin fayda-maliyet analizi yapılarak en uygunun seçilmesi ve sürekli gelişme ve sürekli eğitim faaliyetlerinin de sürdürülmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Alles, Michael., Brennan, G., Alexander Kogan. ve Miklos A. Vasarhelyi. (2006). “Continuous Monitoring of Business Process Controls: A Pilot Implementation of a Continuous Auditing System at Siemens” *International Journal of Accounting Systems*, (7), 137-161.

Al-Mashari, Majed, Al-Mudimigh, Abdullah ve Zairi, Mohamed, (2003), “Enterprise Resource Planning: A Taxonomy of Critical Factors”, *European Journal of Operational Research*, s.356

Aydoğan, Enver.(2008). Kurumsal Kaynak Planlaması, *TSA Dergisi* Y1 1:2 S:2, Ağustos 2008, s.109

Boczko, Tony., (2007), *Corporate Accounting Information Systems*, China: Prentice Hall.

Chang Hsin Hsin (2006), Technical and Management Perceptions of Enterprise Information System Importance, Implementation and Benefits, *Information Systems*, 266.

Chen, Huifa.,Tang, Qingliang.,Jiang, Yihong.,Lin, Zhijun. (2010), “The Role of International Financial Reporting Standards in Accounting Quality: Evidence from the European Union”, *Journal of International Financial Management and Accounting*, Vol.21, No. 3, Autumn, pp. 220-278.

Daniel E. O’leary, “Knowledge Management Across The Enterprise Resource Planning Systems Life Cycle”, *International Journal of Accounting Information Systems*, Vol.3, Issue 2, (Ağustos 2002), s.101

Demir, Volkan ve Bahadır, Oğuzhan, (2006), “Kurumsal Kaynak Planlaması (ERP) Sistemlerinin Maliyetlere ve İşletme Performansına Etkileri”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Muhasebe Öğretim Üyeleri Bilim ve Dayanışma Vakfı (MÖDAV)*, Cilt: 8, Sayı: 3, s.4

Elitaş, Bilge Leyli. (2013). Muhasebe Manipülasyonu ve Muhasebe Bilgi Kalitesine Etkisi, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Nisan/2013, 41-54.

Erkan, Turan. Erman. (2008). *ERP Kurumsal Kaynak Planlaması*. Ankara: Atılım Üniversitesi.

Esendemir, Ebru, (2012). Yeni Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Finansal Raporlama Sistemlerine Etkileri, *Journal of Yasar University* 2012 25(7) 4268-4281.

Gelinas, Ulric. J., Dull, Richard.B., (2008), *Accounting Information Systems*, (7th Edition), Canada: Thomson SouthWestern

Glenn Steward, Michael Milford, Tony Jewels, “Organisational Readiness For ERP Implementation”, *Americas Conference on Information Systems*, (2000), s.967.

Gülnur Keçek, Esra Yıldırım, Kurumsal Kaynak Planlaması (ERP) ve İşletme Açısından Önemi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, IISN:1304-0278 Yaz 2009, s.24

Haag, S. vd. (2007). *Management information systems for the information*. (6th ed.) Boston: McGraw-Hill/Irwin.

Hind Zantout ve Farhi Marir, “Document Management Systems From Current Capabilities Towards Intelligent Information Retrieval: An Overview”, *International Journal of Information Management*, Vol.19, Issue 6, (Aralık 1999), s.472.

Howieson, Bryan. (2003). Accounting Practise in the Millennium: Is Accounting Education Ready to Meet The Challenge?. *The British Accounting Review*, Vol.35.

Janvrin, D., Mascha, M.F., (2010), The proces of Creating XBRL Instance Documents: A Research Framework, *Review of Business Information Systems*, 14 (2), s. 11-34

Kıymetli Şen, İlker. (2016). Bilgi Teknolojilerindeki Değişimin Finansal Tabloların Bağımsız Denetimine Etkisi: Sürekli Denetim. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(1), 383-404.

Klaus; M. Rosemann; G. Gable, *What is ERP?*, Information System Frontiers, 2000, s.141

Laudon, C. K., & Laudon, P. J. (2004). *Information Systems in the Enterprise, Managing the Digital Firm*, 8/E . Prentice Hall.

M. Şahin Gök, (2005), “ERP Sistemlerinin Firma Performansına Etkileri Üzerine Bir Saha Araştırması”, V. Ulusal Üretim Araştırmaları Sempozyumu, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul, s.404.

Mabert, V. Soni, A. and Venkataramanan, M. A., 2000. Enterprise resource planning survey of U.S. manufacturing firms. *Production and Inventory Management Journal*, 41 (2), 52-58.

Memiş, M.Ü. ve Tüm, K. (2011). Sürekli Denetim Süreci ve İç Denetim ile İlişkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (37), 145-162.

Öztürk, Mahmut, Sami, (2015). Sürekli Kontrol ve Risk Değerlendirmesi Kapsamında Bir Sürekli Denetim Uygulaması, (2015). *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.20, S.4, s.67-85.

Parlakkaya, Raif; Mustafa Özkürkçüler. (2004). *Bilgisayarlı Muhasebe*, 1. Baskı, Atlas Kitabevi, Konya

Poston, R.S. and Grabski, S. 2001. "Financial Impacts of Enterprise Resource Planning Implementation," *International Journal of Accounting Information Systems* (2:4), pp. 271-294.

Rezaee, Zabihollah; Ahmad Sharbatoghlie; Rick Elam and Peter L. McMickle; (2002), “Continuous Auditing: Building Automated Auditing Capability”, *Auditing: A Journal of Practice&Theory*, 21(1), pp. 147–164.

Scapens R.W & Jazayeri M. (2003), ERP Systems and Manegement Accounting Change: Appourtunities or İmpacts? A Research Note, *Europen Accounting Review*, Volume 12, Issue 1, 201.

Seddon, P. B., Shanks, G., Willcocks, L., 2003. *Second-wave enterprise resource planning systems*. New York: Cambridge University

Selimoğlu, Seval. Kardeş. (2005). *Denetim Olgusunun Kurumsal Kaynak Planlaması (ERP) Sistemleriyle Bütünleştirilmesi*. 1. Uluslararası Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu, (s. s.277). Antalya.

Sumner, M., 2005. *Enterprise resource planning*, Upper Saddle River, New Jersey: Prentice-Hall.

Tin Yu Ho(2006), Master’s Thesis in Accounting, *Swedish School of Economics and Business Administration*, 46.

Xu, Hongjiang, Koronios, Andy and Brown XU, Noel, “*Managing Data Quality in Accounting Information Systems*”, *IT Based Management, Challenges and Solutions* (Ed. Luiz Antonio Joia), IdeaGroup Publishing, 2003, s. 277-300.

Yereli, Ayşe. (2007). Yeni Nesil Kurumsal Kaynak Planlaması Sistemi'nin Yönetim Muhasebesi Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Yıl:2007 Cilt:14 Sayı:2, sf.65-80.

Yönet, Nazlı Keççe ve Kartal, Orhan, (2003), “*Üretim Yönetiminde ERP ve Muhasebe Eğitiminden Beklentiler*”, XXIX.Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, Gazi Üniversitesi, İİBF İşletme Bölümü, Belek Antalya, 21-25 Mayıs 2003, s.238.